ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΟΛΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΘΕΜΑ: «ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ – Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ. Η ΦΥΛΑΚΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ»

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΑΜ:Μ21/09)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΚΟΥΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

(ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)

ΜΕΛΟΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ ΗΛΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ……5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ

Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ……...7

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ - ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ……8

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……..8

Β. Ο ΚΑΝΟΝΑΣ (ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ)……10

Γ. Η ΠΑΡΑΒΑΣΗ – ΕΓΚΛΗΜΑ……15

Δ. ΚΥΡΩΣΗ ΠΟΙΝΗ……..19

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ……21

2. Η ΣΚΕΨΗ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ……30

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……30

Β. Η ΠΡΟΔΡΟΜΗ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ……..31

Γ. ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ – ΠΡΩΙΜΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ……...35

Δ. ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ……37

3. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ – ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ……41

Α. Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ……41

Β. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ……47

Β1. ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ……..47

Β2. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ……....53

Β3. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ……....61
Γ. ΠΟΛΥΠΑΡΑΓΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ……..73
Δ. ΚΡΙΤΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΟΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΕΣ…….....77
4. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ – Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ……..80
Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……80
Β. ΑΡΧΑΪΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ……...82
Γ. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ……84
Δ. ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ……87
Ε. ΒΑΡΒΑΡΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ-ΑΡΧΑΙΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ……89
ΣΤ. Η ΦΡΑΓΚΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ- ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ – ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ92
Ζ. ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ……93
Η. 19ος ΑΙΩΝΑΣ – ΘΕΤΙΚΙΣΜΟΣ- 20ος ΑΙΩΝΑΣ……96
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΦΥΛΑΚΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ……100
1. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ……101
Α. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ……101
Α1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ…….....101
Α2. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΩΣ ΠΡΟΪΟΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ……102
Α3. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΩΣ ΠΡΟΪΟΝ ΔΟΜΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΕΡΓΑΣΙΩΝ……104
Α4. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ NIETZSCHE.F ΚΑΙ FOUCAULT.M…….....108
Α5. Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ELIAS.N ΚΑΙ ΤΟΥ BOURDIEU.P……110
Β. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ……..112
Γ. ΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ……120
Γ1. ΤΟ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ……121
Γ2. ΤΟ ΑΠΟΜΟΝΩΤΙΚΟ Η ΠΕΝΣΥΛΒΑΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ……124

Γ3. ΤΟ ΜΙΚΤΟ Ή ΩΒΟΥΡΝΕΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ……..127
Γ4. ΤΟ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟ Ή ΙΡΛΑΝΔΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ……..128
2. ΑΝΟΙΧΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ……130
Α. ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ……130
Α1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……130
Α2. ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ……..131
Α3. ΗΜΙΕΛΕΥΘΕΡΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ……..134
Α4. ΑΠΟΛΥΣΗ ΥΠΟ ΟΡΟΥΣ……136
Β. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΤΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΕΡΗΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΩΝ……...138
Β1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……...138
Β2. ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ-ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ……139
Β3. ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ……...142

3. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ……..143
Α. 1836-1953……..143
Β. 1953-1989……..147
Γ. 1989 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ……148
4. ΜΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (Ν. 2276/1999)……151
Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ……151
Β. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ…153
Γ. ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ……..163
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ……169
Α. ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ…..170
Β. ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ……...178
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ……..187
ΕΛΛΗΝΙΚΗ……...187
ΞΕΝΗ……191

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

1

Η παρούσα εργασία υποδιαιρείται σε δύο μέρη.

Στο πρώτο μέρος επιχειρείται μία προσέγγιση των εννοιολογικών στοιχείων του εγκλήματος, (κανόνες – ποινικός νόμος, παραβάσεις, κυρώσεις- ποινές) με τις βασικές λειτουργίες και χαρακτηριστικά του εγκλήματος, ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά στην εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας.

Ακολουθεί η παρουσίαση της ίδρυσης της εγκληματολογίας, το πώς διαμορφώθηκαν οι πρώτες διαφωνίες καθώς και τις διάφορες θεωρίες (βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνιολογικές), ενώ η πολυπαραγοντική προσέγγιση ως συνδυασμός των διαφόρων θεωριών, και η κριτική ριζοσπαστική εγκληματολογία με την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου ως πολιτικού φαινομένου, ολοκληρώνει την σκιαγράφηση της εγκληματολογικής επιστήμης. Το πρώτο μέρος τελειώνει με μια ιστορική επισκόπηση, του πως αντιδρούσαν οι κοινωνίες στο έγκλημα και πώς μεταχειρίζονταν τον εγκληματία από τις αρχαϊκές πρωτόγονες κοινωνίες μέχρι την σύγχρονη εποχή.

Το δεύτερο μέρος περιγράφει την φυλακή ως θεσμό καταστολής και σωφρονισμού. Αναφέρονται οι κοινωνιολογικές θεωρίες που ερμηνεύουν την σκοπιμότητα της φυλακής, όπως και μία ιστορική αναδρομή της γέννησης και εξέλιξης της φυλακής, και των διάφορων σωφρονιστικών συστημάτων στην οποία βασίστηκε η λειτουργία της. Παρουσιάζονται επίσης οι εναλλακτικές μέθοδοι ανοιχτού τύπου έκτισης της ποινής.

Αντικείμενο της εργασίας αποτελούν και οι μεταρρυθμίσεις

της Ελληνικής σωφρονιστικής πραγματικότητας από την ίδρυση
του νεοελληνικού κράτους.

Στον τελευταίο σωφρονιστικό Κώδικα (Ν. 2227/1999) περιγράφονται τα βασικά άρθρα λειτουργίας του, και γίνεται μια κριτική αποτίμηση των αδυναμιών και των δυσχερειών κατά την εφαρμογή του.

Τέλος στο τελευταίο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα και οι τάσεις της σύγχρονης αντεγκληματικής και σωφρονιστικής πολιτικής.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ – Η ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ

1.ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ-ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλοι γνωρίζουν, ιδιαίτερα στις σημερινές πολύπλοκες κοινωνίες, ότι το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο δεν είναι σπάνιο, και αποτελεί αιτία κοινωνικής αποδιοργάνωσης, με ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές, και πολιτισμικές[1] συνέπειες.

Πριν εστιάσουμε στο θεσμό της φυλακής, (αυτό θα γίνει στο δεύτερο μέρος αυτής της εργασίας), ως κυρίαρχη ποινή στις δημοκρατικές κοινωνίες του δυτικού κόσμου[2], καλό θα ήταν να διερευνήσουμε και ν` αναλύσουμε, τις πτυχές του εγκληματικού φαινομένου και αυτό θα γίνει στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας.

Οι πτυχές αυτές έχουν να κάνουν με ερωτήματα[3] τα οποία συνιστούν το αντικείμενο της εγκληματολογικής επιστήμης, κι έχουν να κάνουν ουσιαστικά με τον προσδιορισμό της έννοιας του εγκλήματος ως αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά.

---

[1] Οι συνέπειες αυτές αφορούν ακόμα και τις σχέσεις κρατών, όπως η απειλή μη χορήγησης βοήθειας στην κυβέρνηση της Κολομβίας, αν δεν συνεργαζόταν στην καταπολέμηση των καρτέλ παραγωγής και διακίνησης ναρκωτικών.

[2] Η θανατική ποινή υφίσταται ακόμη σε ορισμένες πολιτείες των Η.Π.Α., ενώ βασανισμοί και σωματικές ποινές ισχύουν σε χώρες της Ασίας, της Αφρικής και σε Αραβικές χώρες.

[3] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., “Στοιχεία εγκληματολογίας”,. (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2005) σελ., 13.

Ο προσδιορισμός αυτός αφορά τον εγκληματία ως ιδιαίτερη προσωπικότητα ,καθώς και της εγκληματικότητας ως προς το περιεχόμενό της, και τον τρόπο αντιμετώπισης της στα πλαίσια ενός επίσημου θεσμοθετημένου ποινικού ελέγχου (σύστημα ποινικής δικαιοσύνης), ή ανεπίσημου ελέγχου (Κοινωνικοποιητικοί μηχανισμοί: οικογένεια, σχολείο, άτυπες ή τυπικές κοινωνικές ομάδες).

Το εγκληματικό φαινόμενο για να εννοηθεί ως τέτοιο, θα πρέπει να σταχυολογηθεί[4] από την ύπαρξη τριών στοιχείων:

1) Τον κανόνα (Ποινικός νόμος), δηλαδή απαγορευμένη συμπεριφορά.
2) Την παράβαση, δηλαδή την ενέργεια που αθετεί το όριο της συμπεριφοράς του κανόνα από κάποιο υποκείμενο.
3) Η ποινή (κύρωση) που αναφέρεται σε ήδη υπάρχοντα νόμο[5]-κανόνα διατυπωμένο δημόσια, στον οποίο η παραβίαση του, συνεπάγεται ποινή-κύρωση στον παραβάτη, από μία δημόσια αρχή.

---

[4] Ίδιο, σελ., 14.

[5] Μαγγανάς Αντ. Δ. – Λάζου Γρηγ., “Ο ποινικός κώδικας για τον πολίτη”, (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1998), σελ., 29.

Β. Ο ΚΑΝΟΝΑΣ (ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ)

Οι ποινικοί νόμοι (κανόνας) δεν χαρακτηρίζονται από σταθερότητα και μπορούμε να κατατάξουμε τους ποινικούς κανόνες, σε εποχές που ίσχυε το ιδιωτικό δίκαιο[6], χωρίς την ύπαρξη μιας δημόσιας αρχής ώστε να επιβάλλει με τυπικές διαδικασίες την επιβολή κάποιας ποινής, καθώς και σε περιόδους που εδραιώθηκε μία ισχυρή πολιτειακή οργάνωση και ισχυρό συγκεντρωτικό κράτος[7], που ανέλαβε την διαδικασία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, με τη μορφή του δημοσίου δικαίου[8], που θεσπίζει τον κανόνα (ποινικοί νόμοι), την παραβίαση (έγκλημα) και την κύρωση (ποινή).

Η θέσπιση και εφαρμογή των ποινικών νόμων από το ιδιωτικό δίκαιο μέχρι το σημερινό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, που χαρακτηρίζεται από το δημόσιο χαρακτήρα του, δεν εξελίχθηκε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ούτε χωρίς παλινδρομήσεις[9].

Η εξέλιξη αυτή μπορεί να χωριστεί σε τέσσερα στάδια[10]:

– Την αντεκδίκηση με την οποία τα μέλη της οικογένειας του

---

6 Χάιδου Ανθ., “Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής”, (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2002), σελ., 29-30.

7 Δασκαλάκης Ηλ. “Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης”, (Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλα, 1985), σελ., 29.

8 Ίδιο, σελ., 30-31.

9 Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ του αρχαίου γερμανικού ποινικού δικαίου και του ρωμαϊκού δικαίου που υφίσταται παράλληλα και μετά την κατάλυση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τα βόρεια βαρβαρικά φύλα, ήταν η ιδιωτική εκδίκηση και τιμωρία, ενώ στη Ρώμη ίσχυε ο δημόσιος χαρακτήρας της ποινής.

10 Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., Στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 22.

θύματος αντιδρούσαν κατά του δράστη, διαιωνίζοντας το φαινόμενο της βεντέτας[11].

- Την προαιρετική διαιτησία με την οποία συναινούσαν οι εμπλεκόμενοι του θύματος και του δράστη, την αποκατάσταση της πράξης με υλικά ανταλλάγματα ή με κάποιο χρηματικό ποσό.
- Την υποχρεωτική διαιτησία.
- Την δημόσια δικαιοσύνη[12], όπου τα ιδιωτικά αδικήματα εκλαμβάνονται ως αδικήματα κατά του συνόλου, όπου αρμόδια πολιτειακά δικαστικά όργανα επιλαμβάνονται την διεξαγωγή της δίκης με σκοπό την κατάγνωση της ενοχής, και την επιβολή και εκτέλεση της ποινής.

Οι ποινικοί νόμοι χαρακτηρίζονται από ρευστότητα[13] ως προς το περιεχόμενο της παραβατικής συμπεριφοράς, το είδος και την έκταση της ποινής, τόσο διαχρονικά όσο και διαπολιτισμικά που μπορεί να οφείλονται σε κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς μετασχηματισμούς.

Οι ποινικοί νόμοι γεννιούνται, ζουν και πεθαίνουν, μαζί με αυτούς τους μετασχηματισμούς[14]. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε δράση κοινωνικών φορέων που επηρεάζουν την εγκληματοποίηση ή απεγκληματοποίηση ορισμένων πράξεων ή μπορεί επίσης ένας ποινικός νόμος να καθίσταται

---

[11] Το φαινόμενο της βεντέτας ως συμπεριφορά αντεκδίκησης, υφίσταται στην Κρήτη, Μάνη και σε άλλα μέρη της Ν.Α. Μεσογείου, όπως Σικελία-Κορσικής ακόμη και σήμερα.

[12] Μαγγανάς Αντ. Δ., "Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας", (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2007) σελ., 3 επ., (περιγραφή της δομής ενός σύγχρονου δημοσίου ποινικού συστήματος).

[13] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 18-22.

[14] Λαμπροπούλου Έφη, "Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης", (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη,1999) σελ., 37 επ.

κατά τη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης ανενεργός, λόγω μη αντιστοιχίας με τη σύγχρονη ηθική αντίληψη και την υφιστάμενη κοινωνική πραγματικότητα.

Δύο είναι τα ιδεολογικά πρότυπα[15] με τα οποία καθορίζεται ο τρόπος θέσπισης και εφαρμογής των ποινικών νόμων.

Το ***συναινετικό πρότυπο***, με το οποίο θεωρείται ότι οι κοινωνικές σχέσεις και δομές χαρακτηρίζονται από σταθερότητα και αρμονία μεταξύ των ατόμων και των ομάδων[16]. Η συναίνεση αυτή είναι η αποκρυστάλλωση κοινών ηθικών επιταγών και θεμελιωδών αξιών που ισχύουν στις κοινωνικές σχέσεις. Οι συγκρούσεις αποτελούν περιθωριακό φαινόμενο και προσωρινό και η ισορροπία αποκαθίσταται στο κοινωνικό σύστημα μέσα από την συνεκτική λειτουργία των κοινά αποδεκτών αξιών, που προστατεύουν με τη θέσπισή τους και την εφαρμογή τους το κοινωνικό σύστημα που τις εκφράζει.

Το ***συγκρουσιακό πρότυπο***, το οποίο εντοπίζει το στοιχείο του καταναγκασμού στην κοινωνική συνοχή και τάξη. Η κοινωνία χαρακτηρίζεται από ετερογένεια αξιών και συμφερόντων που βρίσκονται σε ανταγωνιστική σχέση. Οι ισχυρότερες ομάδες, επιβάλλουν στο σύστημα δικαίου εκείνους τους ποινικούς νόμους που εμποδίζουν συμπεριφορές που εναντιώνονται σ` αυτές. Οι κοινωνικές δομές καταγράφουν την

---

[15] Δασκαλάκης Ηλ., η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 33 επ.

[16] Οι κύριοι θεωρητικοί εκπρόσωποι για το συναινετικό πρότυπο είναι ο T. Parson (The social system, Glencoe free press 1991) και R. Merton (Social theory and social structure, Glencoe free press 1957), ενώ για το συγκρουσιακό πρότυπο είναι ο R. Dharendorf (Class and class conflict and social in industrial society, Routledge and Paul Kegan London 1959).

υπεροχή των ισχυρών ομάδων που κυριαρχούν επίσης και στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης καθορίζοντας τις συμπεριφορές που ποινικοποιούνται ώστε να θωρακίζονται τα συμφέροντά της.

Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι οι κανόνες (ποινικοί νόμοι) της σύγχρονης εποχής λόγω της ετερογένειας του πληθυσμού, και ύπαρξης υποπολιτισμικών κατηγοριών με αντιφατικούς ρόλους και ταυτότητες για τον καθένα, επηρεάζει έμμεσα και άμεσα και την νομοπαραγωγή των ποινικών νόμων. Το φαινόμενο που παρατηρείται λόγω της παραπάνω κατάστασης έχει να κάνει με την αποκαλούμενη ως ‘’νομική πλημμυρίδα’’[17] παραγωγής ποινικών νόμων, που σκοπό έχουν να οριοθετήσουν παραβατικές συμπεριφορές, μέσα σ` ένα πλαίσιο αντίφασης, σύγχυσης και σύγκρουσης, που πηγάζει από την ποικιλομορφία των πολιτισμικών αξιών και στάσεων μέσα σε μια κοινωνία[18].

Εάν θα θέλαμε να προσδιορίσουμε τους παράγοντες που καθορίζουν τη θέσπιση των όποιων ποινικών νόμων, θα διακρίναμε δύο[19].

Τους ***παράγοντες προσανατολισμού*** που αντανακλούν τις ηθικές στάσεις μιας κοινωνίας, το ιδεολογικό και πολιτιστικό καταστάλαγμα των κοινωνικών διεργασιών.

Τους **π*αράγοντες προσαρμογής*** που έχουν να κάνουν με την εκάστοτε συγκυρία, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, που επικρατεί και η οποία καθορίζει έκτακτα τον τρόπο αντίδρασης του κράτους ως εκφραστή

---

[17] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 20.
[18] Χάιδου Ανθοζωή “Θετικιστική εγκληματολογία – Αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος” , (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 1996), σελ., 21.
[19] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 21.

της κοινωνίας, με την θέσπιση κανόνων-ποινικών νόμων[20], που επαναφέρουν τυχών διατάραξη της κοινωνικής συνοχής.

[20] Λαμπροπούλου Έφη, κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 60 επ.

Γ. Η ΠΑΡΑΒΑΣΗ-ΕΓΚΛΗΜΑ

Μετά την θέσπιση ενός κανόνος (προβλεπόμενου στο ποινικό σύστημα), ως πρώτη προϋπόθεση για την ενοιολόγηση του εγκληματικού φαινομένου ακολουθεί η παράβασή του, η οποία προβλέπεται επίσημα και ρητά (ποινικός νόμος) ή ανεπίσημα, δηλαδή μια παρεκκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά που δεν έχει εγκληματοποιηθεί με την έννοια της ποινικοποίησής της, αλλά που δοκιμάζει την κοινωνική αποδοκιμασία ή ακόμη και μία άτυπη κοινωνική ανοχή λόγω πολιτικής ή οικονομικής δύναμης[21].

Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο καθορισμός της εγκληματικής πράξης που προκύπτει μετά την παράβαση ενός ποινικού κανόνα-νόμου, δεν είναι μόνο αυτό που ενδιαφέρει την εγκληματολογική επιστήμη.

Είδαμε προηγουμένως ότι μπορεί μια συμπεριφορά που η απαγόρευση της δεν προβλέπεται με κάποια ρητή διάταξη ποινικού νόμου αλλά παρόλα αυτά αναγνωρίζεται ως μία πράξη αντικοινωνική που βλάπτει το σύνολο της κοινωνίας[22].

---

[21] Χαρακτηριστικά είναι τα εγκλήματα του “λευκού κολάρου”, δηλαδή ανώτερων κοινωνικών-οικονομικών τάξεων που λόγω της πολιτικής και οικονομικής τους ισχύος διαφεύγουν της σύλληψης από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. (Βλ. κείμενο του Sutherland) στον Φαρσεδάκη Ιακ. Ι., “Ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, Τομ. Α”, (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 1990), σελ., 427.

[22] Περί παρέκκλισης και κύρωσης, βλέπετε Giddens Anthony, “Κοινωνιολογία”, (Αθήνα:

Το σύνολο αυτό των συμπεριφορών που παρεκκλίνουν μπορεί και πρέπει να ενδιαφέρει τον εγκληματολόγο δεδομένου ότι (και με δεδομένη τη σύγχρονη κατάχρηση της ποινικής καταστολής) αποτελούν εν δυνάμει εγκληματοποιήσιμες συμπεριφορές, ή ακόμη μπορεί και να πρόκειται για συμπεριφορές απεγκληματοποιημένες που εξακολουθούν όμως να είναι βλαπτικές για την κοινωνία.

Δεδομένων των παραπάνω παρατηρήσεων, βλέπουμε ότι ο εγκληματολογικός– κοινωνιολογικός ορισμός διευρύνει τα όρια του εγκληματολογικού φαινομένου από αυτόν του ποινικού-νομικού (θετικό δίκαιο)[23]. Αυτό περιπλέκει την σαφήνεια κι ακρίβεια του κοινωνιολογικού-εγκληματολογικού ορισμού, έναντι του ποινικού.

Ο εγκληματολογικός ορισμός μελετά την κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και το περιεχόμενό του, πέρα μιας νομικής διάταξης (νόμου) που εγκληματοποιεί κάποιες συμπεριφορές. Άλλωστε η σύγχρονη τάσης της εγκληματολογίας είναι η προσπάθειά της για απεγκληματοποιήση συμπεριφορών κι επίλυση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς με εξωποινικές διαδικασίες[24] .

Όσον αφορά την λειτουργία του εγκλήματος ως κοινωνικού φαινομένου, θα πρέπει να επισημάνουμε μερικές απόψεις θεωρητικών του εγκλήματος σχετικά με την φύση του και τις επιπτώσεις ευρύτερα στην λειτουργία του κοινωνικού συνόλου.

εκδόσεις Gutenberg, 2002), σελ., 249-250.

[23] Κατά το ποινικό δίκαιο, έγκλημα είναι κάθε ανθρώπινη πράξη, άδικη, καταλογισμένη στο δράστη και αξιόποινη κατά το νόμο. Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ. – Λάζου Γρηγ., ο ποινικός κώδικας για τον πολίτη, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 41-66.

[24] Μαγγανάς Αντ. Δ., ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 33-41.

Για παράδειγμα ενδεικτική είναι η άποψη του κλασικού την κοινωνιολογίας Emil Durkheim[25], που υποστηρίζει ότι το έγκλημα αποτελεί παράγοντα δημόσιας υγείας, θεωρώντας αυτό αναπόφευκτο και χρήσιμο. Αναπόφευκτο, επειδή οι ατομικές συνειδήσεις δεν κοινωνικοποιούνται με τις ίδιες συνθήκες και δεν έχουν την ίδια δομή προσωπικότητας. Αυτό οδηγεί σε ηθικές παρεκτροπές κι αναπόφευκτα το χαρακτηρισμό τους ως εγκληματική πράξη.

Το έγκλημα κατά τον Durkheim είναι και χρήσιμο με την έννοια ότι ετοιμάζει κοινωνικές αλλαγές κι αναμορφώνει την μελλοντική ηθική. Το έγκλημα βοηθά στο μετασχηματισμό την συλλογικής συνείδησης. Θεωρεί ότι η παρεκτροπή της ατομικής συνείδησης με την παραβίαση του κανόνα συνιστά και την προϋπόθεση κατάργησής του κι εξέλιξής του στα πλαίσια της συλλογικής συνείδησης. Παρόλα αυτά ο Durkheim υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να τύχει κοινωνικής ανοχής.

Μεταγενέστεροι θεωρητικοί[26] είναι και ο K.T. Erikson και ο A. Cohen. Ο μεν πρώτος στο πνεύμα του Durkheim, πιστεύει ότι το έγκλημα δοκιμάζει τα όρια της ανοχής του κοινωνικού συστήματος και ο μεν δεύτερος υποστήριξε την εργαλειακή χρησιμότητα της παράβασης ενός κανόνα, ως προς την προσπέραση γραφειοκρατικών αγκυλώσεων και δοκιμασίας αντοχών του συστήματος και εκτίμηση της κοινωνικής αντίδρασης στον παραβάτη αλλά και στην παράβαση.

---

[25] Αντωνοπούλου Ν. Μαρία, “Κλασικοί της κοινωνιολογίας”, (Αθήνα: εκδόσεις Σαββάλα, 2008), σελ., 197-208.

[26] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 25.

Για τους Ιταλούς θετικιστές [27] (Lobroso, Ferri, Garofalo) το έγκλημα είναι παθογόνο κι αφύσικο για την κοινωνία, γι` αυτό κι η κοινωνική άμυνα απέναντι στον εγκληματία είναι αναγκαία με μέτρα ασφαλείας (εξουδετέρωσή του), εάν αυτός δεν μπορεί ν` αναμορφώσει την προσωπικότητά του.

Τέλος, υπάρχει κι η πιο πρόσφατη άποψη, ριζοσπαστικών θεωρητικών[28] όπως του Becker (θεωρία: ετικέτας), του Lemert (θεωρία: πρωτογενής, δευτερογενής παρέκκλιση), επηρεασμένη από την φαινομενολογικής κατεύθυνσης σχολή του G. H. Mead[29], της συμβολικής διαντίδρασης, όπου το έγκλημα δεν έχει ιδιότητες, εσωτερικές, τυπικά αναγνωρίσιμες, αλλά το έγκλημα είναι υποκειμενική διαδικασία καθορισμού της και ότι ο εγκληματίας που παίρνει την ετικέτα σαν τέτοιος και η όποια κοινωνική ταυτότητα του αποδίδεται από την κοινωνία (ως εγκληματία), δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία ιδεολογική κατασκευή της κοινωνίας κι ιδιαίτερα των κυρίαρχων ομάδων που επιβάλουν τις αξίες και τα όρια της παραβατικής συμπεριφοράς, σύμφωνα με τα συμφέροντά της.

---

[27] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 231-296.(κείμενα των Lombroso,Ferri, Garofalo

[28] Οι θεωρητικοί αυτοί θεωρούνται οι πρόδρομοι της κριτικής ριζοσπαστικής εγκληματολογικής σχολής, βλ. Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 239-249. Βλ. επίσης Φαρσεδάκης Ιακ. Ι. στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 111-115.

[29] Για την κοινωνιολογική μέθοδο της συμβολικής διαντίδρασης βλ. Graib Ian, “Σύγχρονη κοινωνική θεωρεία από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας”, (Αθήνα: εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, 2009), σελ. 157 επ.

Δ. ΚΥΡΩΣΗ - ΠΟΙΝΗ

Ως τρίτο εννοιολογικό στοιχείο του εγκληματικού φαινομένου μετά την θέσπιση του κανόνα (ποινικού νόμου) ως όριο συμπεριφοράς, καθώς και η παράβασή του ως υπέρβαση αυτού του ορίου δεν είναι τίποτα περισσότερο από την επιβολή κάποιας κύρωσης – ποινής, ως καταγγελία της παραβατικής συμπεριφοράς, που δεν είναι αποδεκτή από το κοινωνικό σύνολο.

Η κύρωση κι η ποινή[30] επιβάλλεται στις οργανωμένες πολιτείες, μετά από δίκη, από συγκροτημένο πολιτειακό όργανο, το δικαστήριο ως όργανο δημοσίου δικαίου που απονέμει την ποινή όχι αυθαίρετα αλλά βασισμένο σε νόμο[31], θέτοντας το είδος της συμπεριφοράς που είναι παραβατική.

Η εκτέλεση της ποινής καθίσταται υποχρεωτική για τον παραβάτη από το νόμο κι επιβάλλεται από δημόσιο όργανο.

Η επιβολή κι η εκτέλεση της ποινής δεν είναι τίποτα άλλο παρά η φορτισμένη συναισθηματικά κοινωνική αντίδραση[32] στο χώρο και το χρόνο μίας κοινωνίας. Αυτή απευθύνεται πρώτα στο έγκλημα, μετά στον

---

30 Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 251.

31 Μαγγανάς Αντ. Δ. – Λάζου Γρηγ., ο ποινικός κώδικας του πολίτη, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 41-68. Περιγράφεται το πότε χαρακτηρίζεται αξιόποινη μία πράξη και σε ποιους επιβάλλεται η προβλεπόμενη τιμώρησής της, ιδιαίτερα στα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας, σελ., 4.

32 Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 58-60.

εγκληματία (υποκατάστατο, διότι αναγνωρίζουν το μάταιο της προσπάθειας εξάλειψης του εγκλήματος) και τέλος η αντίδραση της κοινωνίας συγκεντρώνεται στους εγκληματολογικούς παράγοντες ως πρόληψη και εφαρμογή ολοκληρωμένης αντεγκληματικής πολιτικής. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η κύρωση[33] μπορεί να είναι:

1. Τυπική με πρόβλεψη νόμου από δημόσιο όργανο (π.χ. Κυβέρνηση), ώστε η παράβασή του να συνιστά έγκλημα – παρέκκλιση, το οποίο οι πολίτες πρέπει ν` αποφεύγουν.
2. Άτυπη που να εξαντλείται σε κοινωνική αποδοκιμασία χωρίς την επιβολή ποινής, παρά μόνο την κοινωνική περιθωριοποίηση.

Ιστορικά στις αρχαϊκές κοινωνίες επικρατούσε αυθαιρεσία στις αντιδράσεις του θύματος[34] χωρίς να επιβάλετε η ποινή, στη βάση τόσο της αναλογικότητας της πράξης του δράστη, όσο και της ιδιαιτερότητας της προσωπικότητάς του.

Στην εξέλιξη όμως των πραγμάτων, με το πέρασμα από την ιδιωτική δικαιοσύνη στη δημόσια δικαιοσύνη, όπως συμβαίνει στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας[35], πριν την επιβολή της ποινής προηγείται δίκη, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, τήρηση της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της ισότητας, και της εξατομίκευσης της ποινής (αόριστη ποινή).

---

[33] Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 251.
[34] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., “Εγχειρίδιο εγκληματολογίας”, τομ. Α, (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 1984), σελ., 51-78.
[35] Ίδιο, σελ., 134-135.

Ε. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Η σύγχρονη απονομή της ποινής από ειδικά, δικαιοδοτικά όργανα (τα δικαστήρια) σύμφωνα με ένα κωδικοποιημένο ποινικό σύστημα, αποβλέπει στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, της έννομης τάξης και στην ικανοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος.

Το τελευταίο αποτελεί φίλτρο των αξιών της κοινωνίας[36] και των ηθικών επιταγών της, το οποίο καλείται να προστατεύσει η ποινή εκφοβιστικά κι αποτρεπτικά σε εν δυνάμει παραβάτες.

Η παραπάνω λειτουργία της ποινής αναφέρεται σε αυτό που ονομάζουμε γενική πρόληψη, που σκοπό έχει[37] τη συγκράτηση του συνόλου της κοινωνίας από την διενέργεια εγκληματικών πράξεων, όσο επίσης κι η ανάπτυξη μιας ψυχολογικής αποστροφής προς το έγκλημα με παιδαγωγικό τρόπο στην ανάπτυξη αντίρροπων ατομικών και ψυχολογικών παραγόντων προς μία ενδεχόμενη τάση παραβατικότητας.

Ένας άλλος λειτουργικός σκοπός της ποινής είναι αυτό της ειδικής πρόληψης. Η ειδική πρόληψη[38] αποσκοπεί να αντιμετωπίσει τον

---

[36] Durkheim Emile, “Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη”, (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2005), σελ., 67-77. (Κείμενο για έγκλημα και κοινωνική υγεία).

[37] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 62.

[38] Ζαραφωνίτου Χ., “Πρόληψη εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο”, (Αθήνα: εκδόσεις

εγκληματία με στόχο να μην υποτροπιάσει σε νέα εγκληματική πράξη, είτε μέσω του εκφοβισμού ή της βελτίωσης του ή της εξουδετέρωσης του.

Είναι φανερό ότι η προσέγγιση στην ειδική πρόληψη είναι η προσωπικότητα του δράστη της εγκληματικής πράξης. Στην προσέγγιση αυτή η ποινή-κύρωση επιτρέπεται να διακυμανθεί κατά είδος και μέτρο σύμφωνα με την κάθε εξατομικευμένη περίπτωση μιας εγκληματικής προσωπικότητας[39]. Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι ιστορικά[40] η ποινή στο ρόλο της αντεκδίκησης που ίσχυε αρχικά, εμπλουτίστηκε σταδιακά με στοιχεία γενικής πρόληψης και ειδικής πρόληψης όπως αυτές ορίστηκαν παραπάνω[41].

Δηλαδή οι ποινές σήμερα δεν αποσκοπούν απλά στην ανταπόδοση, σύμφωνα με την απόλυτη θεωρεία του Immanuel Kant, όπου η κατηγορηματική προσταγή του νόμου αποτελεί το θεμέλιο του ποινικού δικαίου. Σύμφωνα με αυτή Ο εγκληματίας δεν πρέπει να τιμωρείται για τον εκφοβισμό των άλλων ,αλλά μόνο για το ότι διέπραξε το έγκλημα.

Ο Hegel, από την άλλη μεριά, φιλοσοφικά θεμελίωσε την άποψη ότι η επιβολή της τιμωρίας με ποινή σκοπεύει στο αίσθημα του δικαίου. Το κράτος με τους όποιους κανόνες του δεν αποτελεί περιορισμό αλλά εκδήλωση ελευθερίας, την οποία οφείλουμε να προστατέψουμε από τους

Νομική Βιβλιοθήκη, 2009), σελ., 9-13.

[39] Μαγγανάς Αντ. Δ., ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 154.(Βλ. για την εξατομίκευση της ποινής).

[40] Δασκαλάκης Ηλ. “Η μεταχείριση του εγκληματία” (Κομοτηνή: εκδόσεις Σάκκουλα, 1985), σελ 2-4. Βλέπε επίσης Φαρσεδάκης Ιακ. Ι. στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 22.

[41] Χάιδου Ανθ. το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 13-17 (θεωρίες της ποινής).

παραβάτες που πλήττουν τη δικαιακή υπόσταση του ατόμου ως κυρίαρχο υποκείμενο του δικαίου.

Στην πορεία προς το διαφωτισμό από τους ουμανιστές και τους πρώιμους στοχαστές διαφωτιστές[42] απομονώνεται η ιδέα του εκφοβισμού της ποινής. Εκφοβισμός που δε βασίζεται στην αγριότητα της ποινής, αλλά στην πρόβλεψη απειλή της ποινής και επιβολή της .

Ο Thomas More το 1615 προτείνει ως ποινή την καταναγκαστική εργασία. Προτείνει επίσης την αναλογικότητα σύμφωνα με τη βαρύτητα του εγκλήματος.

Από τον 16ο αιώνα στην Αγγλία και Ολλανδία εφαρμόζονται ποινές ειδικής πρόληψης. Η σχολή του φυσικού δικαίου[43] ακμάζει τον 17ο αιώνα με κύριους εκπροσώπους της τον Grotius, Hobbes και Pufendorf.

Ο Hugo Grotius υποστηρίζει το 1625 την ειδική και γενική πρόληψη της ποινής κι εκφράζει την ηπιότερη ανθρωπιστικά άποψη, ότι ο φόβος της ποινής δεν επιδιώκεται από την τιμωρία, αλλά από την απειλή ποινικής κύρωσης που συνοδεύει τον ποινικό κανόνα.

Για τον εκφοβισμό της ποινής και την λειτουργία της στην διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας, αναφέρεται ο Thomas Hobbes.

Ο Samuel Pufendorf υποστηρίζει ριζοσπαστικά, ότι η ποινή δεν έχει νόημα αν τιμωρείς κάποιον χωρίς να υπάρχει ωφέλιμο αποτέλεσμα. Επίσης προτείνει στοιχεία γενικής πρόληψης, δηλαδή οι ποινές σκοπό έχουν την προστασία της κοινωνίας με την εξουδετέρωση ή βελτίωση του

---

[42] Ίδιο, σελ., 10-12.
[43] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 82.

δράστη .

Ο Montesqieu δέχεται την σημασία της πρόληψης έναντι της καταστολής, ενώ παράλληλα δέχεται τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής, ενώ υπερασπίζεται ότι οι ποινές δεν πρέπει να είναι σκληρές[44].

Με την έλευση της Γαλλικής επανάστασης περνάμε από της απόλυτες θεωρίες της ποινής στις σχετικές θεωρίες, όπου με την ποινή δεν επιδιώκουν πρώτιστα[45] την αποκατάσταση της δικαιοσύνης αλλά την προστασία της κοινωνίας.

Ο Anselm von Feuerbach φιλοσοφικά θεμελιώνει τον εκφοβισμό ως πηγή εξαναγκαστικής υπακοής της ποινής που δε βασίζεται στην αγριότητα της ποινής, αλλά στην απειλή εφαρμογής της.

Πρέπει να σημειώσουμε και τη συμβολή του έργου του Cesare Beccaria το 1746[46], στο περί αδικημάτων και ποινής, το οποίο επηρέασε και τη σύγχρονη μορφή του ποινικού συστήματος. Σύμφωνα με το έργο αυτό η ποινή πρέπει να είναι η αναγκαία, να αναφέρεται ρητά από νόμο, να απονέμεται δημόσια και ανάλογα με τη βαρύτητα. Στο ίδιο πνεύμα ο Bentham[47] υποστηρίζει ότι οι ποινές πρέπει να είναι ανάλογες του

---

[44] Από τον διαφωτισμό κι έπειτα, στα μέσα του 18ου αιώνα κι ιδιαίτερα μετά τη Γαλλική επανάσταση μετακινούμαστε από τις σωματικές ποινές (θάνατος και βασανιστήρια) σε στερητικές της ελευθερίας ποινές και προς μια πιο ανθρωπιστική μεταχείριση.

[45] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 14.

[46] Στην 1η έκδ. του έργου (Λιβόρνο 1764), λόγω της ριζοσπαστικότητας, δεν υπήρχε το όνομα του συγγραφέα. Το έργο αυτό υπήρξε δημοφιλέστατο και μεταφράστηκε σε 22 γλώσσες. Στην Ελλάδα το μετάφρασε ο Αδαμάντιος Κοραής. Τσαλίκογλου Φωτεινή "Μυθοπλασίες της βίας και καταστολής", (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1989), σελ., 216.

[47] Οι αντιλήψεις του Bentham έρχονται σε αντίθεση με την φιλοσοφία του Kant, δηλαδή το ότι η κατηγορική προσταγή επιβάλλει την τιμωρία ως ανταπόδοση. Για τον Bentham ποινή χωρίς όφελος είναι άσκοπη Βλ. Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 14.

εγκλήματος και να στοχεύουν στην αναμόρφωση του εγκληματία (ειδικοπροληπτική στόχευση).

Στις νεότερες αντιλήψεις της ποινής κυριαρχούν οι ενωτικές θεωρίες όπου η ανταπόδοση κι η ειδική και γενική πρόληψη, συνυπάρχουν.

Μέχρι τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο θεωρούν τις ποινές αναγκαίες για την προστασία του ατόμου κι έπειτα για την διατήρηση της τάξης κι ασφάλειας[48]. Η μεταβολή της κοινωνικής κι οικονομικής δομής λόγω της επιστημονικοτεχνικής υφής του πολιτισμού οδηγεί στην ποινική αντιμετώπιση του εγκληματία που σκοπό έχει την επανακοινωνικοποίηση (ειδική πρόληψη) του δράστη, ενώ η ανταπόδοση υποχωρεί ως σκοπιμότητα.

Μετά το 2ο παγκόσμιο πόλεμο με εμφανή την επίδραση της καταπάτησης του όποιου σεβασμού στην αξία του ανθρώπου και τον ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά την πολεμική σύρραξη εγκαθιδρύθηκε ένα νέο πνεύμα επιβολής της ποινής αυτό της νέας κοινωνικής άμυνας[49].

Η σχολή σκέψης της νέας κοινωνικής άμυνας επικύρωσε πανηγυρικά την κυριαρχία της στερητικής της ελευθερίας ποινής, που δεν απέβλεπε σε μονοσήμαντο σκοπό της εξουδετέρωσης του δράστη και την προστασία

---

[48] Η Ιταλική θετικιστική σχολή ακύρωσε την ιδέα της ελεύθερης βούλησης. Το άτομο ετεροπροσδιορίζεται. Το άτομο εγκληματίας είναι επικίνδυνος κι υπάρχει κοινωνική ευθύνη (κοινωνική άμυνα) η κοινωνία να τον αναμορφώσει ή να τον εξουδετερώσει σε περίπτωση μη βελτίωσής του. Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – Αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος οπ. αν. παραπάνω, σελ., 19. Βλ. επίσης Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 87-89.

[49] Η νέα κοινωνική άμυνα ονομάστηκε έτσι σε αντιπαραβολή με την κοινωνική άμυνα των Ιταλών θετικιστών, με την έννοια ότι αποδέχεται την προστασία της κοινωνίας με μέτρα (όχι εξουδετέρωσης) ανθρωπιστικής κατεύθυνσης, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και σωφρονισμό με σκοπό την κοινωνική επανένταξη του εγκληματία και την επανακοινωνικοποίησή του (Ο Marc Ancel ήταν αυτός που πρώτος χρησιμοποίησε τον όρο αυτό).

της κοινωνίας από την εγκληματική δράση, αλλά και στην επανακοινωνικοποίηση και ομαλή επανένταξη του εγκληματία στην κοινωνία, μέσω μιας σωφρονιστικής διαδικασίας που θα τον βελτίωνε και θα τον επέστρεφε στην κοινωνία, με αποχή από κάθε εγκληματική δράση. Οι άνθρωποι λοιπόν που δε συμμορφώνονται σε θεσμοθετημένους κανόνες θεωρούνται παρεκκλίνοντες, κι αν αυτή η παρέκκλιση συνιστά επιβολή ορισμένης ποινής, τότε μιλάμε για εγκληματοποίηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς (έγκλημα)[50] κι αυτοί που το διαπράττουν είναι οι εγκληματίες.

Ο αριθμός των εγκληματιών, που λαμβάνουν χώρα σε έναν κοινωνικό χώρο σε μια δεδομένη χρονική περίοδο αποτελούν το μέρος της εγκληματικότητας[51].

Μέσα από τις δυσχέρειες και την πολυπλοκότητα της προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου, όπως διαφάνηκε από την μέχρι τώρα ανάλυση, όσον αφορά μία αντικειμενική εννοιολογική και περιγραφική εξέταση του φαινομένου, μπορούμε ν` αναφερθούμε παρόλα αυτά σε μία σειρά κοινών χαρακτηριστικών στο χώρο και στο χρόνο[52]. Όπως η έλλειψη κοινωνικής ανοχής για την πράξη, η κοινωνική αναστάτωση που δημιουργείται κι η κοινωνική αντίδραση που ενεργοποιείται. Γενικότερα μπορούμε να επισημάνουμε ότι στο εγκληματικό φαινόμενο διαπιστώνεται:

1. Η παγκοσμιότητα του εγκληματικού φαινομένου, η οποία παρατηρείται σε οποιοδήποτε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό

[50] Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 248-251.
[51] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 15.
[52] Ίδιο, σελ., 22 και σελ., 71-73.

σύστημα, οποιασδήποτε κοινωνίας ή χώρας. Πάντοτε υφίσταται κάποιος κανόνας απαγορευτικός που ανεξάρτητα από το περιεχόμενό του επισύρει κάποιας έκτακτης ποινής όταν αυτός παραβιασθεί.

2. Η διαχρονικότητα του εγκληματικού φαινομένου ανεξάρτητα από το είδος των ποινών, το περιεχόμενο τους, την έκταση των ποινών, καθώς και τα κριτήρια παραβίασης των κανόνων. Παρατηρείται ιστορικά και συγκριτικά το φαινόμενο ύπαρξης του εγκληματικού φαινομένου σε κάθε εποχή. Δηλαδή πάντοτε υπήρχαν κανόνες που η παραβίαση τους συνιστούσε το έγκλημα, τον εγκληματία, και την εγκληματικότητα, ως εκφάνσεις του εγκληματικού φαινομένου.
3. Η αλληλοσυσχέτιση των στοιχείων του εγκληματικού φαινομένου. Είναι φανερό ότι δε θα υπήρχε έγκλημα αν δεν υπήρχε κανόνας απαγορευτικός. Νέες μορφές συμπεριφορών που πλήττουν το συναίσθημα του δικαίου αναθεωρούν υπάρχοντες ποινικούς νόμους ή θεσπίζονται νέοι. Ή, όταν για παράδειγμα η ύπαρξη μιας ποινής, όπως αυτή της φυλάκισης, μπορεί να οδηγήσει σε αναπαραγωγή νέου τύπου εγκληματικής συμπεριφοράς η πολλαπλασιασμό της εγκληματικότητας σε μέγεθος και περιεχόμενο.

Ένα σταθερό επίσης γνώρισμα του εγκληματικού φαινομένου είναι η

λεγόμενη αφανής εγκληματικότητα[53]. Ως τέτοια εννοούμε τον αριθμό των εγκλημάτων που δε γίνονται αντιληπτά από την αστυνομία και την εισαγγελία, είτε γιατί δεν καταγγέλλονται, είτε δε συλλαμβάνονται από τα όργανα καταστολής. Πολλά δε, από αυτά που καταγγέλλονται στις αστυνομικές και δικαστικές αρχές δε λαμβάνουν χώρα ως εγκληματικές πράξεις. Η αθεατότητα αυτή δημιουργεί την ύπαρξη ενός σκοτεινού αριθμού εγκληματικότητας που δεν αντανακλά τον πραγματικό αριθμό των εγκλημάτων και της εγκληματικότητας στην κοινωνία.

Τέλος υπάρχει η ένδικη εγκληματικότητα καταγεγραμμένη στη βάση των ποινών που επιβάλλουν τα δικαστήρια σε κατεγνωσμένα εγκλήματα από τους δράστες.

Συνοψίζοντας τα όσα έχουν να κάνουν με την λειτουργία της ποινής στο τρόπο που προσεγγίζεται και αντιμετωπίζεται το εγκληματικό φαινόμενο έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής[54]:

Υπάρχει η **κανονιστική λειτουργία** με την ενεργοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος και την προστασία της έννομης τάξεως κι ασφάλειας.

Επίσης υπάρχει, η **τιμωρητική λειτουργία** με προεπιλεγμένες καταδικαστέες συμπεριφορές και πράξεις.

Είναι επίσης, η **παιδευτική λειτουργία** με την ηθικολογική και ιδεολογική πτυχή, που μας καθοδηγεί στην πρέπουσα κοινωνική συμπεριφορά που είναι συμβατά αποδεκτή από το ισχύον αξιακό

---

[53] Περί αφανούς εγκληματικότητας και σκοτεινού αριθμού αυτής βλ. το ίδιο., σελ., 46. Επίσης βλέπε Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 261-263.

[54] Φαρσεδάκης Ιακ.ι., Στοιχεία εγκληματολογίας οπ. αν. παραπάνω σελ., 19.

υπόβαθρο κάθε κοινωνίας.

Και τέλος υπάρχει και μια **συμβολική λειτουργία** με την έννοια ότι ενισχύει τη συλλογική συνείδηση αποδοχής των ηθικών κι αξιακών επιταγών και της ενίσχυσης της ταυτότητας του ατόμου και της ψυχολογικής του ασφάλειας ότι ανήκει στο είδος συμπεριφοράς που δεν αποδοκιμάζεται και δεν τιμωρείται.

2. Η ΣΚΕΨΗ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΤΗΣ ΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί μία συνοπτική επισκόπηση της όποιας σκέψης πάνω στο εγκληματικό φαινόμενο όπως αυτή εξελίχθηκε ιστορικά, ξεκινώντας από την αρχαιότητα ως αφετηρία με τους αρχαίους Έλληνες στοχαστές[55] (κυρίως Πλάτων κι Αριστοτέλης), συνεχίζοντας με τον εγκληματολογικό στοχασμό όπως διαμορφώθηκε από τους πρώιμους του διαφωτισμού και της αναγέννησης, πάνω σε ζητήματα επιστημονικής εγκληματολογικής αναζήτησης, την ίδρυση της εγκληματολογίας ως επιστήμη και την αναζήτηση αιτιολογικών αιτιών (θετικιστική εγκληματολογία) [56] με ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου βασισμένη με βιολογικούς, ψυχολογικούς και κοινωνιολογικούς παράγοντες.

Τέλος θα γίνει αναφορά στη σημασία της πολυπαραγοντικής προσέγγισης και το νέο πνεύμα της νεωτεριστικής εγκληματολογίας ως αντίθεση με αυτό της παραδοσιακής εγκληματολογίας.

---

[55] Ίδιο, σελ., 79-80.

[56] Η θετικιστική εγκληματολογία επιδιώκει την αναζήτηση αιτιατού παράγοντα (βιολογικού, ψυχολογικού, κοινωνιολογικού) ως πηγή εξήγησης του εγκληματικού φαινομένου, θεωρώντας ότι τα κοινωνικά φαινόμενα μοιάζουν με τα φυσικά φαινόμενα κι άρα ντετερμινιστικά να ερμηνευτούν και να οδηγήσουν σε βεβαιότητες. Βλ. Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 13-20. Βλ. επίσης Κουράκης Νέστωρ, “Εγκληματολογικοί ορίζοντες”, (Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλα, 1991), σελ., 163.

Β. Η ΠΡΟΔΡΟΜΗ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Η αρχαία ελληνική φιλοσοφία κατά την κλασική περίοδο (Σωκρατική, Πλατωνική, Αριστοτελική) συνέβαλε πολλά στην κοινωνιολογική εγκληματική σκέψη[57] επηρεασμένη από τους Μιλήσιους, Πυθαγόρειους, προσωκρατικούς και σοφιστές. Αυτή αφορά την λειτουργία του ποινικού συστήματος σε σχέση με όλες τις εκφάνσεις του εγκληματικού φαινομένου, όπως περιγράφτηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο.

Ο κανόνας-ποινικός νόμος στην αρχαία Ελλάδα παίζει το ρόλο της διατήρησης της κοινωνικής συνοχής και συνδέεται άμεσα με την συγκρότηση οργανωμένης πολιτείας[58]. Ο κανόνας αυτό είναι προϊόν της βούλησης των πολιτών, τον οποίο υπακούν *όχι από τον φόβο της ποινής,* αλλά για τη πίστη στην αναγκαιότητα της ευταξίας της πολιτείας. Οι νόμοι που εκδίδονται πρέπει να είναι εφαρμόσιμοι και να εξυπηρετούν το κοινό συμφέρον στα πλαίσια μιας πολιτικής κοινωνίας.

Η δημόσια απονομή της δικαιοσύνης είναι υποχρέωση της

---

[57] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 15-23.

[58] Για την οργάνωση της πολιτείας, στην αρχαία Ελλάδα, βλ. ίδιο., (βιβλιογραφικές αναφορές), σελ., 25-26.

πολιτείας.[59] Οι πολίτες είναι ταυτισμένοι με την πολιτεία, Οι οποίοι ζουν για την πολιτεία και η πολιτεία υπάρχει για του πολίτες. Αυτό οδηγούσε σε ισορροπία μεταξύ της δημόσιας εξουσίας και της ατομικής ελευθερίας που αποτελεί το ιδεώδες της κλασικής Αθήνας. Το δίκαιο στην αρχαία Αθήνα ήταν υπόθεση όλων.

Οι πολίτες[60] νομοθετούσαν άμεσα στην εκκλησία του δήμου στα ηλιαστικά δικαστήρια.

Έγκλημα για τους αρχαίους είναι κάθε πράξη που θίγει την κοινωνική ειρήνη κι ευταξία της πολιτείας. Το έγκλημα ως δημόσιο αδίκημα ισχύει από την εποχή του Σόλωνα[61]. Για τον Πλάτωνα έγκλημα είναι η άρνηση. Για τον Αριστοτέλη είναι η ενέργεια που προσβάλει την κοινωνία. Οι ενέργειες αυτές είναι διαβαθμισμένες μεταξύ αδικήματος, αμαρτήματος, ατυχήματος και κακουργήματος. Η πολιτεία επέβαλλε τις ποινές στη βάση της αρχής της ισότητας (ισονομία, ισοπολιτεία) και της νομιμότητας (η ποινή βασιζόταν σε συγκεκριμένο νόμο).

Η ποινή επιβαλλόταν μετά από ελεύθερη και δημόσια δίκη, κι η καταδίκη απαγγέλλονταν από τους συμπολίτες του. Η ποινή για τους αρχαίους Έλληνες περιείχε στοιχεία γενικής κι ειδικής πρόληψης καθώς και στοιχεία κοινωνικής άμυνας με σκοπό την επανακοινωνικοποίηση του εγκληματία.

---

[59] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 198. (Η ανταπόδοση κι αντεκδίκηση ίσχυε κατά τους ομηρικούς χρόνους).

[60] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 30-35 (Βιβλιογραφική αναφορά).

[61] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 27.

Για τον Αριστοτέλη[62] αυτό φάνταζε δύσκολο στους κατά συνήθεια εγκληματίες γιατί τους θεωρούσε εθισμένους και το έγκλημα αποτελούσε δεύτερη φύση τους.

Για τον Πλάτωνα[63] η ποινή πρέπει να θεωρείται κάθαρση της ψυχής με θεραπευτική σκοπιμότητα και βελτιωτική όσον αφορά το ήθος του. Άλλωστε για τον Πλάτωνα το έγκλημα είναι αρρώστια της ψυχής ή αποτέλεσμα της έλλειψης παιδείας. Κατά τον Αριστοτέλη τα πάθη και οι επιθυμίες επηρεάζουν τη βούληση του δράστη.

Αναγνωρίστηκε από τους αρχαίους Έλληνες[64] επίσης, η επίδραση τόσο των περιβαλλοντικών παραγόντων όσο και ατομικών. Ασχολήθηκαν με την εγκληματικότητα του όχλου, με την επίδραση της άσεμνης λογοτεχνίας, τις δεισιδαιμονίες, και τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Όσον αφορά με τους ατομικούς παράγοντες, η σωματική κατασκευή, το φύλο, η προσωπικότητα απασχόλησαν τους αρχαίους Έλληνες.

Η διαμόρφωση της ηθικής συνείδησης κατά τον Πλάτωνα[65] είναι εγγενής στον άνθρωπο, ενώ κατά τον Αριστοτέλη είναι επίκτητη με την μορφή βιωμάτων. Η εγκληματική ροπή είναι συνδυασμός των δύο παραπάνω παραγόντων και για τον μεν Πλάτωνα το πέρασμα στην εγκληματική πράξη προέρχεται από τον υπερβολικό εγωκεντρισμό, ενώ κατά τον Αριστοτέλη από την κενότητα και την φιλοδοξία.

---

[62] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 57-88 (Βιβλιογραφική αναφορά και Κείμενα περί δικαιοσύνης που περιλαμβάνονται στα ‘’Ηθικά νικομάχεια’’ του Αριστοτέλη)

[63] Ίδιο, σελ., 39-54.(Κείμενα ‘’νόμοι του Πλάτωνα’’).

[64] Ίδιο, σελ., 89-96 (Κείμενα Δημοσθένους και Θουκυδίδη).

[65] ΄Ίδιο, σελ., 54-56 (Κείμενα “Πλάτωνος Πολιτεία”).

Στα θέματα ποινικής ευθύνης ο Αριστοτέλης[66] διέκρινε μεταξύ εκούσιας και ακούσιας συμπεριφοράς, υποστηρίζοντας ότι μία πράξη για να είναι καταλογιστή θα πρέπει να πηγάζει από τον εσωτερικό κόσμο και να γίνεται με πλήρη συνείδηση των συνεπειών της. Ο Πλάτων θεωρούσε ότι η αόριστη ποινή ήταν ενδεδειγμένη για την πιθανότητα βελτίωσης του δράστη. Η ποινή θα διακυμαίνεται σε συνάρτηση με την βαρύτητα της πράξης και την ιδιαιτερότητα της προσωπικότητας του εγκληματία.

Τέλος, η αρχαιοελληνική σκέψη[67] σημείωσε επιπρόσθετα και την ανάγκη περιπτώσεων ακαταλόγιστου της πράξης και αποκλεισμού του άδικου χαρακτήρα.

Η νόμιμη άμυνα, η κατάσταση ανάγκης, αποτελούν λόγους που αίρουν τον άδικο χαρακτήρα, ενώ η ψυχική ασθένεια, η νοητική καθυστέρηση, τα γηρατειά, η παιδική ηλικία, αίρουν τον καταλογισμό και το αξιόποινο της πράξης.

---

[66] Χάιδου Ανθ. σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 7-8. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρεσμας οπ. αν. παραπάνω, σελ., 249 επ ("Ηθικά νικομάχεια") Αριστοτέλης

[67] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 22.

Γ. ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ – ΠΡΩΙΜΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Η αρχαιοελληνική κλασική σκέψη στην ιστορική της διαδρομή της[68] υπό την επίδραση του βυζαντινορωμαϊκού δικαίου, του εκκλησιαστικού δικαίου της ανατολής μέσω των πατερικών κειμένων, του κανονικού δικαίου της δυτικής εκκλησίας υπό την σαφή επιρροή της Αριστοτελικής σκέψης στην φιλοσοφία του Θωμά του Ακινάτη, αναβίωσε κατά την αναγέννηση (15ος κι 16ος αιώνας) και στους πρώιμους στοχαστές του διαφωτισμού[69].

Έτσι λοιπόν τα διδάγματα των αρχαίων ελληνικών θεωριών, ιδιαίτερα όπως αναπτύχθηκαν στους ελληνιστικούς χρόνους, μετά την αποδέσμευση από το αυστηρό θρησκευτικό πλαίσιο, αυτή η κληρονομιά της επιστημονικής περιέργειας και ελευθερίας σκέψης ενίσχυσε την πνευματική κίνηση στην Ευρώπη, την αναγέννηση και τον διαφωτισμό επηρεάζοντας και την επιστημονική διερεύνηση της εγκληματολογικής σκέψης.

Κατά τον 16ο αιώνα ο Thomas More, συσχετίζει την εγκληματικότητα ως προϊόν της οικονομικής ανέχειας, θεωρώντας επίσης ότι η αυστηρότητα των ποινών δεν εξουδετερώνει τους υπότροπους

---

[68] Ίδιο, σελ., 23.

[69] Ίδιο, σελ., 111, (βιβλιογραφικές αναφορές, στις οποίες αναδεικνύεται η διαχρονική επίδραση της αρχαιοελληνικής σκέψης, κατά την αναγέννηση και τον διαφωτισμό).

εγκληματίες.

Στον ίδιο αιώνα ο Blanco από την Πάδοβα της Ιταλίας ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την εξωτερική εμφάνιση, ως πρόδρομος των φυσιογνωμιστών[70], επηρεάζοντας μεταγενέστερα θεωρίες[71] που συνδέουν το έγκλημα με ανθρωπολογικά ανατομικά κριτήρια .

Κατά τον 17ο αιώνα και 18ο αιώνα[72] κερδίζει έδαφος ο εγκληματίας ως το βασικό ενδιαφέρον του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος. Ιδιαίτερα τον 17ο αιώνα εξετάστηκε η βιολογική προέλευση το εγκληματία μέσα από θεωρίες φυσιογνωμίας.

Ο Della Porta σύγκρινε την κεφαλή άγριων θηρίων με τη φυσιογνωμία ορισμένων εγκληματιών.

Αργότερα ο Lavater με το βιβλίο “Φυσιογνωμικά αποσπάσματα” περιέγραψε χαρακτηρολογικές συμπεριφορές με φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, καθιερώνοντας την φυσιογνωμία ως ξεχωριστό κλάδο.

---

[70] Κατά το προεπαναστατικό Γαλλικό δίκαιο υπήρχε δικονομικός κανόνας κατά τον οποίο η ασχήμια του κατηγορουμένου δημιουργούσε εις βάρος του έντονες υποψίες ενοχής. Αν υπήρχαν δύο ύποπτοι ο πιο άσχημος ήταν αυτός που θα βασανιζόταν πρώτος για να ομολογήσει. Τα βασανιστήρια ήταν η κύρια μέθοδος ανάκρισης.

[71] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 31-33, (βιολογικές θεωρίες, του kretschmer, Sheldon,Περί σωματικής τυπολογίας και εγκλήματος).

[72] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 100.

Δ. ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ

Τον 18ο αιώνα εγκαινιάζεται η κλασική σχολή του φυσικού δικαίου με πρωταγωνιστική φυσιογνωμία που την εκπροσώπησε τον Cesare Beccaria όπως αναφέρθηκε στο εισαγωγικό κεφάλαιο[73]. Αυτός προσπάθησε στο έργο του περί αδικημάτων και ποινών[74] να μετριάσει την αυστηρότητα των ποινών που σκοπό έχει την αποτροπή του εγκλήματος.

Οι τοποθετήσεις του Beccaria στηρίζονται στην ελεύθερη βούληση των πολιτών και στην θεωρεία του κοινωνικού συμβολαίου. Από εκεί πηγάζει:

1. και το δικαίωμα της πολιτείας να τιμωρεί αυτούς που δεν τηρούν αυτό το συμβόλαιο[75].
2. Η ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου.
3. Η γενική και καθολική ισχύ του νόμου έναντι όλων.

Στον 18ο αιώνα ο Jeremy Bentham[76] με βάση το ωφελιμιστικό κριτήριο μια συμπεριφορά θα πρέπει να είναι κολάσιμη και να τιμωρείται αν

---

[73] Δασκαλάκης Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 6-8.
[74] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 70-77.
[75] Ίδιο, σελ., 77-78. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 148, (κείμενο του Ζακ Ρουσώ).
[76] Δασκαλάκης Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 7.

δημιουργεί κακό στην κοινωνία. Η ποινή δεν επιδιώκει την ανταπόδοση[77] παρά την προστασία της κοινωνίας[78].

Ο 19ο αιώνας είναι ο αιώνας που κυριαρχεί η θετική μέθοδος (θα αναφερθούμε διεξοδικά στη θετικιστική εγκληματολογία αργότερα)[79].

Την περίοδο αυτή Η νευροψυχιατρική καλύπτει με ενδιαφέρον την μελέτη των εγκληματιών[80].

Το 1837 ο Voisin καταθέτει υπόμνημα στη γαλλική ακαδημία ιατρικής, όπου αναφέρεται σε οργανικές – λειτουργικές ανωμαλίες των εγκληματιών. Το 1840 υποστηρίζει τη σχέση αιτιότητας ροπής της εγκληματικότητας και της ανώμαλης ανάπτυξης της παρεγκεφαλίδας.

Την ίδια περίοδο η φρενολογία κάνει θραύση με ιδρυτή τον F. J. Gall[81] (1758-1828) που μαζί με τους συνεχιστές του (Spurzheim, Vimont, Barthel) χαρτογράφησαν τον ανθρώπινο εγκέφαλο εντοπίζοντας δεξιότητες και συμπεριφορές σε κάθε διαφορετικό κομμάτι του.

Ο ίδιος ο Gall μελέτησε ψυχικά ασθενείς και εγκληματίες και παρατήρησε υπερτροφικά τμήματα του εγκεφάλου που επηρέαζαν την εγκληματική συμπεριφορά. Η επιρροή της φρενολογίας[82] πέρασε και στον χώρο της ανθρωπολογίας και ειδικότερα στον τομέα της κρανιολογίας

---

[77] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 10-17.

[78] Κουράκης Ν. Ε., “Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος”, (Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλα, 1997) σελ., 94 επ.

[79] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 13-20.

[80] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 101-103.

[81] Ο F. J. Gall θεωρείται ο πρόδρομος της κυταροαρχιτεκτονικής του εγκεφάλου και επηρέασε την ίδρυση φρενολογικών εταιρειών σε Αμερική κι Ευρώπη (Στην Αγγλία ιδρύθηκαν 23 τέτοιες).

[82] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ 102-103.

με την εισαγωγή των μετρήσεων.

Στα τέλη του πρώτου τετάρτου του 19ου αιώνα κάνει την εμφάνιση της η γαλλοβελγική χαρτογραφική σχολή, βασισμένη για πρώτη φορά στην υπάρχουσα εγκληματολογική στατιστική[83].

Δημιουργοί αυτής της σχολής ήταν ο Βέλγος Quetelet και ο Γάλλος M. Guerry. Ο μεν πρώτος χρησιμοποίησε την στατιστική σαν εργαλείο μελέτης του εγκλήματος, διατυπώνοντας την νόμο περί σταθερότητας της ένδικης εγκληματικότητας[84]. Θεωρούσε ότι μπορούσε να υπάρξει μία πρόγνωση της εγκληματικότητας και μάλιστα κατά κατηγορίες, κρίνοντας ότι δε μεταβάλλεται από χρόνο σε χρόνο. Διέκρινε επίσης σταθερή αναλογία μεταξύ εμφανούς κι αφανούς εγκληματικότητας κι υποστήριξε ότι στο βορά κυριαρχούν εγκλήματα κυρίως περιουσίας, ενώ στο νότο, βίας.

Ο δεύτερος χρησιμοποίησε την μέθοδο της γεωγραφικής χαρτογράφησης[85] με αποτύπωση της εγκληματικότητας κατ` έκταση και κατ` είδος του εγκλήματος.

Κι οι δύο τους πάντως ενίσχυσαν την ποσοτική προσέγγιση της εγκληματολογίας, ενώ αναζήτησαν την γενεσιουργό αιτία του[86] εγκλήματος στο φυσικό περιβάλλον (θερμικός νόμος), και την συσχέτισή του και με άλλους παράγοντες (κοινωνικούς, πολιτικούς, οικονομικούς, δημογραφικούς) θέτοντας για πρώτη φορά την πολυπαραγοντική

---

[83] Την πρώτη διεθνώς που τηρείται ανελλιπώς από το 1825 βλ. ίδιο, σελ., 102.

[84] Για την διατύπωση αυτού του νόμου επηρεάστηκε από τον αστρονόμο Laplace που το 1814 δημοσίευσε ένα δοκίμιο πάνω στις πιθανότητες.

[85] Ο M. Guerry επηρέασε τόσο τον Ferri (ιταλική θετικιστική σχολή), όσο και στη συνέχεια την οικολογική σχολή του Σικάγου.

[86] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 103-106.

προσέγγιση[87], στη σπουδή του εγκληματικού φαινομένου[88].

[87] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 251 επ.

[88] Για την μελέτη του εγκληματικού φαινομένου από την περίοδο της αναγέννησης μέχρι και την ίδρυση της εγκληματολογίας. Βλέπε Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 111-113 (βιβλιογραφικές αναφορές).

3. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ – ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Α. Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ

Η εμφάνιση της εγκληματολογικής επιστήμης ταυτίζεται με την ιταλική θετικιστική σχολή[89]. Ο Ιταλός **Lobroso** το 1876 εκδίδει ένα βιβλίο με τίτλο “Ο εγκληματίας άνθρωπος”, με το οποίο διατύπωσε την άποψη του εκ γενετής εγκληματία

Θεωρούσε ο Lobroso επηρεασμένος κι από το επιστημονικό ρεύμα του θετικισμού ότι ο εγκληματίας είναι ένα κατώτερης κατηγορίας ων που μάλιστα έφερνε και ορισμένα κληρονομικά (μορφολογικά, ανατομικά, βιολογικά, λειτουργικά, ψυχολογικά) στίγματα[90].

Η θεωρία αυτή συμβατικά σήμανε την έναρξη του κλάδου της εγκληματικότητας ως ιδιαίτερου επιστημονικού κλάδου .

Οι απόψεις αυτές δεν έμειναν στο απυρόβλητο και οι πρώτοι που

---

[89] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 83.

[90] Βλ. Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 87-88. Βλέπε επίσης, Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 27-29. Βλέπε επίσης Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 231, (κείμενο του C. Lobroso).

άσκησαν σφοδρή κριτική καθιστώντας ατεκμηρίωτη την λομπροζιανή αντίληψη του εγκληματία, ήταν ο Γάλλος ανθρωπολόγος L. Manourvier [91] και ο ομοϊδεάτης Άγγλος Ch. Goring.

Ο Manourvier ειδικότερα έκρινε επιστημονικά ατεκμηρίωτη την εργασία του Lobroso, θεωρώντας ότι συγχέει τρία επίπεδα: την τιμωρούμενη εγκληματικότητα (κατηγορία κοινωνικονομική), την εντιμότητα (κατηγορία ηθική) και τους ανθρωπολογικούς χαρακτήρες (κατηγορία ανατομική, φυσιολογική). Ο ντετερμινισμός του εκ γενετή εγκληματία δεν αποδεικνύεται στη βάση αυτών των τριών επιπέδων.

Ο Manourvier έθεσε για πρώτη φορά τη διαδικασία περάσματος στην πράξη του εγκλήματος επηρεάζοντας τον Βέλγο μαθητή του De Greff και το μεταγενέστερο εγκληματολόγο J. Pinatel. Θεώρησε τέσσερις ουσιώδης προϋποθέσεις περάσματος στην εγκληματική πράξη:

1. Ηθική (δεν πτοείται από αποδοκιμασίες).
2. Ποινική (δε φοβάται την ποινή).
3. Υλική (δεν αναλογίζεται τις ενδεχόμενες δυσκολίες ενός εγκληματικού εγχειρήματος).
4. Συγκινησιακή (δεν επηρεάζεται από τον πόνο που προκαλεί στο θύμα).

Ο Manourvier στο τέλος του 19ου αιώνα μαζί με το Lacassagne (1843-1924) και G. Tarde, ομοεθνείς του, αποτέλεσαν την περίφημη, κοινωνιολογική σχολή της Lyon[92].

---

[91] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 198 και 297, (κείμενο του Manourvier).

[92] ‘Ιδιο, σελ., 203 επ.

Ο Lacassagne θεωρεί ότι η κάθε κοινωνία έχει τους εγκληματίες και τα εγκλήματα που της αξίζει (επηρεαζόμενα από της πολιτισμικές, οικονομικές, κοινωνικές κλπ συνθήκες).

Ο Tarde πρώτος διέκρινε τον κατά περίσταση εγκληματία, ενώ επίσης διατύπωσε τους νόμους της μίμησης. Η μίμηση γι` αυτόν είναι ο βασικός παράγοντας της εγκληματικότητας. Τέλος σημαντική ήταν η υπογράμμιση του Tadre για τον σκοτεινό αριθμό[93]της εγκληματικότητας όπως εξηγήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Στην δραστηριότητα αυτού του αιώνα του θετικιστικού παραδείγματος, θα ήταν παράλειψη να μη σημειωθεί, η συνεισφορά (άλλωστε στοιχεία της σκέψης του επισημάνθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο) του E. Durkheim στη σύγχρονη εγκληματολογική σκέψη. Ο E. Durkheim, εισήγαγε την έννοια της ανομίας, που είναι[94] το αποτέλεσμα της απομάκρυνσης της ατομικότητας, από τη συλλογική συνείδηση που δε μπορεί να ελέγχει και να ρυθμίζει, τις παρεκκλίνουσες ροπές των μελών της κοινωνίας.

Όλες αυτές οι παραπάνω απόψεις έρχονται σε ευθεία αντίθεση με τον βιολογικά - κληρονομικά προσδιορισμένο εγκληματία, ελλειμματικά κατασκευασμένου ανθρώπου. Η αντίθεση αυτή ενισχύθηκε επίσης και από έναν άλλο εκπρόσωπο της ιταλικής θετικιστικής σχολής του E. Ferri[95].

Ο Ferri ήταν αυτός που ουσιαστικά υπονόμευσε την κλασική σχολή

---

[93] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι. στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 46.

[94] Για την αναλυτική παρουσίαση της σκέψης του E. Durkheim, βλέπε Αντωνοπούλου Μ. Ν., κλασικοί της κοινωνιολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 190 επ.

[95] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 247, (κείμενο του E. Ferri).

σκέψης επάνω στο έγκλημα όπου από την πράξη το ενδιαφέρον στρέφεται στο δράστη του εγκλήματος, με δεδομένη τη νέα αντίληψη του θετικισμού όπου η ελεύθερη βούληση με την οποία συστήνεται το κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας καθίσταται απροσδιόριστη κινούμενη στη σφαίρα της μεταφυσικής[96].

Κατά τον Ferri το άτομο ετεροπροσδιορίζεται από το κοινωνικό περιβάλλον και όχι μόνο (πολυπαραγοντική προσέγγιση), όπως βιολογικοί, ανθρωπολογικοί ή ανατομικοί παράγοντες.

Ο Ferri θεωρεί ότι το άτομο έχει κοινωνική ευθύνη στο βαθμό που συμβιώνει μέσα σε μία κοινωνία γι` αυτό και πρέπει να υπακούει σε κάποιους κανόνες.

Η κοινωνία έχει το δικαίωμα να προστατευτεί απέναντι σε αυτούς που παρεκκλίνουν από την τήρηση αυτών των κανόνων, προτάσσοντας μία “κοινωνική άμυνα” απέναντι σε αυτούς[97].

Ένα άλλο σημαντικό πρόσωπο της ιταλικής θετικιστικής σχολής, ο Garofalo, διέκρινε δύο τύπους εγκλημάτων[98]:

1. Τα φυσικά η πραγματικά.
2. Τα νομικά ή συμβατικά.

Αυτός θεωρεί τα νομικά ή συμβατικά ότι είναι κοινωνικό-οικονομική κατασκευή κι άρα υποκειμενικά. Τα φυσικά ή πραγματικά όμως, ενδιαφέρουν την εγκληματολογία από την άποψη ότι πλήττουν βασικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης, την εντιμότητα και τον οίκτο.

---

[96] Δασκαλάκης Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 208.
[97] Ίδιο, σελ 10.
[98] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 89.

Ο Garofalo[99] εστίασε στην επικινδυνότητα του εγκληματία, ο οποίος στο βαθμό που δεν μπορεί ν` αναμορφωθεί πρέπει να εξουδετερώνεται. ως εκπρόσωπος της ιταλικής θετικιστικής σχολής συμπλήρωσε την ποικιλία των παραγόντων (βιολογικοί, ψυχολογικοί, κοινωνιολογικοί, που είναι και κοινό χαρακτηριστικό και των τριών θεωρητικών, Lobroso, Ferri, Garofalo) ήταν η αντίληψη ότι ο εγκληματίας ήταν διαφορετικός από τον μη εγκληματία, πράγμα που καθιστούσε την αντιμετώπιση του εγκληματία ως μη φυσιολογικό[100].

Όπως γίνεται φανερό στην προσπάθεια να εξηγηθεί το εγκληματικό φαινόμενο, επιχειρήθηκαν με την ίδρυση της εγκληματολογίας ως ιδιαίτερου επιστημονικού κλάδου (στα πλαίσια του θετικιστικού παραδείγματος) διάφορες απόπειρες ν` ανιχνευτούν αιτιολογικοί παράγοντες που ερμηνεύουν τις συνθήκες εγκληματογέννησης, κι άρα καθιστούν εφικτή τη δυνατότητα πρόγνωσης του εγκλήματος καθώς και της επικινδυνότητας του εγκληματία.

Η θετικιστική, παραδοσιακή εγκληματολογία[101] ασχολείται με τον εγκληματία και το πέρασμα στην εγκληματική πράξη όπως σημειώθηκε παραπάνω.

Θεμελιώδης αντίληψη της παραδοσιακής θετικιστικής εγκληματολογικής σκέψης είναι το συναινετικό πρότυπο[102] θέσπισης της ποινικής

---

[99] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 268, (κείμενο του Garofalo).

[100] Μαρκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 83 επ.

[101] Κουράκης Ν. Ε., “Εγκληματικοί ορίζοντες” (Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλα, 1991), σελ., 163-165.

[102] Δασκαλάκη Ηλ., η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, οπ. αν. παραπάνω,

καταστολής, (προσβάλλονται οι αξίες της κοινωνίας κι αυτές προστατεύονται με την απόδοση ποινής στον δράστη).

Όπως είδαμε, άξονας των παραδοσιακών εγκληματολόγων είναι η διαφορετικότητα του εγκληματία από τον νομιμόφρων πολίτη. Κατά συνέπεια η θετικιστική εγκληματολογία αναζητά μία αιτιολογία του εγκλήματος και των παραγόντων που το επηρεάζουν επικεντρωμένη στα έμφυτα ή επίκτητα χαρακτηριστικά του εγκληματία.

Έτσι λοιπόν η χρησιμοποιούμενη μεθοδολογία της θετικιστικής εγκληματολογίας είναι η μελέτη επίσημων εγκληματικών στατιστικών και η συγκριτική εξέταση εγκληματιών και ομοιογενών ομάδων μη εγκληματιών[103].

Όπως φάνηκε από την έως τώρα ανάλυσή μας, οι πρόδρομοι της εγκληματολογικής επιστήμης (βλέπε Ιταλούς θετικιστές, κοινωνιολογική σχολή της Lyon, ψυχολογική ερμηνεία περάσματος στην εγκληματική πράξη κατά τον Manourvier) οι παράγοντες που καθορίζουν τον εγκληματία μπορεί να είναι βιολογικοί, ψυχολογικοί, κοινωνικοί[104].

Στη βάση αυτών των τριών επιπέδων θα παρουσιάσουμε πιο αναλυτικά αλλά επισκοπικά τις θεωρίες κι έρευνες που διεξήχθησαν με αιτιολογική ερμηνεία του εγκληματία, την βιολογική, ψυχολογική ή κοινωνική υφή των εγκληματογόνων παραγόντων.

σελ., 33 επ.

[103] Ίδιο, σελ., 113-114.

[104] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 13-20.

Β. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Β1. ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Από τις προηγούμενες αναφορές[105] ήδη έχουν αναφερθεί θεωρητικοί αυτής της οπτικής με την οποία ανιχνεύουμε τα χαρακτηριστικά του εγκληματία[106].

Ο J. B. Delaporta (1545-1615) εξέταζε σωματικά τους εγκληματίες. Ο J. C. Lavater (1741-1801) δημοσίευσε μία μελέτη το 1775, όπου αναφέρει ότι ο χαρακτήρας του ατόμου είναι συνυφασμένος με χαρακτηριστικά του προσώπου επηρεάζοντας αργότερα και τον Lobroso. Ο F. Gall, Γερμανός γιατρός (1758-1728) κι ο μαθητής του J. G. Spurzheim (1776-1832), θεμελιωτές της φρενολογίας, είναι αυτοί που όπως αναφέρθηκε, χαρτογράφησαν τις περιοχές του εγκεφάλου αποδίδοντας χαρακτηριστικές ιδιότητες στον άνθρωπο.

Ο Gall είναι ο πρώτος που εισάγει την έννοια της επικινδυνότητας του εγκληματία, τον οποίο θεωρεί ασθενή προς θεραπεία κι όχι τιμωρία.

Επίσης πριν την ίδρυση της εγκληματολογίας ως επιστήμης (1876:

---

[105] Ένα αντιπροσωπευτικό βιβλιογραφικό οδηγό για τις βιολογικές θεωρίες που αναφέρονται σε σωματικά χαρακτηριστικά, βλέπε στο ίδιο, σελ., 21-30.

[106] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 99-103. Βλέπε επίσης, Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 21-30.

“ο εκ γενετής εγκληματίας” έργο του Lobroso[107]) ο H. Lauvergne (1797 – 1859) ασχολήθηκε με την διανοητική κατάσταση του εγκληματία ως γιατρός σε φυλακές

Μία άξια αναφοράς θεωρία βιολογικού φαινομένου είναι αυτή που αναφέρεται στο σωματότυπο και την σχέση του με την εγκληματική προσωπικότητα

Ο Γερμανός ψυχίατρος E. Kretschmer[109] δημοσιεύει το 1921 την μονογραφία του, “Σωματική διάπλαση και χαρακτήρας”. Υποστήριξε ότι υπάρχει ευθεία σχέση μεταξύ σωματικής διάπλασης κι εγκληματολογικής συμπεριφοράς (εύσωμους). Διέκρινε τους πυκνικούς όπου σπάνια εγκληματούν, παρά μόνο σε απάτες, τους αθλητικούς όπου ρέπουν προς εγκλήματα κατά της περιουσίας, και σε σεξουαλικά εγκλήματα, τους λεπτόσωμους, όπου διαπράττουν απάτες και κλοπές και τους δυσπλαστικούς, όπου κατ` εξοχή διαπράττουν εγκλήματα σεξουαλικά.

Ο Αμερικάνος ανθρωπολόγος C. Hooton[110] το 1939 σε έρευνα δείγματος 3.000 μη εγκληματιών και 14.000 εγκλείστων, συμπέρανε ότι κι ο Lobroso, περί ανθρωπολογικών χαρακτηριστικών του εκ γενετή εγκληματία.

Ένας άλλος Αμερικάνος ανθρωπολόγος, ο W. Sheldon (1949) βασίστηκε στη θεωρία του Kretschmer κι διέκρινε μια σωματική τυπολογία: του ενδόμορφου, όπου είναι παχύς κι ειρηνικός, του μεσόμορφου που είναι

---

[107] Για τις αντιλήψεις του Lobroso, βλέπε Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 252.

[109] Ίδιο, σελ., 31.

[110] Για αυτές τις αντιλήψεις που δέχθηκαν σφοδρή κριτική από τον R. Merton και E. Sutherland, βλέπε Πανούσης Γ., “Το ζητούμενο στην εγκληματικότητα” (Αθήνα: εκδόσεις Σάκκουλα, 1988), σελ., 124.

εύρωστος κι έχει βίαιες συμπεριφορές και του εξώμορφου που είναι εσωστρεφής χαρακτήρας. Συγκρίνοντας ένα δείγμα 900 ανήλικων εγκληματιών κι ένα δείγμα 200 ατόμων που ανήκαν σε μία ομάδα από φοιτητές κολεγίου, διαπίστωσε τον εντοπισμό στους ανήλικους εγκληματίες υψηλό αριθμό μεσόμορφων και χαμηλό εξώμορφων.

Μεταγενέστερες έρευνες[111] (1956 S. Glueck – E. Glueck το 1963 του Gibbens.T. και το 1972 από τους J. Cortes και F. Gatti) εντόπισαν υψηλά ποσοστά μεσόμορφων.

Οι θεωρίες αυτές χρησιμοποιήθηκαν από ολοκληρωτικά καθεστώτα λ.χ. αυτό της ναζιστικής Γερμανίας περί βιολογικής θεώρησης με ρατσιστικό περιεχόμενο στη σχέση αιτίας κι εγκληματικού φαινομένου. Πάντως οι θεωρίες λόγω στατιστικών και μεθοδολογικών αδυναμιών (μη αντιπροσωπευτικό δείγμα) δεν πείθουν ότι η ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου αποτελεί εγκληματικό παράγοντα.

Απλά μπορεί να ερμηνεύσει κάποιες εγκληματικές συμπεριφορές, όχι όμως ν` αντιστοιχηθεί σε σωματότυπους με συγκεκριμένα χαρακτηρολογικά χαρακτηριστικά.

Μία απορία που απασχόλησε τους διάφορους ερευνητές , ήταν κατά πόσο κληρονομικοί παράγοντες επηρεάζουν την εγκληματική συμπεριφορά. Έτσι διάφορες έρευνες[112] προσπάθησαν ν` ανιχνεύσουν τους κληρονομικούς παράγοντες στην διαμόρφωση της εγκληματικής

---

[111] Για την εγκληματική ροπή των μεσόμορφων, βλέπε Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 252.

[112] Έναν αντιπροσωπευτικό βιβλιογραφικό οδηγό κυρίως ξένης προέλευσης που αναφέρεται στις έρευνες για την σημασία του κληρονομικού παράγοντα στο έγκλημα βλέπε, Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 50-52

προσωπικότητας.

Μία κατηγορία ερευνών είναι οι ανθρωπομετρικές μελέτες όπως αυτή του Άγγλου γιατρού, Ch. Goring[113] σε φυλακές ,όπου μελέτησε 3000 Άγγλους καταδίκους για βαριά εγκλήματα (1913). Με αυτές τις έρευνες ανέτρεψε τις απόψεις του Lobroso περί ειδικών και ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών των εγκληματιών, αν και θεώρησε ότι ο εγκληματίας έχει εγγενή και ψυχολογική κατωτερότητα και ότι το έγκλημα κατά 60% οφείλεται σε κληρονομικά χαρακτηριστικά, ενώ δεν απέρριψε την σημασία των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση του εγκληματία σε αλληλεπίδραση με τους βιολογικούς παράγοντες.

Ένα άλλο είδος ερευνών έγινε πάνω σε διδύμους[114]. Μία πρώτη ενδιαφέρουσα έρευνα ήταν αυτή του ψυχιάτρου – φυσιολόγου Johanes Lange στο βιβλίο του "Έγκλημα ως πεπρωμένο", διερεύνησε 13 ζεύγη μονοζυγωτικών και 17 διζυγωτικών διαπίστωσε ότι οι μονοζυγωτικοί αντιδρούν με παρόμοιο τρόπο.

Το 1936 τόσο ο F. Stumpfi (επηρεασμένος από τον Lange) όσο και ο H. Kranz (μαθητής του Lange) καταλήγουν ότι η αναλογία εγκληματιών είναι μεγαλύτερη στους μονοζυγωτικούς διδύμους από ότι στους διζυγωματικούς.

Μία άλλη αξιοσημείωτη έρευνα που διεξήχθη ήταν αυτή του Δανού K. Christiansen[115] (που δειγματοληπτικά ήταν πιο αντιπροσωπευτική) κι

---

[113] Ίδιο, σελ., 37. βλέπε επίσης Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 196.

[114] Χάιδου Ανθ., η θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ.αν. παραπάνω.(ερευνητές που μελέτησαν δίδυμους),σελ.,45-50

[115] Βλέπε το ίδιο, σελ., 41, (για περισσότερες λεπτομέρειες στις ερευνές του, που

έγινε με ανάλυση του επίσημου αρχείου των διδύμων και το επίσημο ποινικό αρχείο από το 1881 έως το 1910 και διαπίστωσε ότι η αναλογία εγκληματικής συμπεριφοράς στα μονοζυγωτικά αδέλφια είναι μεγαλύτερη αυτής των διζυγωματικών.

Το συμπέρασμα από αυτές τις έρευνες είναι ότι ούτε ο γενετικός, ούτε ο κοινωνικός παράγοντας επιδρά άμεσα στην εγκληματική συμπεριφορά, παρά μόνο σε αλληλεπίδραση με την ιδιοσυγκρασία του εγκληματία.

Καμία ερευνητική δραστηριότητα πάντως δεν έδειξε την κυριαρχία των γενετικών παραγόντων επί των περιβαλλοντικών όσον αφορά τη γέννηση της εγκληματικότητας, αλλά μόνο την αλληλεπίδραση τους από κοινού σε όλα τα άτομα[116].

Μία άλλη κατηγορία ερευνών για την διεύρυνση της επίδρασης της κληρονομικότητας, είναι αυτές πάνω σε υιοθετημένους[117]. Εργασίες όπως αυτή του F. Schulsinger, του R. Crowe, του B. Hutchings και S. Medhick και άλλων, συγκρίνοντας δείγματα από ανήλικους, σε κατηγορίες φυσικών και θετών πατέρων, διαπιστώθηκε ότι σε περιπτώσεις με βεβαρημένο ποινικό μητρώο των φυσικών πατέρων, η αναλογία εγκληματικών και παραβατικών συμπεριφορών, ήταν ενισχυμένη σε παιδιά που προέρχονταν από εγκληματίες φυσικούς πατέρες .

Όλες αυτές οι έρευνες δείχνουν μία ισχυρή ένδειξη βιολογικής

παρουσιάζουν τις λιγότερες μεθοδολογικές αδυναμίες, λόγω του μεγάλου κι αντιπροσωπευτικού δείγματος που μελέτησε, στη χρονική έκταση 1881-1910).

[116] Βλέπε το ίδιο, σελ., 50 (συμπεράσματα). (Με αυτές τις έρευνες σπάει ο μύθος της βιολογικής υπεροχής ως εγκληματογόνου παράγοντα που χρησιμοποιήθηκε και για πολιτική εκμετάλλευση).

[117] Βλέπε το ίδιο,σελ.,45-50 (έρευνες σε διδύμους -μονοζυγωτικούς)

ομοιότητας φυσικών γονέων και παιδιών κι αναφέρονται σε χαρακτηριστικά που προδιαθέτουν για την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς.

Πραγματικά η ανάλυση αποτελεσμάτων σε υιοθετημένους δείχνουν ότι οι γενετικές προδιαθέσεις σε συνδυασμό με άσχημο οικογενειακό περιβάλλον στο θετό σπίτι οδηγούν σε εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς από τον υιοθετημένο παρά αν επενεργούσαν μόνο οικογενειακός παράγοντας ή μόνο ο περιβαλλοντικός.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι οι έρευνες αυτές γύρω από το ρόλο της κληρονομικότητας στη διαμόρφωση του εγκληματία μας έδωσαν να καταλάβουμε την αλληλεπίδραση του βιολογικού και του κοινωνικού παράγοντα και να διαλυθεί ο μύθος του εκ γενετή εγκληματία ως βιολογικά προκαθορισμένο χαρακτηριστικό.

Τέλος έρευνες έχουν γίνει πάνω σε χρωμοσωματικές ανωμαλίες, καθώς και σε ενδοκρινολογικές δυσλειτουργίες[118] οι οποίες έδειξαν έντονα διαφοροποιημένα αποτελέσματα, με τρόπο που να μη μπορούν να τεκμηριώσουν αιτιώδη σχέση μεταξύ χρωμοσωματικών[119] κι

ενδοκρινολογικών δυσλειτουργιών[120] κι εγκληματικής συμπεριφοράς[121].

---

[118] Ίδιο, σελ., 62-63, (εκτεταμένος βιβλιογραφικός οδηγός πάνω στη μελέτη χρωμοσωματικών κι ενδοκρινολογικών ανωμαλιών).

[119] Οι χρωμοσωματικές ανωμαλίες με τις οποίες ασχολήθηκε η εγκληματολογία αφορούν το ανδρικό ζεύγος χρωμοσωμάτων ΧΥ κι είναι βασικά δύο: το σύνδρομο ΧΧΥ (σύνδρομο Klinefelter) και το σύνδρομο ΧΥΥ. Βλέπε στο ίδιο, σελ., 53-54.

[120] Ίδιο, σελ., 59-61, (περί ενδοκρινολογικών διαταραχών κι εγκλήματος).

[121] Τα άτομα με χρωμοσωματικές ανωμαλίες παρουσιάζουν νευροψυχοπαθολογικές διαταραχές με εγκληματικές διαταραχές. Ειδικά η περίπτωση ΧΥΥ έδωσε αφορμή για δικαστική εκμετάλλευση, όπως στην περίπτωση (1968) στο Σικάγο όπου ο Richard Speck σκότωσε οκτώ μαθητευόμενες νοσοκόμες και ζητήθηκε από την υπεράσπιση το

Β2. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Από παλιά ο R. Garofalo είχε καθορίσει την έννοια της ψυχικής ή ηθικής ανωμαλίας[122]. Πίστευε δηλαδή, ότι αυτά τα χαρακτηριστικά δεν απέδιδαν παθολογικές καταστάσεις, παρά φυσικές παραλλαγές κατώτερων πολιτισμικά κοινωνιών.

Η ηθική ανωμαλία είναι ξεχωριστή κατάσταση κι αφορά τους πραγματικούς εγκληματίες, διαφορετική από την εμφάνιση ψυχολογικής διαταραχής. Σε μία προσπάθεια ετών να προσδιοριστεί εννοιολογικά η ψυχική ανωμαλία ως εγκληματογόνος παράγοντας η Ευρωπαϊκή Συμβουλευτική Επιτροπή για την πρόληψη του εγκλήματος και τη μεταχείριση των εγκληματιών στην τέταρτη σύνοδο της, ως ψυχικά ανώμαλους[123] εγκληματίες θεώρησε τους παράφρονες, τους ψυχωτικούς, τους μειωμένης διανοητικής ικανότητας, τους ψυχοπαθείς, τους νευρωτικούς και γενικά όλους εκείνους που λόγω της πνευματικής διαταραχής τους, δεν υπόκεινται σε ποινικές κυρώσεις, αλλά σε ψυχιατρική παρακολούθηση.

Αν και διάφορες έρευνες σ` αυτές τις κατηγορίες του πληθυσμού

ακαταλόγιστο κι άρα η αθώωσή του. Βλέπε στο ίδιο, σελ., 55.

[122] Ίδιο, σελ., 69 (ο Garofalo εισηγητής του ψυχικά ανώμαλου εγκληματία). Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 89.

[123] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 70-81. Επίσης βλέπε στο ίδιο, (βιβλιογραφικό οδηγό που αφορά τις ψυχολογικές θεωρίες), σελ. 82-83 και σελ., 92-93. Βλέπε επίσης, Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 253.

δείχνουν κάποια έφεση σε συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων, εντούτοις δεν αποδείχθηκε αιτιοκρατικά, η σχέση ψυχικής ασθένειας ή ψυχοπαθητικής κατάστασης ως μοναδικός παράγοντας που μπορεί να ωθήσει το άτομο στο έγκλημα.

Οι ψυχολογικές θεωρίες που διαμορφώθηκαν για να ερμηνεύσουν τη ροπή προς την εγκληματική δράση ξεκινούν με την ψυχανάλυση που ίδρυσε ο S. Freud[124]. Το άτομο πέρα από το νου και τη βούληση διακατέχεται από ορμητικές τάσεις και ισχυρές συναισθηματικές πιέσεις που επιδρούν στην εκδήλωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Το ψυχικό οικοδόμημα που πρόταξε ο S. Freud είναι το αυτό που αφορά, τις ενστικτικές παρορμήσεις του σώματος. Τα όποια ένστικτα, διαπραγματεύονται με την ψυχική εξέλιξη του ατόμου που διαμορφώνει το εγώ, όπου κυριαρχεί έναντι του αυτό. Μέσα από το οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον διαμορφώνεται το υπερεγώ που είναι κριτής των ενεργειών του εγώ.

Κατά την ψυχανάλυση λοιπόν η ισορροπία στον ψυχικό κόσμο του ατόμου καθορίζεται από τη διαμεσολάβηση του εγώ μεταξύ αυτό-υπερεγώ.

Ενδεχόμενη ανισορροπία στη διαβάθμιση αυτή του ψυχικού κόσμου δημιουργεί προϋποθέσεις ασυνείδητες, έτσι ώστε να εκδηλωθεί εγκληματική συμπεριφορά, που τα αίτια της δεν ανάγονται σε λογική ερμηνεία κι εξήγηση της συμπεριφοράς, αλλά σε μία αποκάλυψη βαθύτερων κι ασυνειδήτων εξορμήσεων του ατόμου.

---

[124] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 99-101.

Σημαντική συμβολή στην εξεύρεση ψυχολογικών αιτιών στην διαμόρφωση εγκληματικής προσωπικότητας ήταν αυτή του A. Adler και του K. Jung. Ο Adler, μαθητής του Freud, δε δέχεται ότι η libido (σεξουαλική ορμή) είναι η μόνη επίδραση στη διαβάθμιση του ψυχικού οργάνου αυτό-εγώ-υπερεγώ. Για τον Adler[125] το συναίσθημα δύναμης και υπεροχής που διακατέχει τα άτομα ενδεχομένως να του δημιουργήσουν συναισθήματα μειονεξίας λόγω κοινωνικών κι οικονομικών συνθηκών κι αρνητικού οικογενειακού περιβάλλοντος, που δημιουργεί στο άτομο την ασυνείδητη τάση για απόκτηση δύναμης και κύρους, που τον ωθεί να θέλει να επιβληθεί στους άλλους, οδηγώντας τον σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές.

Ο K. Jung, ιδρυτής της αναλυτικής ψυχολογίας[126], ως αντίδραση στη κλασική ψυχανάλυση του Freud είναι ο θεωρητικός του ομαδικού ασυνειδήτου, μέσω του οποίου ερμηνεύει ορισμένες κοινωνικές, και πολιτισμικές διαφορές. Ο Jung, διαχωρίζει το ατομικό από το ομαδικό ασυνείδητο, το οποίο δεν επηρεάζεται από τις ατομικές εμπειρίες.

Αυτές οι υπερατομικές ασυνείδητες αντιδράσεις στο περιβάλλον αφορούν κάποιες αρχέτυπες αντιλήψεις που εισάγονται στο ψυχικό κόσμο με την κατασκευή του εγκεφάλου. Έτσι λοιπόν κατά τον Jung στον ψυχικό κόσμο του ατόμου υπάρχουν αρχέτυπες αρνητικές και θετικές προδιαθέσεις.

Μεταξύ αυτών των θετικών κι αρνητικών προδιαθέσεων, με

---

[125] Ίδιο, σελ., 101-102.
[126] Ίδιο, σελ., 103.

δεδομένο τους δύο ψυχολογικούς τύπους που προτείνει, τον εσωστρεφή και τον εξωστρεφή, διαμορφώνονται συγκρούσεις μεταξύ αυτών των δύο προδιαθέσεων (αρνητικών και θετικών). Στον μεν εσωστρεφή επιδιώκεται να βγει από την εσωτερική απομόνωση και με την επικράτηση εγκληματικής προδιάθεσης να κάνει αισθητή την παρουσία του, ενώ ο εξωστρεφής δεν παρουσιάζει εγκληματολογικό ενδιαφέρον.

Κατά την θεωρεία του Jung μπορεί να εγκληματήσει εκείνο το άτομο που κατά την παιδική του ηλικία επικράτησαν αρνητικές προδιαθέσεις στον αγώνα του ασυνείδητου με τις αρχέτυπες εικόνες του υπερατομικού ασυνειδήτου που έχει κληρονομήσει.

Ένα άλλο πεδίο ερευνών που έχει να κάνει με την ψυχολογική ερμηνεία της εγκληματικής πράξης παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον[127].

Ο Th. Reik ασχολήθηκε το 1925, με την ψυχολογία του εγκληματία. Υποστήριξε ότι ο εγκληματίας κάνει ότι μπορεί για να συλληφθεί. Με αυτόν τον τρόπο, ο εγκληματίας ενεργεί με τρόπο υποκατάστασης ασυνειδήτων ορμών κι επιθυμιών.

Η ποινή που επιβάλλεται στον εγκληματία ικανοποιεί την ανάγκη της κοινωνίας για τιμωρία μέσω της ασυνείδητης ταύτισης με το έγκλημα. Ο Reik θεωρεί ότι η ποινή περισσότερο προκαλεί παρά προλαμβάνει, γι` αυτό προτείνει την κατάργησή της.

Το 1948 ο P Reiwald μεταξύ άλλων ανάφερε ότι η τιμωρία των δραστών (εγκληματικών πράξεων) επιβεβαιώνει το συλλογικό εγώ των νομοταγών πολιτών.

---

[127] Ίδιο, σελ., 106-108.

Άλλοι θεωρητικοί όπως ο Naegeli, θεωρεί ότι η ποινή από ψυχολογική άποψη δίνει στο δράστη το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου. Ο Τ. Moser (1971) ασχολήθηκε με την ψυχαναλυτική πλευρά των διαφόρων εγκληματικών θεωριών. Επισήμανε τη συμβολή διαφόρων παραμέτρων στην εγκληματογέννηση, όπως η οικογένεια, οι μηχανισμοί άμυνας του ατόμου, η συνείδηση και η διαδικασία ταύτισης.

Στις διάφορες προσεγγίσεις της εγκληματολογικής ψυχολογίας[128], η εγκληματικότητα ως πράξη χωρίζεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη αφορά τη διαμόρφωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και η δεύτερη τα κίνητρα και την ψυχική διάθεση του δράστη, που τον ώθησε στο έγκλημα.

Η διαμόρφωση αντικοινωνικής προσωπικότητας είναι σημαντικότερη γιατί προηγείται του εγκλήματος ως πράξη.

Ο Αυστριακός Α. Aichhorn[129], ψυχαναλυτής και ψυχολόγος, ασχολείται στις αρχές του 20ου αιώνα με το θέμα της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Για αυτόν, τον οικογενειακό περιβάλλον, ιδιαίτερα των γονέων, επηρεάζει ουσιαστικά τα παιδιά τους κατά τα 5 πρώτα έτη της ζωής τους.

Οι γονείς πρέπει να έχουν κοινή στρατηγική ως προς την επιδοκιμασία ή την αποδοκιμασία των πράξεων τους. Η αποδοκιμασία των πράξεων τους πρέπει ν` αναπληρώνεται με στοργή κι αγάπη από τους γονείς. Αν όμως είναι υπερβολική ή αλλοπρόσαλλη, τότε δεν αποτελούν θετικά

---

[128] Ίδιο, σελ., 107 (οι θεωρίες του πειράματος στην πράξη και η ψυχολογική τους ερμηνεία βασίζεται στο ψυχαναλυτικό υπόδειγμα (Freud) και στην αποτελεσματικότητα της κοινωνικοποίησης).

[129] Ίδιο, σελ 107-109, (για την αντικοινωνική προσωπικότητα όπως διαμορφώνεται στην παιδική ηλικία των 5 πρώτων ετών). Βλέπε επίσης, Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α , οπ. αν. παραπάνω, σελ., 131 επ.

πρότυπα ταύτισης από τα παιδιά, έτσι ώστε να γίνονται και να διαμορφώνουν μία εν δυνάμει αντικοινωνική προσωπικότητα, που μπορεί να επεκτείνεται μέχρις παραβατικότητας.

Άλλες έρευνες[130] όπως των Αμερικάνων W. Healy και A. Brunner διαπίστωσαν τη συναισθηματική διαταραχή ανηλίκων εγκληματιών, σε δείγματα που μελέτησαν σε αμερικάνικες μεγαλουπόλεις.

Πολλές άλλες έρευνες, όπως των S. και F. Glueck (1950), D. Skott (1950), F. Nye (1958), W. και J. McCord (1959) και του R. Andry (1971), υπογραμμίζουν τη σημασία του οικογενειακού παράγοντα στην εγκληματογένεση και συγκεκριμένα η συμπεριφορά των γονιών με τα παιδιά τους.

Υπήρξαν κι έρευνες που υπογράμμισαν τη σημασία της κοινωνικοποίησης στα πλαίσια της οικογένειας και της διάκρισης του καλού και του κακού από τα παιδιά. Τέτοιες εργασίες όπως αυτή του D. Lagache[131] (1948) αναφέρουν την κοινωνικοποίηση, ως έμφυτη τάση της ανθρώπινης φύσης.

Από τη δεκαετία του `30 και μετά η ψυχαναλυτικής υφής έρευνα της εγκληματογένεσης στράφηκε από την πρώιμη παιδική ηλικία στην μελέτη της εφηβικής ηλικίας, όπου ο E. Erikson (εκπρόσωπος του αγγλοσαξονικού χώρου)[132] πιστεύει ότι η εφηβική ηλικία διακρίνεται από ψυχικές παροδικές εξάρσεις. Στην κρίση αυτή των συμπεριφορών πρέπει η κοινωνία ν`

---

[130] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 110-111.

[131] Ίδιο, σελ., 111, (παραπομπή, στη Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α).

[132] Ίδιο σελ., 112, (ο Erikson.E., ακολουθώντας το ενδιαφέρον που δόθηκε στην εφηβική ηλικία, εντόπισε από τους πρώτους, τη σημασία αυτής της περιόδου στη μετέπειτα ζωή).

αντιδράσει κατά τρόπο που να δώσει διέξοδο στην εφηβική κρίση. Ειδάλλως μπορεί μεταγενέστερα στην νεανική ηλικία να εκφραστεί με εγκληματική παραβατική δράση.

Ένα άλλο πεδίο που αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης της ψυχολογικής προσέγγισης στο έγκλημα είναι αυτό του περάσματος στην εγκληματική πράξη[133]. Το πέρασμα στην εγκληματική πράξη αφορά πρώτα τη δομή της προσωπικότητας[134] του δράστη ενώ σε δεύτερη φάση το ενδιαφέρον εστιάζεται στα κίνητρα, τον σχεδιασμό και τη ψυχική κατάσταση που έχει ο δράστης κατά τη στιγμή της τέλεσης του εγκλήματος. Με λίγα λόγια η αυξημένη προδιάθεση που έχει μία εγκληματική προσωπικότητα, το αν αυτή θα οδηγηθεί στη διενέργεια του εγκλήματος, θα εξαρτηθεί από ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν τη στιγμή της λήψης της απόφασης.

Οι ιδιαίτερες αυτές συνθήκες με τα κίνητρα ή τα αντικίνητρα ή με τις ωθητικές τάσεις ή τάσεις συγκράτησης κατά μία άλλη έκφραση. Κατά τον D. Abrahamsen και τον Kinberg[135], το έγκλημα είναι ανάλογο με την ώθηση προς αυτό, ενώ είναι αντιστρόφως ανάλογο προς τις δυνάμεις αντίστασης.

Η ανάλυση των φάσεων της ψυχικής διαδικασίας ξεκίνησε από την κοινωνιολογική σχολή της Λυών και με τον Manouvrier (όπως προαναφέρθηκε) να περιγράφει τέσσερα στάδια περάσματος στην

---

[133] Ίδιο, σελ.,120. (εκτεταμένος βιβλιογραφικός οδηγός πάνω στη διαδικασία του περάσματος στην εγκληματική πράξη και της ψυχολογικής ερμηνείας της πράξης).

[134] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 200-201, φάσεις περασμάτων στην εγκληματική πράξη. (Manouvrier, de Greef, Pinatel).

[135] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, σελ., 107 (Προεγκληματικές καταστάσεις του Kinberg). Βλέπε επίσης, Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 115, (με παραπομπή για τον D. Abrahamsen, Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α).

εγκληματική πράξη[136].

Μία άλλη είναι αυτή του Βέλγου E. de Greeff που διέγνωσε κι αυτός τέσσερις φάσεις.

1. Η αδιαμόρφωτη συναίνεση (το υπερεγώ παίζει όλο και λιγότερο τον ρόλο της αστυνόμευσης).
2. Η διαμορφωμένη συναίνεση, όταν πλέον τα κίνητρα της πράξης επικρατούν έναντι του υπερεγώ.
3. Η κρίση κι η απόφαση, όπου ο δράστης έχει πάρει οριστικά την απόφαση για την πράξη.
4. Η εγκληματική πράξη

Ο De Greeff επηρέασε τον μαθητή του, Ch. Debuyst ο οποίος ασχολήθηκε με την επικινδυνότητα, της εγκληματικής προσωπικότητας. Χαρακτηριστικές

είναι οι ψυχικές ιδιότητες του εγκληματία, όπως πρότεινε ο J. Pinatel :

α) ο εγωκεντρισμός β) η έλλειψη προβλεπτικότητας-αστάθειας γ) η επιθετικότητα δ) η απάθεια-συναισθηματική αδιαφορίας

Γενικότερα, η εγκληματολογία του περάσματος στην πράξη κι η επικινδυνότητα του δράστη ως στοιχείο πρόγνωσης καθιερώνει την ψυχιατρική στο χώρο της εγκληματολογίας[137].

---

[136] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 196-198: (πίνακας 1, που αναφέρεται συνοπτικά στους Manouvrier, de Greeff, Pinatel). Επίσης στο ίδιο, σελ., 201,207, (κείμενο του Manouvrier).

[137] Χάιδου Ανθ., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 116.

3: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Μία ιστορική[138] αναφορά για τις πρώτες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις[139] επάνω στο έγκλημα αναφέρθηκε και στις προηγούμενες περιγραφές μας για την εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης, όπως η γαλλοβελγική χαρτογραφική σχολή του J. Quetelet A. Guerry, με τη γεωγραφική κατανομή του εγκλήματος.

Επίσης η κοινωνιολογική σχολή της Λυών με τον Tarde και Manourvier ως κύριους εκπροσώπους της ανέδειξε τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες στη γέννηση του εγκλήματος ως σημαντικό παράγοντα.

Σημαντική ήταν η συνεισφορά του E. Durkheim[140] αποδεσμεύοντας τον θετικισμό από τον ατομικισμό, προτάσσοντας τη συλλογική συνείδηση, ως παράγοντα κίνησης του κοινωνικού γίγνεσθαι και διατύπωσε τη θεωρεία της ανομίας (επηρέασε αργότερα τον Merton).

Ο E. Durkheim υπήρξε ο κύριος εμπνευστής του συναινετικού

---

[138] Ίδιο, σελ., 128-145, 189-190, 201-202, 249. (Εκτεταμένος βιβλιογραφικός οδηγός για τις κοινωνιολογικές θεωρίες).

[139] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 203-205.

[140] Αντωνοπούλου Μ. Ν., οι κλασικοί της κοινωνιολογίας, οπ.αν.παραπάνω σελ., 220 επ., και 237 επ.

προτύπου διαμόρφωσης του ποινικού νόμου[141].

Η αμερικάνικη διανόηση έχοντας ν` αντιμετωπίσει ως προβληματισμό την αύξηση του πληθυσμού στις πόλεις, την μετανάστευση και τις κοινωνικό-οικονομικές ανισότητες, έδωσε ώθηση στην κοινωνιολογική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου.

Μία από τις πρώτες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος υπήρξε η κοινωνική παθολογία[142]. Η προσέγγιση αυτή παρουσιάζει την κοινωνία όμοια με αυτή ενός βιολογικού οργανισμού. Όπως η υγεία ενός οργανισμού κρίνεται με κάποια κριτήρια ως ασθενική ή υγιείς έτσι κι η κοινωνία μπορεί να χαρακτηριστεί ως παθολογική ή όχι.

Η ανάπτυξη της πολιτισμικής σχετικότητας κι οι κοινωνικές αλλαγές, που ακολούθησαν μετά τον 1ο παγκόσμιο πόλεμο με την μετανάστευση προς τις ΗΠΑ, οδήγησαν γύρω στα 1920 την ανάλυση μιας νέας έννοιας, αυτή της κοινωνικής αποδιοργάνωσης[143], από τους W. Thomas και F. Znaniecky καθώς και τον Charles Cooley, η οποία επικράτησε ως τα τέλη του 1950.

Σύμφωνα με αυτή την άποψη η παρέκκλιση ήταν το αποτέλεσμα τις άνισης ανάπτυξης των ραγδαίων αλλαγών κι εντόνων κοινωνικών συγκρούσεων.

Αυτή η εμφανής αποδιοργάνωση κι η έντονη αστικοποίηση έδωσε αφορμή σε θεωρητικούς και πανεπιστημιακούς από την πόλη του Σικάγο

---

[141] Δασκαλάκη Ηλ., η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 33 επ.

[142] Χάιδου Ανθ., η θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 129-130.

[143] Ίδιο, σελ., 130-131.

να ερμηνεύσουν την εγκληματικότητα της πόλης, με πρώτο υποκινητή αυτού του ενδιαφέροντος το δημοσιογράφο R. Park[144]. Μελετώντας τη δομή της πόλης διαπίστωσε ότι: Πρώτον ότι όπως κάθε οικολογικό σύστημα, έτσι κι ανάπτυξη κι η οργάνωση της πόλης δεν είναι τυχαίες αλλά βασίζονται σε κοινωνικές διαδικασίες όπως η εισβολή, η σύγκρουση, η επικράτηση κι η αφομοίωση. Δεύτερον, ότι η μελέτη των διαδικασιών αυτών μπορεί να δώσει συμπεράσματα για το φαινόμενο της εγκληματικότητας.

Ο Cl. Shaw και H. McKay ανέδειξαν την προσπάθεια του Park και ίδρυσαν την περίφημη σχολή του Σικάγου. Η σχολή αυτή ασχολήθηκε με την επίδραση του κοινωνικού περιβάλλοντος και το πως κατανέμεται γεωγραφικά

το έγκλημα στις διάφορες περιοχές της πόλης, γ` αυτό κι ονομάστηκε και οικολογική σχολή. Έχοντας σαν παράδειγμα τη φυσική ισορροπία των οργανισμών μέσα σ` ένα οικοσύστημα που προσπαθούν να επιβιώσουν οι Cl. Shaw και H. McKay[145] επηρεαζόμενοι κι από την έρευνα του F. Thrasher (το 1927), που υποστήριζε ότι οι υποβαθμισμένες περιοχές, εμφανίζουν αυξημένη εγκληματικότητα και τις αντιστοιχεί σε παρεμβαλλόμενες περιοχές που ανήκουν σε βιομηχανικές ζώνες και σε εκτάσεις ανάμεσα σε εμπορικά κέντρα.

Οι Cl. Shaw και H. McKay[146] στη θεωρία τους υποστήριξαν ότι

---

144 Ίδιο, σελ., 133-134.
145 Ίδιο, σελ., 134-143.
146 Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 419 (κείμενα των Shaw, Mckay, παραβατικότητα των ανηλίκων στις αστικές περιοχές).

υπάρχουν ζώνες ομόκεντρες μέσα στη πόλη, όπου σε κάθε μία αντιστοιχεί ένας τόπος εγκληματικότητας, Οι πιο υποβαθμισμένες οικονομικά και με αυξημένο πληθυσμό μεταναστών και μαύρων παρουσιάζουν μεγαλύτερη εγκληματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα αυτές που βρίσκονται στο κέντρο των μεγαλουπόλεων.

Διαχώρισαν τις περιοχές που μένουν οι εγκληματίες κι αυτές στις οποίες δρουν. Διαπίστωσαν επίσης ότι οι προεγκληματικές συμπεριφορές συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένες περιοχές τις λεγόμενες delinquency areas, οι οποίες βρίσκονται κοντά σε εμπορικά κέντρα και πολυκαταστήματα.

Αποτέλεσμα αυτών των ερευνών (της οικολογικής σχολής του Σικάγου), ήταν η έναρξη προγραμμάτων για την περιοχές του Σικάγου[147] το 1932, που σκοπό είχαν να μελετήσουν και να καταπολεμήσουν την εγκληματικότητα στις τοπικές κοινότητες του Σικάγου που είχαν υψηλό ποσοστό εγκληματικότητας.

Μία άλλη σπουδαία θεωρία αυτής της κατηγορίας, η οποία συγκαταλέγεται στις θεωρίες ώθησης, είναι αυτής της ανομίας που επεξεργάσθηκε και διατυπώθηκε από τον R. Merton[148]. Αυτός επηρεασμένος από την έννοια της ανομίας[149], (που πρώτος εισήγαγε ο E. Durkheim) υποστήριξε ότι κύριο χαρακτηριστικό των σύγχρονων βιομηχανικών και αστικών κοινωνιών (οι μελέτες αφορούν τη δεκαετία το

[147] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 139. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 9.

[148] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 452 (Κείμενο του R. Merton).

[149] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 100-102.

1930 στην Αμερική),

είναι οι υλικοί στόχοι οι οποίοι για να επιτευχθούν, απαιτείται πρόσβαση σε νόμιμα μέσα. Η πρόσβαση αυτή όμως δεν είναι εφικτή για τα κατώτερα κοινωνικά οικονομικά στρώματα και πολύ περισσότερο για μειονοτικές εθνικές και φυλετικές ομάδες του πληθυσμού (π.χ. Έγχρωμοι). Αυτή η απόσταση μεταξύ των υφιστάμενων πολιτισμικών στόχων και των νόμιμων μέσων που είναι διαθέσιμα για την επίτευξή τους, οδηγούν σε ανομικές καταστάσεις[150].

Η αποδοχή και προσαρμογή των ατόμων στους πολιτισμικά καθορισμένους στόχους, εκφράζει το επίπεδο συμμόρφωσης ή το επίπεδο ανομικής κατάστασης. Η διαμόρφωση αυτή αποτυπώνεται σε πέντε τύπους προσαρμογής στους ισχύοντες κανόνες: κομφορμιστής, καινοτόμος, τυπολάτρης, απόσυρση, εξέγερση[151].

Ενώ η κοινωνική αποδιοργάνωση υπήρξε ο ένας βασικός άξονας της Αμερικάνικης κοινωνιολογικής σκέψης, ο άλλος αναφέρεται στην πολιτισμική ανομοιογένεια ως πηγή εγκληματογέννησης[152]. Η θεωρητική επεξεργασία του Merton οδήγησε σε επιπλέον θεωρητικά σχήματα που ερμήνευαν την εγκληματικότητα των ανηλίκων βασιζόμενα στην έννοια της υποκουλτούρας κι αναπτύσσοντας τις λεγόμενες υποπολιτισμικές

---

[150] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 146-157 (Περί ανομίας).

[151] Ίδιο, σελ., 157-159 (Κριτική στη θεωρία της ανομίας του R. Merton). Βλέπε επίσης, Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 255. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 101-103.

[152] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 130.

θεωρίες[153].

Μία τέτοια είναι η θεωρία του A. Cohen[154], ο οποίος υποστηρίζει ότι ενώ οι νέοι των χαμηλότερων κοινωνικό-οικονομικών τάξεων σε υποβαθμισμένες περιοχές, έλκονται από τις αξίες της μεσαίας και ανώτερης τάξης, εντούτοις διαμορφώνουν μία δική τους εναλλακτική κοινωνία με αυτόνομες πολιτισμικές αξίες και δική τους υποκουλτούρα που βρίσκεται απέναντι στις αξίες της μεσαίας κι ανώτερης τάξης. Στα πλαίσια αυτής της υποκουλτούρας διαμορφώνουν ένα δικό τους κώδικα παραβατικής συμπεριφοράς ως αντίδραση στο κυρίαρχο σύστημα αξιών.

Μία άλλη θεωρία που εμβαθύνει στην εγκληματικότητα των νέων κι έρχεται να συμπληρώσει την οπτική του A. Cohen είναι αυτή της θεωρίας των συστημάτων διαφορετικών ευκαιριών του R. Cloward και L.ohlin[155]. Η θεωρία τους περιλαμβάνει τα εξής. Η εγκληματικότητα προκύπτει από τις οικονομικές ανισότητες μεταξύ αυτού που επιδιώκουν οι νέοι, σύμφωνα με τις πολιτισμικές αξίες της μεσαίας τάξης, κι από τα μέσα που πράγματι διαθέτουν για να πετύχουν τους επιδιωκόμενους στόχους.

Οι στόχοι αυτοί (όπως οικονομική ανέλιξη, εκπαιδευτική ανέλιξη) δεν αναθεωρούνται από τους νέους παρόλο που διαπιστώνουν την αδύναμη πιθανότητα να τους πετύχουν λόγω μη πρόσβασης στα διαθέσιμα μέσα[156].

Μία άλλη θεωρία που εντάσσεται στη θεωρία των υποπολιτισμικών

---

[153] Ίδιο, σελ., 160-161 (Προσδιορισμός της έννοιας της υποκουλτούρας).

[154] Ίδιο, σελ., 167-168 (διαφορές της θεωρίας του R. Merton και A. Cohen). Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 110.

[155] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 169-170. Βλέπε επίσης στο ίδιο, διαφορές από τη θεωρεία του Merton, σελ., 171.

[156] Ίδιο, σελ., 174 και σελ., 176. Η θεωρία R. Gloward και L. Ohlin για τις συμμορίες ανηλίκων συγγενεύει με αυτή του R. Merton παρά με αυτή του A. Cohen.

θεωριών είναι αυτή του W. Miller,[157] όπου θεωρεί ότι τα κατώτερα κοινωνικό-οικονομικά στρώματα διαθέτουν μία αυτόνομη, αυθύπαρκτη υποκουλτούρα που από μόνη της διαθέτει εκείνες τις επιδράσεις και δυνάμεις ώθησης, που από μόνες τους μπορούν να οδηγήσουν σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, όπως αυτή των ανηλίκων. Με λίγα λόγια η δομή της ζωής των κατώτερων κοινωνικο-οικονομικών τάξεων παίζει τον κύριο ρόλο στη συμπεριφορά των ανήλικων συμμοριών.

Σύμφωνα με μία άλλη θεωρία αυτή της μάθησης ή κοινωνικοποίησης, το έγκλημα είναι μία συμπεριφορά που μαθαίνεται[158]. Ένας κύριος εκπρόσωπος αυτής της σχολής σκέψης ο Edwin Sutherland επηρεασμένος από τη σχολή της συμβολικής διαντίδρασης του G. H. Mead. Ο Edwin Sutherland[159] έλαβε υπόψη στην ανάλυσή του την σύγκριση των εγκληματικών και μη εγκληματικών οργανώσεων. Μίλησε για τον επαγγελματία κλέφτη[160] (1937) και πως εντάσσεται μέσα στην εγκληματική ομάδα μέσω του διαφορικού συγχρωτισμού.

Η ένταξη στην εγκληματική ομάδα από μόνη της δεν αρκεί για να ενσωματωθεί σε αυτή ως εγκληματίας. Τα αντιφατικά χαρακτηρολογικά γνωρίσματά του που μπορεί να είναι εγκληματικά ή όχι, θα καθορίσουν το συγχρωτισμό του με την εγκληματική του συμπεριφορά αν υπερισχύσουν

---

[157] Ίδιο σελ., 177 επ. (Ο Miller θεωρεί ότι η εγκληματικότητα της μεσαίας τάξης οφείλετε στην παρείσφρηση αξιών των κατωτέρων τάξεων σ` αυτή).

[158] Giddens Anthony, κοινωνιολογία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 252 επ. (Για τις θεωρίες του εγκλήματος κι ιδιαίτερα για τις κοινωνιολογικές).

[159] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, του σελ., 192 (Για τις ολοκληρωμένες θέσεις). Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 112 (περί συμβολικής διαντίδρασης G.H. Mead, στην οποία βασίζονται οι θεωρίες μάθησης, όπως κι αυτή του Sutherland). Βλέπε επίσης στο ίδιο, σελ., 100.

[160] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 448 (Κείμενο του ιδίου περί επαγγελματία κλέφτη).

τα εγκληματικά γνωρίσματα σε σχέση με τα μη εγκληματικά.

Τέλος ο Edwin Sutherland συνέβαλλε στην εξέλιξη τη εγκληματολογικής σκέψης με την αποτύπωση της έννοιας του εγκληματία του “λευκού κολάρου”[161]. Πρόκειται γι` αυτόν που βρίσκεται σε ανώτερο οικονομικό-κοινωνικό στρώμα, που εκμεταλλευόμενος την κοινωνική και επαγγελματική του θέση, διαπράττει εγκλήματα που έχουν σχέση με την επαγγελματική του δραστηριότητα, αλλά παρόλα αυτά λόγω της κοινωνικής του ισχύς αποφεύγει τη σύλληψη.

Επόμενη ομάδα θεωρητικών κοινωνιολογικής προσέγγισης είναι αυτή των θεωριών ελέγχου[162]. Οι θεωρητικοί αυτοί αναφέρονται σε ένα είδος εσωτερικού ελέγχου στην συνείδηση και στην κοινωνική πίστη, σε ορισμένους κοινωνικούς κανόνες. Θεωρούν ότι τα στοιχεία αυτά μπορεί να λειτουργήσουν ως μηχανισμοί ανάσχεσης του εγκλήματος. Μία σύνοψη των θεωριών αυτών και των εκφραστών τους ακολουθεί παρακάτω.

Ο A. Reiss αναπτύσσει το 1951 τη θεωρία του εσωτερικού ελέγχου, με την οποία θεωρεί ότι ένας βασικός λόγος που ευθύνεται για τη μη ανάσχεση της εγκληματικής συμπεριφοράς, είναι η μη εσωτερίκευση από τα άτομα των παραδεδεγμένων αξιών, νόμων και κανόνων.

Το 1957 ο J. Toby, επισήμανε τη σημασία του συνομήλικου στην εκδήλωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Θεωρεί ότι αποφασιστικής σημασίας για την εκδήλωση παρεκκλίνουσας ή όχι συμπεριφοράς είναι η εμμονή σε κομφορμιστική συμπεριφορά. Αυτή εξαρτάται από τον βαθμό

[161] Ίδιο, σελ., 427 (Κείμενο του ιδίου που αναφέρεται στο έγκλημα του “λευκού περιλαίμιου”).

[162] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 202-204. (Θεωρίες εσωτερικού ελέγχου).

επιτυχίας που έχει κάποιος στους επιλεγμένους στόχους του.

Το 1958 ο I. Nye χρησιμοποιεί τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, με βασικούς μηχανισμούς εφαρμογής της, την οικογένεια (ως τον κύριο φορέα ελέγχου), την έμμεση επίδραση σχέσεων εμπιστοσύνης με τους γονείς και με φίλους που δε παρουσιάζουν ροπή προς το έγκλημα, καθώς κι ένας ενσωματωμένος εσωτερικός έλεγχος, που αποτρέπει από εγκληματικές ενέργειες.

Ο W. Reckless[163] το 1961 διατύπωσε ένα θεωρητικό σχήμα όπου αποδέχεται ως αιτιολογικούς παράγοντες, τόσο τους κοινωνικούς όσο και τους βιολογικούς, - ατομικούς ψυχολογικούς, που ωθούν το άτομο σε εγκληματική δράση.

Ο Reckless ενδιαφέρθηκε περισσότερο για τις απωθητικές δυνάμεις. Επηρεασμένος από τον S. Freud θεωρεί ότι εκτός από τις αξίες, τους κανόνες και τα ήθη, σημασία έχουν και ψυχολογικές διεργασίες, που σχηματίζουν μία εικόνα του εαυτού μας, που ενισχύει την αυτοπεποίθηση μας και μας αποτρέπει από μία ψυχική αρνητική ανισορροπία που οδηγεί στο έγκλημα.

Ο D. Matza[164] με μία ριζοσπαστική ματιά θεωρεί ότι οι διάφοροι εγκληματογόνοι παράγοντες (βιολογική, ψυχολογικοί, κοινωνικοί) δεν οδηγούν την εγκληματική συμπεριφορά. Το έγκλημα και η παραβατικότητα είναι ένα τυχαίο γεγονός, που στην περίπτωση χαλάρωσης του κοινωνικού ελέγχου, μπορεί να εκδηλωθεί στο βαθμό που ο ανήλικος έχει αναπτύξει

[163] Ίδιο, σελ., 206 επ. (Η θεωρία του Reckless ενδιαφέρεται για τις απωθητικές δυνάμεις του εγκλήματος).

[164] Ίδιο, σελ., 211 (Τεχνικές εξουδετέρωσης των ενοχών της εγκληματικής πράξης κατά τον Matza.D.)

μία τεχνική εσωτερική που εξουδετερώνει τις ηθικές ενοχές και τον απενεχοποιεί.

Τέλος, ο T. Hirschi[165] στις έρευνές του γνωματεύει ότι η εγκληματική κουλτούρα δεν είναι κατ` ανάγκη χαρακτηριστικό των χαμηλότερων κοινωνικών-οικονομικών στρωμάτων, αλλά αυτή μπορεί να κυριαρχεί σε οποιοδήποτε άτομο ανεξάρτητα τη κοινωνικής του θέσης. Θεωρεί επίσης σημαντική την επίδραση που ασκούν τα εγκληματικά στα μη εγκληματικά μέλη και ότι είναι υπόθεση του καθενός να υιοθετήσει εγκληματικά πρότυπα ή όχι.

Η αμερικάνικη κοινωνία την δεκαετία του 30 είχε έντονο μεταναστευτικό κύμα, που συνέβαλλε στην πολιτισμική ετερογένεια και στην ποικιλία εθνικών, φυλετικών και θρησκευτικών μειονοτήτων.

Αυτή η πολιτισμική ανομοιογένεια εμφανίζει την πολιτισμική σύγκρουση όπου για τις ίδιες συνθήκες υφίστανται διαφορετικοί κανόνες σύννομης συμπεριφοράς[166].

Ένας Αμερικάνος κοινωνιολόγος, ο Th. Sellin[167] αντιμετώπισε το εγκληματικό φαινόμενο, υπό το πρίσμα αυτής της ανομοιογένειας και διατύπωσε μία θεωρία βασιζόμενη στη πολιτισμική σύγκρουση. Το άτομο μπορεί ν` ανήκει σε διαφορετικές ομάδες με κανόνες πολιτισμικούς αντιφατικής κατεύθυνσης. Όσο μεγαλύτερο είναι το χάσμα αυτό τόσο

---

[165] Ίδιο σελ., 215. (Ο T. Hirschi επισημαίνει την αξία των κοινωνικών δεσμών ως παράγων ανάσχεσης του εγκλήματος).

[166] Ίδιο, σελ., 217. (Το 1935 το συμβούλιο κοινωνικής έρευνα των ΗΠΑ όρισε τους καθηγητές T. Sellin και E. Sutherland επικεφαλής υποεπιτροπής για την αντιμετώπιση του εγκλήματος).

[167] Ίδιο, σελ., 217 επ. (Θεωρία του Sellin περί πολιτισμικής σύγκρουσης). Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 101.

μεγαλύτερη κι η πιθανότητα να εμφανίσει παρεκκλίνουσα συμπεριφορά σύμφωνα με το κανονιστικό σύστημα της ευρύτερης και κυρίαρχης ομάδας που το καθορίζει, όπως για παράδειγμα το πολιτισμικό σύστημα των μεταναστών που αντιφάσκει με αυτό της χώρας υποδοχής, που κρίνει με τα δικά της πολιτισμικά κριτήρια τι είναι παρέκκλιση και τι όχι κι άρα ποινικά κολάσιμο[168].

Τέλος πρέπει να γίνει και μία αναφορά στη μαρξιστική εκδοχή[169] εκδήλωσης της εγκληματικότητας, που με τον Μαρξ κι Ένγκλες, ως εκφραστές της κριτικής που ασκήθηκε στον πρώιμο καπιταλισμό, έμμεσα προτάθηκε ένα αιτιολογικό σχήμα ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου.

Αυτό εξηγεί γιατί οι προλετάριοι που ζουν σε άθλιες οικονομικές συνθήκες οδηγούνται σε ανήθικες πράξεις, που εν τέλει δεν είναι τίποτε άλλο παρά έκφραση της εργατικής τάξης απέναντι στους καπιταλιστές, ενώ η ποινικοποίηση των συμπεριφορών της εργατικής τάξης είναι η προσπάθεια καταστολής της εξέγερσης τους.

Κριτικές[170] υπήρξαν αρκετές πάνω σε αυτό το επεξηγηματικό σχήμα, που υποστήριξαν ότι το έγκλημα είναι υπαρκτό ανεξάρτητα από το πολιτικό σύστημα που ισχύει (σοσιαλιστικό ή καπιταλιστικό).

Ένας πολύ γνωστός εκπρόσωπος βασιζόμενος στο μαρξιστικό

---

[168] Στη θεωρία του Sellin ασκήθηκε κριτική διότι εντόπιζε το μεταναστευτικό ρεύμα στις ΗΠΑ ως την κύρια αιτία της εγκληματικότητας. Βλέπε, Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 226 (έρευνες έδειξαν ότι ο δείκτης εγκληματικότητας στους μετανάστες είναι μικρότερος όπως φάνηκε κι από στατιστικές του Υπ. Δικαιοσύνης).

[169] Ίδιο, σελ., 223.

[170] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 115-116, (Κριτική στις μαρξιστικές θεωρίες κι αναφορά στις νεομαρξιστικές τάσεις στη μελέτη του εγκλήματος).

επιχείρημα είναι ο Ολλανδός W. Adrian Bonger[171] (1876-1940) που προσπαθεί να ερμηνεύσει τη εγκληματική συμπεριφορά των μελών της βιομηχανικής κοινωνίας. Το έγκλημα γι` αυτόν οφείλεται στον εγωκεντρισμό που προάγει ο καπιταλισμός, ενώ ο σοσιαλισμός παράγει αλτρουισμό.

[171] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 236-237.

Γ. ΠΟΛΥΠΑΡΑΓΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η προσπάθεια των εγκληματολόγων να απομονώσουν έναν αιτιολογικό παράγοντα από τις τρεις κατηγορίες που αναφέραμε (βιολογικός, ψυχολογικός, κοινωνικός) δε στέφτηκε από επιτυχία. Η εξήγηση αυτής της αποτυχίας έγκειται στο γεγονός ότι για ν` αποδείξουμε ότι ένας συγκεκριμένος παράγοντας επηρεάζει τις συνθήκες εγκληματογένεσης, πρέπει οι άλλοι παράγοντες να παραμένουν αμετάβλητοι.

Η αιτιολογία όμως του εγκλήματος δεν οφείλεται αποκλειστικά σε έναν μόνο παράγοντα, όπως αποδεικνύει η εμπειρία, αλλά στον συνδυασμό πολλών παραγόντων. Η πολυπαραγοντική προσέγγιση[172], όπως οι διάφορες έρευνες[173] που βασίστηκαν σ` αυτή την αντίληψη δεν ανταποκρίνονται σε κάποια ολοκληρωμένη και συγκεκριμένη θεωρητική επεξεργασία, αλλά αντιστοιχούν στην προτεραιότητα κάποιου στοιχείου της προσωπικότητας ή του κοινωνικού περιβάλλοντος σε εγγενή ή επίκτητα χαρακτηριστικά του ατόμου.

---

[172] Ίδιο, σελ., 251-253. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 143-145.

[173] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 253 επ. (πολυπαραγοντικές έρευνες που έχουν διεξαχθεί). Βλέπε επίσης, στο ίδιο, σελ., 262-263 (Βιβλιογραφικό οδηγό στην αυτή θεωρεία προσέγγισης του εγκληματία).

Από τον 19ο αιώνα[174] F. Von List υποστηρίζει ότι το έγκλημα είναι προϊόν τόσο της ιδιαιτερότητας της προσωπικότητας όσο και των ειδικών συνθηκών του περιβάλλοντος. Ο E. Ferri αναγνώρισε και τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων μαζί με τους βιολογικούς στην διαμόρφωση του εγκληματία.

Διάφορες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, όπως αυτή του T. Ferguson, όπου μεταξύ άλλων παραγόντων (υγεία, συμπεριφορά στο σχολείο, συνθήκες διαβίωσης κτλ.) θεωρεί κρισιμότερο παράγοντα την οικογενειακή ζωή.

Πιο πριν, έρευνες του W. Healy και A. Bronner, που δημοσιεύτηκαν το 1915 κι αφορούσαν ένα δείγμα ανήλικων παραβατών, κατέληξαν σε συμπέρασμα ότι παράγοντες[175] όπως η βιολογική υπόσταση του ατόμου, η ψυχική του ιδιοσυγκρασία, το περιβάλλον και οι κοινωνικές επιρροές συνυπάρχουν.

Ο T. Gibbens παρατηρώντας δείγμα 100 ανήλικων από το 1951 ως 1953 συνόψισε: την σωματική διάπλαση, την κατάσταση της υγείας, την ευφυΐα, τις ψυχικές διαταραχές, τη σεξουαλική συμπεριφορά, την κοινωνική προέλευση, τις συνθήκες διαβίωσης, τη σχολική κι επαγγελματική κατάρτιση, ως παράγοντες εγκληματογέννησης.

Η έρευνα των W. McCord, J. McCord και I. Zola που βασίστηκε σε

---

[174] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ 87-97. Βλέπε επίσης, Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 195-208.

[175] Χάιδου Ανθ., θετικιστική εγκληματολογία – αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 253. (Οι έρευνες του Healy.W., και Bronner A. υπήρξαν οι πρώτες στο είδος τους και κατέληξαν σε αυτό το συμπέρασμα που σήμερα μοιάζει αυτονόητο).

δείγμα 253 ανηλίκων εγκληματιών και με εγκληματιών, διέγνωσε ότι το ποσοστό ευφυΐας και η φυσική κατάσταση δεν παίζει ρόλο στην εγκληματική συμπεριφορά. Επίσης θεώρησαν ότι το κοινωνικό περιβάλλον και οι συνθήκες διαβίωσης επηρεάζουν άμεσα τις πιθανότητες εγκληματικής πράξης. Τέλος ο συγχρωτισμός με ομάδες παραβατικών ανηλίκων επηρεάζει τη ροπή προς το έγκλημα, όπως κι η οικογενειακή ατμόσφαιρα.

Ο νομικός Sheldon Glueck κι η παιδαγωγός Eleanor Glueck απομόνωσαν 420 εγκληματογόνους παράγοντες και σε μία έρευνα που κράτησε από το 1950 έως το 1968 σε ανήλικους, αναγνώρισαν την αλληλεπίδραση των διαφόρων παραγόντων στο τελικό αποτέλεσμα της εγκληματογένεσης. Κυριότεροι απ` αυτούς ήταν η συναισθηματική ωριμότητα, οι συνθήκες διαβίωσης, το οικογενειακό περιβάλλον, η σχολική επίδοση κτλ.

Άλλες έρευνες όπως αυτή το D. West και D.Farrington, εστιάζουν στο οικογενειακό περιβάλλον, στην ευφυΐα και στην ανεργία. Η έρευνα αυτή διεξήχθη από το πανεπιστήμιο του Cambridge από το 1960 έως το 1977.

Η διεπιστημονική έρευνα (1983) του Γερμανού H. Goppinger[176] επεδίωξε προς όφελος της πρόγνωσης της επικίνδυνης προσωπικότητας, μία τυπολογία συμπεριφοράς που ενθαρρύνει ή αποτρέπει το έγκλημα.

Συμπερασματικά[177] να πούμε ότι η πολυπαραγοντική προσέγγιση

[176] Ίδιο, σελ., 260 (Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε στην αξιοποίηση από τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και την τυχών πρόγνωση εγκληματικών ενεργειών).
[177] Ίδιο, σελ., 261-262 (Μία κριτική στην πολυπαραγοντική προσέγγιση).

δεν απομονώνει ένα παράγοντα που θα καθορίσει την εγκληματική προσωπικότητα, αλλά αποδέχεται ότι η αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων κάθε κατηγορίας (βιολογικής, ψυχολογικής και κοινωνικής υφής) θα δημιουργήσει τη συνισταμένη που θα εκφραστεί με παραβατική συμπεριφορά.

Πάντως κι αυτή η προσέγγιση παρ` ότι δεν είναι μονοδιάστατη έχει σοβαρές αδυναμίες ως προς την εγκυρότητα των συμπερασμάτων της, που πηγάζει από την αυθαιρεσία που κάνουν οι ερευνητές στην επιλογή των παραγόντων καθώς και στην ιεραρχική τους κατάταξη κατά την προσωπική τους κρίση, όσον αφορά την επιρροή τους και την σημαντικότητά τους στη γένεση του εγκλήματος.

Δ. ΚΡΙΤΙΚΗ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΟΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΙΕΣ ΚΙ ΟΙ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΕΣ

προχωρώντας το Α' μέρος αυτής της εργασίας και μετά από αυτήν την συνοπτική μεν αλλά περιεκτική παρουσίαση της εγκληματολογικής σκέψης και της θετικιστικής προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μνεία και σε μία άλλη νεωτεριστική προσέγγιση στο εγκληματικό φαινόμενο που αμφισβητεί τα δεδομένα της παραδοσιακής εγκληματολογίας.

Ήδη από το εισαγωγικό κεφάλαιο έγινε μία αναφορά της διαφοράς μεταξύ της παραδοσιακής και νεωτεριστικής-κριτικής-ριζοσπαστικής εγκληματολογίας[178].

Αναφερθήκαμε επίσης και στις δύο σχολές σκέψης για την θέσπιση του ποινικού δικαίου[179]. Το συναινετικό πρότυπο, που εκφράζει την παραδοσιακή εγκληματολογία και το συγκρουσιακό πρότυπο, το οποίο εκφράζει το ρεύμα της κοινωνικής αντίδρασης περνώντας από τη μελέτη της εγκληματικής πράξης στον τρόπο κατασκευής του εγκλήματος και του εγκληματία.

---

[178] Κουράκης Ν. Ε., εγκληματικοί ορίζοντες, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 101 επ. (Με αναφορά στην παραπομπή (αρ. 1), στην αυτή σελίδα, όπου το 1979 εμφανίζεται η νέα εγκληματολογία σε βιβλιογραφικές αναφορές στην Ελλάδα).

[179] Δασκαλάκη Ηλ., η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 33-75 (Περί συναινετικού και συγκρουσιακού προτύπου).

Το θετικιστικό μοντέλο εγκληματολογίας υπονομεύτηκε όπως είδαμε επίσης στο εισαγωγικό κεφάλαιο από το ρεύμα της αλληλεπίδρασης (κοινωνιολογική σκέψη του G. H. Mead)[180].

Πρόδρομοι Θεωρητικοί όπως ο Lemert (πρωτογενή και δευτερογενή παρέκκλιση), H. S. Becker (θεωρεία της ετικέτας, βασιζόμενος στη διάκριση του Lemert), θεώρησαν ότι η διάκριση μεταξύ ‘’παραβατών του νόμου’’ κι εκείνων που ακολουθούν πράγματι εγκληματική σταδιοδρομία, (αυτοί που είναι και οι πραγματικοί παρεκκλίνοντες), έχει να κάνει με την συνεχή διαντίδραση που είναι χαρακτηριστική, του παιχνιδιού του κοινωνικού ελέγχου στο οποίο καθορίζετε το τι είναι έγκλημα και τι όχι, ανάλογα με τους συσχετισμούς κυριαρχίας της κοινωνίας.

Γενικότερα από τη δεκαετία του 60 κι έπειτα, με αφορμή διάφορα ριζοσπαστικά κινήματα που έλαβαν χώρα καθώς και με την επίδραση νεομαρξιστικών ρευμάτων σκέψης[181] (κριτική σχολή της Φρανκφούρτης, Gramci, Althusser, Marcuse κτλ.), έθρεψαν πνευματικά στο πλαίσιο της εγκληματολογίας, μία ριζοσπαστική επίσης οπτική.

Ήδη από το 1968 ο D. Chapman[182] στο έργο του ‘’κοινωνιολογία και το στερεότυπο του εγκληματία’’, έδωσε το έναυσμα για ένα νέο επιστημονικό παράδειγμα στην εγκληματολογία. Παρ` ότι μεταξύ των υποστηρικτών του[183] (C. H. Becker, E. Lemert, E. Goffman, K. Erikson, J. Kitsuse, R. Quinney, F. M. Schur, F. Suck, Ph. Robert κ.α.) διατυπώνονται

---

[180] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 112-113 (Το ρεύμα της αλληλεπίδρασης στην εγκληματολογία).
[181] Ίδιο, σελ., 115-116.
[182] Ίδιο, σελ., 115.
[183] Κουράκης Ν. Ε., εγκληματολογικοί ορίζοντες, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 162, (παρ. αρ. 3, όπου αναφέρονται κείμενα υποστηρικτών αυτής).

ποικίλες προσεγγίσεις και με αφορμή την έκδοση του L. Taylor, P. Walton, και J. Young “Η νέα εγκληματολογία”[184] κι την επανέκδοση από τους ίδιους το 1975, η κριτική εγκληματολογία εγκαινιάζει μία νέα θεώρηση που έχει μία κεντρική κατεύθυνση[185], ότι το έγκλημα δεν είναι τίποτα άλλο παρά μία κατασκευή από της κυρίαρχες ομάδες που σκοπό έχουν να διατηρήσουν την εξουσία και γι` αυτό δημιουργούν αυτές τα κριτήρια των επικίνδυνων ομάδων, έτσι ώστε να τις αποτρέψουν από ανατρεπτικές συμπεριφορές που τις χαρακτηρίζουν ως εγκληματικές, γιατί απειλούν την κυριαρχία τους σε αυτές.

Το ποινικό δίκαιο είναι υπόθεση πολιτικής κι οικονομικής ισχύος της καπιταλιστικής κοινωνίας και των ισχυρών ομάδων. Η εγκληματικότητα γι` αυτούς είναι παράβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που καθορίζονται πολιτικά.

---

[184] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ 116. (Οι εν λόγω συγγραφείς θεωρούν το έγκλημα ως εφεύρεση κι όχι ως αντικειμενική πραγματικότητα).

[185] Κουράκης Ν. Ε., εγκληματολογικοί ορίζοντες, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 162-163.

4. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ – Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ.

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λέγοντας μεταχείριση του εγκληματία[186] εννοούμε τον τρόπο και τα μέσα τα οποία χρησιμοποιεί η πολιτεία με σκοπό την επίτευξη ορισμένων στόχων όσον αφορά τον δράστη της εγκληματικής πράξης.

Η μεταχείριση αυτή μπορεί ν` αφορά την ανταπόδοση στον δράστη ως αποκατάσταση[187] του περί δικαίου αισθήματος και τον εκφοβισμό των υπολοίπων ή ακόμα ν` αφορά την εξουδετέρωσή του με εκτοπισμό, εξορία, φυσική εξόντωση(θάνατος), βασανισμό, φυλάκιση(στέρηση της ελευθερίας).

Όλα αυτά συντείνουν στο τιμωρητικό πρότυπο μεταχείρισης του εγκληματία.

Μία άλλη πιο σύγχρονη αντίληψη της μεταχείρισης του εγκληματία, είναι αυτή του θεραπευτικού προτύπου[188] που σκοπό έχει την επανένταξη και επανακοινωνικοποίηση του εγκληματία μέσα από διαδικασίες

---

[186] Δασκαλάκης Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ 1-2.

[187] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 51 επ.

[188] Ζαραφωνίτου Χριστίνα, “Τιμωρητικότητα – σύγχρονες τάσεις διαστάσεις κι εγκληματολογικοί προβληματισμοί” (Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2008), σελ., 137.

σωφρονισμού σε κλειστά ιδρύματα, τις φυλακές ή και ανοιχτά, όπως οι αγροτικές φυλακές.

Πάντως οι στόχοι της μεταχείρισης του εγκληματία ξεκίνησαν από μία φάση βαρβαρότητας, όπου η φυσική εξόντωση και τα βασανιστήρια αποτελούσαν κοινό ορισμό, για να φτάσουν μέχρι τη σύγχρονη περίοδο όπου επικράτησε η στερητική της ελευθερίας ποινή με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και με απώτερο σκοπό την κοινωνική επανένταξη του εγκληματία[189].

Ακολουθεί λοιπόν η ιστορική διαδρομή που παρουσιάζει τον τρόπο της κοινωνικής αντίδρασης, όπως εκφραζόταν κάθε φορά από την εκάστοτε εξουσία.

[189] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 26-27.

Β. ΑΡΧΑΪΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Στα πρώτα στάδια της ανθρώπινη παρουσίας στον πλανήτη μας οι άνθρωποι ζούσαν σε οικογένειες, ενώ σταδιακά ενώθηκαν δημιουργώντας τις φυλές[190]. Είτε στη φυλή είτε στην οικογένεια υπήρχε ο αρχηγός ως δικαιοδότης που επέβαλε την τιμωρία σε αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Αυτές οι συμπεριφορές αφορούσαν[191].

1. Πράξεις ιεροσυλίας, προσβολής διαφόρων ταμπού που προκαλούσαν την οργή του θείου. Στα μέλη της ομάδος επιβαλλόταν μέτρα κοινωνικής κάθαρσης, όπως θάνατος ή εξοστρακισμός από την ομάδα. Με αυτό τον τρόπο θεωρούσαν ότι απεκδύονταν της ευθύνης τους από το μεμονωμένο μέλος που παραστράτησε.
2. Πράξεις που στρέφονται κατά των μελών της οικογένειας, όπου ανήκε κι ο δράστης. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο αυτή η κατηγορία πράξεων δεν τιμωρούταν με θάνατο ούτε καν στην περίπτωση πατροκτονίας για λόγους παραγωγικούς και επιβίωσης της ομάδας. Γι` αυτό η οικογένεια-ομάδα-φυλή δείχνει απλά την περιφρόνησή της στο μέλος που διέπραξε την ενέργεια αυτή.

---

[190] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 51-52.
[191] Ίδιο, σελ., 52-56.

3. Πράξεις που στρέφονται σε μέλη άλλων οικογενειών[192]. Η περίπτωση αυτή δημιουργούσε αίσθημα αντεκδίκησης από το θύμα ή από την οικογένειά του. Η διαφορά παρέμενε σε επίπεδο οικογενειών και όχι του συνόλου της φυλής ή της ομάδας.

[192] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 11.

Γ. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Η αρχαιότερη ελληνική πηγή είναι τα έργα του Ησιόδου (έργα κι ημέρες – θεογονία) και τα έπη του Ομήρου[193].

Χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου[194] είναι η Θεοδικία η οποία επιβαλλόταν από τον αρχηγό του γένους στο μέλος του, με δοκιμασίες διαφόρων βαθμών επικινδυνότητας στις οποίες για να γλιτώσει χρειαζόταν την εύνοια των θεών.

Όποιος διέπραττε έγκλημα και συλλαμβάνονταν επ` αυτοφώρω ήταν άτιμος, αθέμιτος κι ανέστιος. Αυτό σήμαινε δήμευση της περιουσίας του, κατεδάφιση του σπιτιού του, κακοποίηση από τρίτους μέχρι κι εξοντώσεως, εξορία, ακόμη και απαγόρευση να ταφεί στη γενέτειρά του.

Υπήρχε κι ελαφρότερη ατιμία, όπως αυτή της μοιχείας, όπου ίσχυε η διαπόμπευση συνοδευμένη από θρησκευτικό αφορισμό, ως και να πουληθεί η μοιχαλίδα ως δούλη.

Κατά την αρχαία προϊστορική περίοδο[195] οι κοινωνίες συγκροτούνταν σε γένη (μεγάλες οικογένειες όπου ο αρχηγός τους ήταν ο δικαιοδότης που μπορούσε να επιβάλλει μέχρι και θανατική ποινή, όταν

---

[193] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 57.

[194] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 7.

[195] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 58-60.

παραβιάζονταν κάποιοι εθιμικοί κανόνες που ίσχυαν).

Τα εγκλήματα ανάμεσα στα γένη ήταν κυρίως η ανθρωποκτονία και η κλοπή τα οποία ξεπληρώνονταν με αίμα. Η εκδίκηση κι η αντεκδίκηση κυριαρχούσαν και ο ένοχος για να σωθεί έπρεπε να αυτοεξοριστεί.

Στους ιστορικούς χρόνους ιδιαίτερα κατά τον 5ο κι 6ο αιώνα διαμορφώνονταν δύο διαφορετικά αντίθετες πολιτικές οντότητες. Αυτής της Σπάρτης, με ολοκληρωτική δομή κι αυτή της δημοκρατικής Αθήνας. Η Σπάρτη βασιζόταν στους άγραφους νόμους του Λυκούργου. Έτσι στη Σπάρτη η κλοπή, η μοιχεία, η έντεχνη ψευδολογία, η απάτη ακόμα και η βία μπορούσε υπό ορισμένες προϋποθέσεις να έχαιραν κι επιδοκιμασίας. Η ποινή του θανάτου ήταν βασική ποινή κι επιβαλλόταν αυστηρά για πράξεις που στρέφονταν ενάντια στη Σπάρτη.

Αυτό πάντως που αρχίζει να γίνεται σαφές είναι ότι η κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη των πόλεων κι η ύπαρξη πολιτικά οργανωμένης κοινωνίας με κεντρική εξουσία στην αρχαία Ελλάδα, σηματοδοτεί(κάτι που θα ισχύσει και στη νεότερη ιστορία) το γεγονός ότι εγκαταλείπεται η αυθαίρετη ιδιωτική δικαιοσύνη και περνάμε στη δημόσια δικαιοσύνη που απονέμεται από όργανα της πολιτείας στο όνομα αυτής.

Αυτό γινόταν φανερό στη περίπτωση της αθηναϊκής δημοκρατίας[196], όπου η υπεροχή του δημοσίου συμφέροντος, ήταν τόσο αναγνωρισμένη κι η πολιτεία τόσο οργανωμένη, ώστε είχε τεθεί τέρμα στην ιδιωτική εκδίκηση.

---

[196] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 39 και σελ., 79-80, (κείμενα του Πλάτωνα ‘’Νόμοι-Πολιτεία’’, Αριστοτέλη ‘’ηθικά Νικομάχεια’’, Δημοσθένους (‘’κατά Τιμοκράτους’’, ‘’κατά Μειδίου’’, ‘’προς Κόνωνα’’).

Στην Αθηναϊκή δημοκρατία[197] κάθε πολίτης μπορούσε να καταγγείλει τον ένοχο για μία αξιόποινη πράξη και μόνο η πολιτεία είχε το δικαίωμα να τον τιμωρήσει. Αυτό αποτελεί σταθμό στη ποινολογία κατά του εγκλήματος με μεγάλη τη συνεισφορά του Σόλωνα, όπου η νομοθεσία του επηρεάστηκε από τους νόμους του Δράκοντα.

Ένα επίσης άξιο αναφοράς γεγονός ήταν ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων στην περίπτωση ιδιωτικών αδικημάτων δεν επέβαλλαν την θανατική ποινή σε αντίθεση με τα εγκλήματα κατά της πολιτείας που οι ποινές ήταν αυστηρότερες[198].

Να επισημάνουμε πάντως ότι η οικονομική και πολιτική εξέλιξη στις πόλεις της αρχαίας Ελλάδας οδήγησε σταδιακά στην επέκταση των χρηματικών ποινών[199]. Οι νομοθεσίες των πόλεων είχαν ορίσει ταρίφες αποζημίωσης, που είχαν ως κριτήρια το είδος του εγκλήματος, καθώς και την κοινωνική θέση του δράστη και του θύματος, δηλαδή την ιδιότητά τους ως ελεύθερους ή δούλους.

Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι το σύστημα των ποινών στην αρχαία Ελλάδα κι ιδιαίτερα στη Αθήνα, εφαρμοζόταν με πολύ ανθρωπιστικότερο τρόπο από ότι στον ευρωπαϊκό χώρο μέχρι και τον 18ο αιώνα.

---

197 Ίδιο, σελ., 15 επ.

198 Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 62-63.

199 Ίδιο, σελ., 62.

Δ. ΑΡΧΑΙΑ ΡΩΜΗ

Στην αρχαιότερη ρωμαϊκή περίοδο[200], αυτή των βασιλέων, όπως ονομάζεται, ο βασιλιάς ήταν αυτός που επέβαλλε τις ποινές με βασική ποινή αυτή του θανάτου, ενώ παράλληλα αφαιρούσαν την περιουσία και την αφιέρωναν σε θεότητες. Αυτές οι ποινές επιβάλλονταν σε εγκλήματα που στρέφονταν κατά της κοινότητας.

Στα ιδιωτικά εγκλήματα[201] ίσχυε η αντεκδίκηση του θύματος ή των συγγενών του, που μπορούσε να πάρει την μορφή ταυτοπάθειας (οδόντα αντί οδόντος), είτε αποζημιωτικού συμβιβασμού που μπορούσε ν` αντικαταστήσει τη θανάτωση από το θύμα ή τους συγγενείς του.

Στο αρχαιότερο ρωμαϊκό γραπτό[202] την Δωδεκάδελτο (451-450 π.Χ.) αναφέρονται κάποια αδικήματα που τιμωρεί η κεντρική πολιτική εξουσία, θεωρώντας ότι ενώ προσβάλλουν ιδιωτικά έννομα αγαθά, παράλληλα προσβάλουν και τη δημόσια τάξη. Αυτή ήταν μία ενδιάμεση κατηγορία ποινών, όπως για παράδειγμα η ανθρωποκτονία ελεύθερου πολίτη ή δημόσια δυσφήμηση (η ιδιωτική ήταν ιδιωτικό αδίκημα).

Στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας με ισχυρή πολιτική εξουσία καταργείται το δικαίωμα του αρχηγού της οικογένειας για θάνατο η ζωή

---

[200] Ίδιο, σελ., 64.

[201] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 8-9.

[202] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 64 (Για πρώτη φορά γίνεται λόγος για εγκλήματα δημόσιας φύσης).

πάνω στα μέλη της.

Έτσι στο μεταγενέστερο ρωμαϊκό δίκαιο[203] γίνεται σαφή διάκριση μεταξύ ιδιωτικών και δημοσίων δικαιωμάτων. Η διαφορά είναι ότι, στα μεν πρώτα, δικαίωμα να προσφύγει στο δικαστήριο είχε μόνο το θύμα ή οι συγγενείς, ενώ στα δεύτερα μπορούσε ο κάθε πολίτης.

Όσον αφορά τις ποινές σταδιακά με την κοινωνική και πολιτική εξέλιξη φεύγουμε από την εποχή της αντεκδίκησης και της θανατικής ποινής και πάμε σε ποινές χρηματικές για ιδιωτικά εγκλήματα, ενώ στα δημόσια ίσχυε η ποινή της εξορίας.

Η θανατική ποινή[204] εξαφανίζεται στα χρόνια της ρωμαϊκής δημοκρατίας, για να επανέλθει με απάνθρωπες μεθόδους θανάτωσης ή βασανιστήρια, ανάμεσα στις οποίες οι γνωστές ρωμαϊκές μέθοδοι: ρίψη στα άγρια θηρία ή στους αγώνες των μονομάχων.

Η επιρροή των χριστιανικών ιδεών επέφερε μία ηπιότερη στάση των αυτοκρατόρων έναντι των υπηκόων τους στη ρωμαϊκή επικράτεια.

---

[203] Ίδιο, σελ., 65.

[204] Ίδιο, σελ., 66 (Η θανατική ποινή αποδοκιμάστηκε από τους πρωτοχριστιανούς με αρκετές συνέπειες από την επίσημη εξουσία).

Ε. ΒΑΡΒΑΡΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ – ΑΡΧΑΙΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ

Η κατάλυση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τα γερμανικά φύλα δημιούργησε ένα πολιτισμικό ανταγωνισμό μεταξύ ρωμαϊκού δικαίου, του κανονικού δικαίου της εκκλησίας και των βαρβαρικών εθίμων[205], όπου κατά τον μεσαίωνα έλαβε χώρα ένα ποινικό δίκαιο, στο οποίο αποκλειστική αρμοδιότητα δικαιοδοσίας είχε ο απόλυτος άρχοντας με επιβολή ιδιαίτερα αυστηρών ποινών κι απάνθρωπων στην εφαρμογή τους, με σκοπό την εκδικητική τιμωρία και την διατήρηση της εξουσίας του άρχοντα[206].

Η μεγάλη διαφορά μεταξύ του γερμανικού ποινικού κώδικα και του εξελιγμένου ρωμαϊκού [207], είναι ότι ο πρώτος βασίζεται στην ιδιωτική εκδίκηση και τιμωρία, ενώ ο δεύτερος στο δημόσιο χαρακτήρα της ποινής.

Στους αρχαίους Γερμανούς επικρατούσε το ιδιωτικό δίκαιο[208] που δημιουργούσε διαμάχες μεταξύ των οικογενειών του θύματος και του δράστη έπειτα από μία άδικη πράξη. Η δικαίωση του θύματος επιβαλλόταν στους γιους και συγγενείς ως καθήκον, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ανθρωποκτονίας, σωματικής βλάβης ή προσβολές κατά των ηθών.

Εκτός όμως από την αντεκδίκηση ίσχυε κι ο θεσμός της υλικής

---

[205] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 9-10.

[206] Ίδιο, σελ., 10-11.

[207] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 67.

[208] Ίδιο, σελ., 67 επ. (Ο ιστορικός της αρχαίας Ρώμης Τάκιτος, δίνει πολλές πληροφορίες για τα ποινικά έθιμα των γερμανικών φυλών).

αποζημίωσης (συνήθως σε βοοειδή ή πρόβατα)[209]. Όλα αυτά κανονιζόταν μεταξύ τους ή μερικές φορές θύμα και θύτης κατέφευγαν από κοινού στη γενική συνέλευση του λαού η οποία καθόριζε το ύψος και το είδος της αποζημίωσης. Αν ο δράστης δε συμμορφωνόταν με την απόφαση τότε έφευγε από την κοινότητα. Αν συμμορφωνόταν τότε σταματούσε και το δικαίωμα εκδίκησης. Από το ποσό που καθόριζε η συνέλευση ένα μέρος το κρατούσε η πολιτεία ως αντιμίσθιο για την μεσολάβησή της. Με τον τρόπο αυτό γίνεται για πρώτη φορά η ανάμειξη του κράτους στην τιμώρηση ιδιωτικών αδικημάτων.

[209] Ίδιο, σελ., 67-68.

ΣΤ. Η ΦΡΑΓΚΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ – ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ – ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Η συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας, κατά την φράγκικη περίοδο τον 8ο αιώνα, στα χέρια του βασιλιά (εποχή των Καρολιδών μοναρχών)[210], δημιούργησε τις συνθήκες ώστε τα πρωτόγονα έθιμα της ιδιωτικής εκδίκησης των βαρβαρικών φυλών να εξαλειφθούν δια ροπάλου με βαρύτατες κυρώσεις σε όποιου κατέφευγαν στον παλιό τρόπο αυτοδικίας.

Αλλά η κατάσταση αυτή δε υπήρξε μόνιμη και σταθερή. Η φεουδαρχία (τιμαριατισμός) που αναπτύχθηκε βαθμιαία την εποχή των Καρολιδών, οδήγησε σε κατάτμηση της εξουσίας σε επιμέρους σφαίρες επιρροής των φεουδαρχών που ενίσχυσε την ανεξαρτησία τους αλλά και την αυθαιρεσία τους[211]. Αποτέλεσμα ήταν να επανέλθει η ιδιωτική εκδίκηση, κάτι που πολέμησαν με πάθος οι Καρολίδες[212].

Φτάνουμε λοιπόν στα 1103, όπου ο Ερρίκος ο Δ'[213] αναγνωρίζει επίσημα την ιδιωτική εκδίκηση, βυθίζοντας τον νομικό πολιτισμό σε μία κατάσταση χειρότερη από αυτή που είχε δημιουργηθεί πριν με το ρωμαϊκό δίκαιο.

---

[210] Δασκαλάκη Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 4 επ. (Την περίοδο των Καρολιδών με τον Καρλομάγνο ως ιδρυτή, δημιουργήθηκε η πρώτη ισχυρή πολιτική οργάνωση, που είναι και προϋπόθεση της δημόσιας απονομής δικαιοσύνης).

[211] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 10.

[212] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 68-69.

[213] Την εποχή του Ερρίκου του Δ' κι έπειτα, η οπισθοδρόμηση ήταν γενικότερη προς μία κατεύθυνση θεοκρατική ως προς την απόδειξη της αθωότητας του κατηγορουμένου, η οποία βάρυνε τον κατηγορούμενο κι όχι τον μηνυτή όπως ίσχυε στο ρωμαϊκό δίκαιο.

Αυτή η μεσαιωνική αντίληψη περί δικαίου και τιμωρίας κλονίζεται κατά τον 14ο αιώνα με την απαρχή της αναγέννησης η οποία οφείλεται[214] σε πρακτικούς νομοδιδασκάλους, καθώς και στην διάδοση των πανεπιστημίων (Μπολόνια, Πάβια κτλ.) που προήγαγαν την υπεροχή του ρωμαϊκού δικαίου έναντι του βαρβαρικού και φεουδαρχικού.

Έτσι παράλληλα με την ενίσχυση της εξουσίας κάποιων μοναρχών, επαναφέρεται η δημόσια απονομή της δικαιοσύνης, τόσο για ιδιωτικά όσο και για δημόσια εγκλήματα. Την αγωγή για τα ιδιωτικά εγκλήματα την εκκινούσε ο ιδιώτης (παθών), ενώ για τα δημόσια εγκλήματα μπορούσε ο κάθε πολίτης να κινήσει τις ανάλογες διαδικασίες.

Κατά την αναγέννηση εμφανίστηκαν διάφοροι ποινικοί νόμοι, διαφόρων ανεξάρτητα κρατών, ισχυρών ηγεμόνων (π.χ. Σικελία, Τοσκάνη, Σαβοϊα)[215], μέχρι το 1532 όπου εκδίδεται η Constitution Criminalis Carolina, επί το συντομότερο Καρολίνα ή C.C.C. του Καρόλου του Ε'.

Μεγάλη επιρροή σ` αυτή την νομοθεσία ασκεί τόσο το ρωμαϊκό δίκαιο, όσο και το κανονικό δίκαιο της εκκλησίας η οποία αντιλαμβάνεται το αδίκημα ως αμάρτημα και την ποινή ως εξιλέωση. Βέβαια το κανονικό δίκαιο της δυτικής εκκλησίας επηρέασε προς το πιο ανθρώπινο, την μεταχείριση του εγκληματία.

Η Καρολίνα λοιπόν, χρησιμοποιεί νομικούς όρους ρωμαϊκού δικαίου, επαναφέρει τη δημόσια τιμώρηση όλων των εγκλημάτων, διατηρεί όμως απάνθρωπες και αποτρόπαιες ποινές.

---

[214] Ίδιο, σελ., 69.
[215] Ίδιο, σελ., 69-70.

Η. ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στις ποινές μέχρι και τα μέσα περίπου του 18ου αιώνα, κυριαρχούν οι θανατικές ποινές και οι σωματικές ποινές (βασανισμοί).

Η έλευση της βιομηχανικής επανάστασης κι η ανάδειξη της αστικής τάξης ως φορέα ριζοσπαστικών ιδεών τη περίοδο αυτή (όπως σεβασμός στην ατομική ελευθερία, ισότητα, ισονομία, ισοπολιτεία) δημιούργησε εκείνο το πολιτικό και κοινωνικο-οικονομικό μίγμα το οποίο έδωσε ένα άλλο περιεχόμενο στην αντίδραση απέναντι στο προγενέστερο ποινικό σύστημα[216].

Η αντίδραση αυτή εντασσόταν στην ευρύτερη αντίδραση κατά της απόλυτης μοναρχίας με πνευματικούς ταγούς αυτής της αντίδρασης[217] τους Γάλλους εγκυκλοπαιδιστές και κύρια τα έργα των Ζακ Ρουσώ (κοινωνικό συμβόλαιο 1762), του Μοντεσκιέ (περσικές επιστολές 1721 – Το πνεύμα των νόμων 1748).

Οι διανοητές αυτοί έθεσαν τέρμα στη θεοκρατική προέλευση εξήγησης του δικαιώματος του μονάρχη να χρησιμοποιεί την διαδικασία της τιμωρίας προς όφελος διατήρησης της δικής του εξουσίας.

---

[216] Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 12. Βλέπε επίσης, Κουράκη Ν. Ε., ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 70.

[217] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 70.

Ο Τ. Μπεκαρία[218] επηρεασμένος από τους εγκυκλοπαιδιστές έγραψε όπως είδαμε το έργο περί αδικημάτων και ποινών, ριζοσπαστικό για την εποχή του. Με αυτό το έργο καταδίκασε την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τους μονάρχες καθώς και τις απάνθρωπες ποινές και τα βασανιστήρια ως μέσο τιμωρίας.

Η συνεισφορά του έργου του και των απόψεων του έγκειται στο γεγονός, ότι προστάτευε από την αυθαιρεσία της εξουσίας, τον υποτιθέμενο κατηγορούμενο (δράστη). Η αξιόποινη πράξη πρέπει να είναι αυστηρά καθορισμένη από τον νόμο, όπως και η ποινική διαδικασία απόδειξης της ενοχής του δράστη. Η ποινή πρέπει να είναι ανάλογη της βαρύτητας της πράξης του δράστη, να είναι δημόσια, ταχεία, αναγκαία και η ελάχιστη που οι περιστάσεις υπαγορεύουν.

Ο Μπεκαρία υπήρξε ο θεμελιωτής της κλασικής σχολής νομιμοποίησης της ποινής που βασίζεται στην ελευθερία της βούλησης, να αποφασίζουν για τις πράξεις τους. Πράξεις οι οποίες δεν πρέπει να αντίκεινται στο κοινωνικό συμβόλαιο[219] που συνάπτουν οι πολίτες, παραχωρώντας ένα μέρος της ελευθερίας τους προκειμένου να προστατευτούν από αυθαιρεσίες, τόσο της δημόσιας εξουσίας, όσο και των ιδιωτών. Άρα οι πράξεις που προσβάλλουν το κοινωνικό σύνολο, πρέπει να τιμωρούνται.

---

[218] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 157 (κείμενο του Μπεκαρία). Βλέπε επίσης, Χάιδου Ανθ., σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 12.

[219] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 148 (Κείμενο περί κοινωνικού συμβολαίου του Ζακ Ρουσώ). Βλέπε επίσης, Δασκαλάκη Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 6-8.

Όσον αφορά την περίοδο αυτή του διαφωτισμού την θέση της ποινής του θανάτου και των βασανιστηρίων παίρνει η στέρηση της ελευθερίας[220] ως αρκετά ικανοποιητική ποινή αφού πλήττει το θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα, τις ατομικής ελευθερίας.

[220] Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 77.

Θ. 19ος ΑΙΩΝΑΣ – ΘΕΤΙΚΙΣΜΟΣ – 20ος ΑΙΩΝΑΣ

Ο 19ος αιώνας είναι ο αιώνας των μεγάλων επιστημονικών ανακαλύψεων και τεχνολογιών. Υιοθετείται ένα επιστημονικά θετικιστικό παράδειγμα που θεωρεί ότι όπως στις φυσικές επιστήμες μπορούν να προβλεφθούν οι εξελίξεις ενός φυσικού φαινομένου, έτσι και στις κοινωνικές επιστήμες, μπορούμε αιτιοκρατικά να προβλέψουμε τις συμπεριφορές της κοινωνίας και των μελών της[221].

Οι αντιλήψεις αυτές επηρέασαν και τη στάση απέναντι στο έγκλημα και στο ποινικό σύστημα. Η στάση αυτή εμποτισμένη στο θετικιστικό πνεύμα αποκρυσταλλώθηκε στους Ιταλούς θετικιστές (Lobroso, Ferri, Garofalo)[222] οι οποίοι θεώρησαν ότι παράγοντες εξωγενείς (βιολογικοί, ψυχολογικοί, κοινωνικοί) καθορίζουν την προδιαγεγραμμένη εγκληματική προσωπικότητα, πράγμα που ακυρώνει το θεμέλιο λίθο της κλασικής σχολής (διαφωτισμός) ποινικής διαχείρισης του εγκληματία που δεν είναι άλλος από την ελευθερία της βούλησης[223].

Το άτομο δε δρα ελεύθερα (η ελεύθερη βούληση εκλαμβάνεται ως

---

[221] Αντωνοπούλου Μ. Ν., οι κλασικοί της κοινωνιολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 39 επ. και σελ., 70 επ. (August, Comte).

[222] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 231, 247, 268 (Κείμενα του Lobroso, Ferri, Garofalo).

[2] 23 Δασκαλάκη Ηλ., η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 9-10.

μεταφυσική έννοια) άρα δεν υπάρχει ατομική ευθύνη κι άρα δεν έχει νόημα μία ποινή που ν` αποδοκιμάζει ηθικά των δράστη. Ο δράστης χρειάζεται να αντιμετωπισθεί ως επικίνδυνη προσωπικότητα που απειλεί την κοινωνική συμβίωση. Άρα η ποινή παίρνει το νόημα της άμυνας του κοινωνικού συνόλου κι όχι της ηθικής αποδοκιμασίας.

Η αντίληψη αυτή νοηματοδοτεί την ποινή σ` ένα μέτρο ασφαλείας, (κοινωνική άμυνα) που σκοπό έχει τη βελτίωση του δράστη κι αν αυτό δεν είναι εφικτό, στην εξουδετέρωσή του από κάθε δυνατότητα να βλάψει την κοινωνία.

Η ιταλική θετικιστική σχολή δεν αρκείται μόνο στην αναμόρφωση του δράστη[224]. Παράλληλα, με κύριο εισηγητή τον Ferri προτείνεται ένα εκτεταμένο πρόγραμμα κοινωνικής πρόληψης, ώστε να εξουδετερωθούν οι εγκληματογόνοι παράγοντες που γεννούν την εγκληματικότητα.

Η θετικιστική σχολή εν αντιθέσει με την κλασική σχολή δεν ασχολείται με την εγκληματική πράξη, που τη θεωρεί σύμπτωμα της επικινδυνότητας της. Η προσωπικότητα του δράστη είναι αυτή που καθορίζει τη μεταχείριση και όχι η πράξη, άρα δεν έχει νόημα η τιμώρηση αλλά η εξουδετέρωση του εγκληματία.

Με λίγα λόγια η κλασική σχολή ασχολείται με το παρελθόν του εγκληματία (τι έκανε), ενώ η θετικιστική σχολή με το μέλλον του (τι θα γίνει).

Η σύγκρουση μεταξύ θετικής και κλασικής σχολής[225] επιλύθηκε με

---

[224] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 88-89 . Βλέπε επίσης, Δασκαλάκη Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 10-11.

[225] Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., στοιχεία εγκληματολογίας, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 97. Βλέπε επίσης Δασκαλάκη Ηλ., η μεταχείριση του εγκληματία, οπ. αν. παραπάνω, σελ., 12-13.

μία τρίτη σχολή της οποίας ιδρυτές ήταν ο Γερμανός V. List, ο Βέλγος Prins, κι ο Ολλανδός Van Hamel. Η σχολή αυτή δε βασίζει την ατομική ευθύνη στην ελευθερία της βούλησης, αλλά στο αν η πράξη του δράστη έγινε με τρόπο συνειδητό κατά την τέλεσή της, έτσι ώστε να την καθιστά καταλογιστή κι άρα ο δράστης να είναι υπεύθυνος γι` αυτήν του τη πράξη.

Με αυτή την συμβιβαστική προσέγγιση η σχολή αυτή δέχεται, υπό προϋποθέσεις, την ατομική ευθύνη μαζί με την αποδοχή της ποινής που αποσκοπεί στην ηθική αποδοκιμασία και στην υλική δεινοπάθεια ως ανταπόδοση για τη βλάβη της πράξης.

Έτσι η άρνηση της ελευθερίας της βούλησης συνάγει με τους θετικιστές, ενώ όσον αφορά την ποινή αποδέχεται τους στόχους της κλασικής σχολής.

Ένα κοινό στοιχείο της εκλεκτικής σχολής με τους θετικιστές, είναι η αποδοχή της έννοιας της επικινδυνότητας του δράστη, η οποία αντιμετωπίζεται με την επιβολή ενός μέτρου ασφαλείας. Έτσι η σχολή αυτή εισάγει το δυαδικό σύστημα κυρώσεων[226]. Αν κάποιος είναι καταλογιστός και κριθεί επικίνδυνος, τότε θα του επιβληθεί και ποινή και μέτρο ασφάλειας[227].

Μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο, έπειτα από τον όλεθρο αυτού του πολέμου, μία νέα σχολή αυτή της νέας κοινωνικής άμυνας (σε αντιδιαστολή

[226] Κύριες ποινές, σύμφωνα με τον ισχύοντα ποινικό κώδικα, είναι: 1) η θανατική ποινή 2) οι στερητικές της ελευθερίας ποινές (κάθειρξη – ισόβια ή πρόσκαιρη-, φυλάκιση, κράτηση) 3) ποινές σε χρήμα (χρηματική ποινή και πρόστιμο). Παρεπόμενες ποινές είναι: 1) η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων 2) η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος 3) η δημοσίευση της καταδικαστικής απόφασης 4) η δήμευση στις περιπτώσεις του άρθρου 76 παρ. 1 του Π.Κ.

[227] Αυτές οι αντιλήψεις επηρέασαν το περιεχόμενο του ποινικού κώδικα μέχρι το 1950.

με την κοινωνική άμυνα των Ιταλών θετικιστών που έβλεπαν τον εγκληματία ως πηγή κινδύνου, από τον οποίο κίνδυνο η κοινωνία πρέπει να προστατευτεί). Η νέα κοινωνική άμυνα σκόπευε στην εγγύηση των ατομικών ελευθεριών και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας[228].

Η σχολή αυτή θεωρεί ότι η ελευθερία της βούλησης είναι μεταφυσική και δεν την ενδιαφέρει. Κρίνει όμως ένα κοινό συναίσθημα υπευθυνότητας και περί ελευθερίας που έχουν όλοι οι άνθρωποι. Το συναίσθημα αυτό πρέπει να καλλιεργήσουμε και να αναπτύξουμε με σκοπό την αναμόρφωση του δράστη.

Στόχος της μεταχείρισης του εγκληματία είναι η επανακοινωνικοποίησή του, καθώς και η ομαλή ένταξη του και η λειτουργική του ενσωμάτωση, σύμφωνα με την ιδιαιτερότητα της προσωπικότητάς του.

Τελειώνοντας στις απόψεις της σχολής αυτής όσον αφορά τις κυρώσεις, έχουμε και την ενοποίηση της ποινής και του μέτρου ασφαλείας. Ο δικαστής πρέπει να έχει την ευχέρεια να επιβάλλει από τιμωρητικές ποινές, μέχρι και θεραπευτικά μέσα που να είναι αντίστοιχα της προσωπικότητας του δράστη, επιλέγοντας το αποτελεσματικότερο για τον κάθε δράστη ξεχωριστά.

[228] Η σχολή αυτή εκφράστηκε με δύο ρεύματα, αυτό του Ιταλού Grammatica, που υποστήριζε ακραίες θέσεις, όπως την κατάργηση του ποινικού δικαίου και την υποκατάστασή του από κανόνες κοινωνικής υγιεινής, ενώ αντίθετα ο Γάλλος Marc Ancel με ηπιότερες απόψεις, είναι αυτός που επικράτησε ως εκφραστής του κινήματος της νέα κοινωνικής άμυνας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΦΥΛΑΚΗ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ

1. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Α: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Α1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θεσμός της φυλακής είναι σχετικά πρόσφατος και άρχισε ουσιαστικά να εδραιώνεται ως πρακτική μετά την Γαλλική επανάσταση[1]. Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρηθεί, μια αποτύπωση ορισμένων κοινωνιολογικών θεωριών [2] όσον αφορά την εξήγηση ορισμένων κοινωνικών λειτουργιών που ερμηνεύουν την σκοπιμότητα και αναγκαιότητα της λειτουργίας των φυλακών.

Οι θεωρίες αυτές μπορούν να ομαδοποιηθούν σε 4 κατηγορίες :[3]

Η πρώτη αναφέρεται στην τιμωρία ως προϊόν συλλογικής συνείδησης και αλληλεγγύης.

Η δεύτερη αναφέρεται στην τιμωρία ως προϊόν δομοοικονομικών διεργασιών.

Η τρίτη εστιάζεται στην φιλοσοφική γενεαλογική ανάλυση του NIETZCHE.F. η οποία με την σειρά της επηρέασε την γενεαλογία του M. FOUCAULT.

Η τέταρτη αφορά την σκέψη του N. Elias και του P. Bourdieu με επίκεντρο την αλληλοεξάρτηση της πολιτισμικής, ψυχολογικής, και πολιτικής χροιάς, στην τιμωρητική πρακτική.

---

1 Βλ. Giddens Anthony, Κοινωνιολογία, όπ. αν. παραπανω. σελ., 264.

2 Βλ. Ελευθερίου Νικ. Κ., “Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού – Η περίπτωση της Ελλάδας”, (Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, διδακτορική διατριβή, 2008) σελ., 19.

3 Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, όπ. αν. παραπανω. σελ. 3.

Α2. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΩΣ ΠΡΟΪΟΝ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Ο E. Durkheim θεωρεί ότι η τιμωρητική πρακτική (η φυλακή) αποτελεί έμπρακτη απάντηση της κοινωνίας ως ενιαίου συνόλου σε συμπεριφορές, που πλήττουν την κοινωνική συνοχή, και τις αμοιβαία αποδεκτές κοινωνικές αξίες[4].

Η ποινή αντικατοπτρίζει ανάλογα με το μέγεθος της βλάβης στην κοινωνία την συλλογική κοινωνική αποδοκιμασία σε αυτή. Η ποινή αποσκοπεί στην διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και την επαναβεβαίωση της ηθικής οντότητας που κυριαρχεί.[5]

Κατά τον Durkheim οι τιμωρητικές πρακτικές όπως για παράδειγμα αυτή της φυλακής, είναι μορφές όπου διαμορφώνονται με ιστορικούς όρους, ενώ οι λειτουργίες παραμένουν σταθερές και αφορούν την ανάδειξη της κοινωνικής αλληλεγγύης και των ηθικών αξιών απέναντι σε μια συμπεριφορά που αποδοκιμάζεται με κάποιας μορφής τιμωρητική πρακτική (φυλακή)[6]. Γίνεται φανερό ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις της διαμόρφωσης και επιβολής μιας τιμωρητικής πρακτικής.

Η κοινωνία είναι για αυτόν συλλογική αντίδραση που εκφράζεται με την τιμωρία. Η υπερβατική αυτή όμως αντίληψη

---

4 ίδιος σελ., 3.

5 Βλ. Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., Στοιχεία Εγκληματολογική ό.π. αν. Παραπανω. σελ., 23-25.

6 Βλ. Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, όπ. αν. Παραπάνω. σελ., 341. (Κείμενο του Emile Durkheim ''ορισμοί του εγκλήματος και λειτουργία της ποινής'')

της [7] περί συλλογικής συνείδησης δεν εντοπίζει τις εκδηλωμένες συγκρούσεις οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων ούτε αναγνωρίζει πολιτικές και οικονομικές ελίτ που μονοπωλούν την εξουσία άρα και τον τρόπο παραγωγής του νόμου και το είδος της τιμώρησης (φυλακή).

Η κοινωνία είναι ενιαία και ως τέτοια λειτουργεί στην βάση συναινετικών ηθικών αξιών.

[7] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε. Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού, η περίπτωση της Ελλάδας όπ. αν. παραπάνω, σελ., 22. (Παραπομπή του ίδιου αρ. 29, θεωρεία του Εμίλ Ντυρκαϊμ, στη διπλωματική εργασία του ίδιου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2000).

Α3. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΩΣ ΠΡΟΪΟΝ ΔΟΜΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΔΙΕΡΓΑΣΙΩΝ

Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε 2 τάσεις οι οποίες έχουν κοινή αφετηρία την Μαρξιστική οπτική. Δηλαδή η άποψη που αναγνωρίζει τους οικονομικούς – ταξικούς παράγοντες ως βασικούς παράγοντες που καθορίζουν την ποινική πολιτική και το είδος της τιμώρησης κατά τρόπο που να εξυπηρετεί την άρχουσα τάξη.[8]

Η φυλακή δεν είναι τίποτα άλλο παρά το θεσμικό καταστάλαγμα της επιβολής της θέλησης της άρχουσας τάξης που καθορίζει και το περιεχόμενο της τιμωρητέας πράξης.

Με αναφορά το παραπάνω πλαίσιο ερμηνείας διακρίνουμε λοιπόν:

α)την οικονομίστικη άποψη

β) μια δομική προσέγγιση

Η πρώτη θεωρεί την οικονομική πραγματικότητα βασική παράμετρο της τιμωρίας. Η δεύτερη αναφέρεται στο πολιτικό ιδεολογικό πλαίσιο ως αυτόνομο από το οικονομικό πεδίο.

Η οικονομίστικη άποψη πάνω στη τιμωρία έχει ως κυρίαρχο και αντιπροσωπευτικό έργο αυτό των Rusche/

[8] Βλ. Χάιδου, Ανθ., Θετικιστική Εγκληματολογία- Αιτιολογικοί παράγοντες του εγκλήματος, όπ. αν. Παραπάνω. σελ., 233-238. (Μαρξιστικές θεωρίες του εγκλήματος).

Kircheimer[9] θεωρώντας ότι οι στόχοι και η λειτουργία του ποινικού συστήματος εξαρτάτε από την ζήτηση και προσφορά της εργατικής δύναμης. Η κατάσταση στην αγορά εργασίας διαμορφώνει και τις διακυμάνσεις του ποινικού εγκλεισμού.

Κάθε ποινική πρακτική συνδέεται άμεσα με τον τρόπο παραγωγής. Επομένως κάθε σύστημα παραγωγής έχει την δική του αντίληψη για το τι είναι τιμωρητέο.

Η φυλακή είναι μια μορφή καταναγκαστικής εργασίας όταν εμφανίζεται έλλειψη εργατικών χεριών. Η φυλακή έχει χαρακτηριστικά βιομηχανικής δομής με σκοπό το κέρδος.

Η ανάλυση αυτή αποτέλεσε μια πρώτη απόπειρα να συνδεθεί η φυλακή με τις οικονομικές συνθήκες και ο ποινικός σχεδιασμός μια στόχευση της άρχουσας τάξης να κυριαρχήσει στα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα.

Η ανάλυση των Melossi/ Pavarini[10] συνέδεσε την λειτουργία του θεσμού της φυλακής με την κρίση του καπιταλιστικού συστήματος και της αγοράς εργασίας με την οποία ένα τμήμα του εργατικού δυναμικού περιθωριοποιείτε. Από αυτό το σύνολο μέσω διαδικασιών ιδεολογικού στιγματισμού δημιουργούν κλίμα ηθικού πανικού, και ανάγκης κοινωνικής πειθαρχίας.

Μια άλλη μελέτη κατά τον Ivan Jankovic [11] αναγνωρίζει στο ποινικό σύστημα και στη φυλακή την διττή λειτουργία της ταξικής κυριαρχίας της άρχουσας οικονομικής τάξης και την

---

[9] Βλ. G. Rushe / Kirchheimer. O., “Punishment and social structure“ (New York: Russell and Russell 1968), σελ., 138.

[10] Βλ. Melossi D., – M. Pavarini M., “The prison and the factory. Origins of the penitentiary system”, London: Machmillan, 1981), σελ., 3 επ.

[11] Βλ. Jankovic I., “Labor Market and Imprisonment”, (Article, crime and social justice),t.8.,1977 σελ., 17-31.

αναπαραγωγή της στο καπιταλιστικό σύστημα καθώς και της ιδεολογικής χειραγώγησης της κοινωνίας μέσω της χειραγώγησης της παραγωγής των ποινικών νόμων με σκοπό να εξαναγκάσει σε υποταγή την αρνητική τάξη και να εξυπηρετήσει την άρχουσα αρχή.

Η φυλακή είναι μέσο ταξικής κυριαρχίας αλλά παράλληλα και εργαλείο πολιτικό ιδεολογικό αναπαραγωγής πολιτισμικών και πολιτικών αξιών που αναπαράγουν το καπιταλιστικό σύστημα. Τέλος υποστήριξε ότι το ποσοστό φυλάκισης είναι ανάλογο του ποσοστού ανεργίας.

Ο M. Ignantief [12] ερμηνεύει πολιτικοκοινωνικά, την ιστορία των τιμωριών, μέσα από τα συμπεράσματα που προκύπτουν, από τις δομικές ανατροπές που προέκυψαν με την βιομηχανική επανάσταση.

Η δεύτερη τάση πέραν της μαρξιστικής οικονομίστικης είναι αυτή του δομομαρξισμού με εμπνευστή τον L. Althusser, [13] που θεώρησε ότι ένα κοινωνικό φαινόμενο, είναι αποτέλεσμα όχι αποκλειστικά οικονομικών μεταβολών, αλλά και δημιούργημα πολιτικό ιδεολογικών παραμέτρων.

Σύμφωνα με αυτή ο Althusser κρίνει ότι το ποινικό σύστημα αποτελεί πρώτιστα ένα πολιτικό, ιδεολογικό, συμβάν που κυριαρχεί του οικονομικού. Αναζητούν ποιες ανάγκες του καπιταλιστικού συστήματος αντανακλά το ποινικό σύστημα και ο ποινικός εγκλεισμός (φυλάκιση). Με ποιο τρόπο πετυχαίνει στο να επιβάλει την εργασιακή πειθαρχία του εργατικού δυναμικού.

---

[12] Βλ. De Glorgi A., “Re-thinking the political economy of punishment”, (Aldershot: Ashgate, 2006), σελ. 10-12.

[13] Althusser L., “θέσεις: 1964-1975” (Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο, 1999), σελ., 69-121.

Στην ιστορική φάση που διανύουμε υποστηρίζουν, δεν είναι η δουλεία αλλά η βία και ο εξαναγκασμός με την ποινική καταστολή που εξασφαλίζει τον έλεγχο της εργατικής τάξης.

Γίνεται λοιπόν μια αλληλεξάρτηση των εννοιών της φυλακής και του εργοστάσιου.

Αποδόθηκε στην φυλακή κατά αυτούς ένας τρόπος αναπαραγωγής (ιδεολογικής) της πειθαρχίας και της παιδαγωγικής αξίας της εργασίας.

Οι Melossi/Pavarini προσθέτουν στην οικονομική λειτουργία της φυλακής και μια ιδεολογική αυτής της αναπαραγωγής του προλεταριάτου ως απαραίτητη συνθήκη του καπιταλιστικού συστήματος.

Μια τρίτη μελέτη του E.B. Pashukanis[14] ο οποιος θεώρησε την τιμωρία και τους ποινικούς θεσμούς ως ιδεολογικές νόρμες της αστικής τάξης ώστε να διασφαλιστεί η καπιταλιστική οικονομία.

Το ποινικό δίκαιο ελέγχεται αποκλειστικά από τους κυρίαρχους του καπιταλιστικού συστήματος για το τι είναι τιμωρία και τι έγκλημα.

Η φυλακή είναι αναπαραγωγή των εμπορευματικών καπιταλιστικών οικονομικών σχέσεων (δίνω και παίρνω) άρα η τιμωρία είναι ίσης αξίας με την αποτίμηση του εγκλήματος που διαπράχτηκε. Έτσι η φυλακή επιτελεί διπλή λειτουργία ως τιμωρητική πρακτική, πολιτική και ιδεολογική καταστέλλοντας και συνάμα αναμορφώνοντας ιδεολογικά τις συνειδήσεις έγκλειστων.

---

[14] Βλ. Pashukanis E.B., “Law and Marxism A General theory” (London: Ink Links, 1978), σελ. 9-31.

Α4. Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ NIETZSCHE.F. ΚΑΙ FOUCAULT.M.

Για τον Nietzsche [15] η τιμωρία δεν είναι τίποτε άλλο παρά η επιβολή της δύναμης της θέλησης κάποιων. Η τιμωρία για αυτόν γεννήθηκε για να τιμωρεί και η τιμωρία αυτή μπορεί να χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση διαφορετικών θεμελιακών σκοπών.

Η ιστορία των θεσμών της τιμωρίας είναι μια αδιάκοπη σημασία γεγονότων με συνεχώς καινούριες διευθετήσεις και ερμηνείες χωρίς αιτιολογική σύνδεση η μια με την άλλη.

Η τιμωρία θεσπίζεται ως περιεχόμενο από αξίες που έχουν την θέληση της δύναμης στους πιο αδύναμους.

Το άδικο και το δίκαιο υφίστανται ως έννοιες από το γεγονός της εγκαθίδρυσης του νόμου. Το να μιλάμε για καθ' εαυτό δίκαιο και άδικο είναι άκαιρο, στερείτε νοήματος ,καμία πράξη δεν είναι δίκαιη ή άδικη καθεαυτή.

Ο M. Foucault [16] μελέτησε τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, που σκοπό έχουν να επιτηρήσουν και να διατηρήσουν την πειθαρχία στην κοινωνία.

Θεωρεί το ποινικό σύστημα όπως και κάθε άλλο κρατικό

---

[15] Nietzsche. F., "Η γενεαλογία της ηθικής" (Αθήνα: Εκδ. Νησίδες, 2001), σελ., 75-76,82-86,87.

[16] Βλ. Foucault. M., "Επιτήρηση και τιμωρία, Η γέννησης της φυλακής", (Αθήνα: Εκδ. Ράππα, 2008), σελ. 78 επ., 391 επ.

μηχανισμό ένα εκλεκτικό μηχανισμό που επιλέγει ποιες συμπεριφορές καταστέλλονται και ποιες όχι.

Η τεχνολογία ,ή ορθολογική γνώση, και η πολιτική ως υποκείμενο διαχείρισης, επιβάλει ένα καθεστώς κοινωνικού ελέγχου και πειθαρχίας.

Η φυλακή για τον Φουκώ αποτελεί ένα μηχανισμό ελέγχου και εφαρμογής της πειθαρχικής εξουσίας.

Κάθε μηχανισμός εξουσίας χρησιμοποιεί την γνώση για να παράγει μια αλήθεια που εξυπηρετεί το κατεστημένο και παράλληλα να επιβάλλει την αλήθεια αυτή.

Η επικράτηση της φυλακής ως τιμωρητική πρακτική εγκαινιάζει μια νέα εποχή πειθαρχίας της κοινωνικής οργάνωσης.

Αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου συστήματος που ασκεί εξουσία και έλεγχο όχι μόνο το τι ορίζεται ως έγκλημα αλλά σε όλες τις μορφές ανθρώπινης συμπεριφοράς όπως αυτή της σεξουαλικότητας και της τρέλας.

Ο Φουκώ ανέλυσε τι είναι τιμωρία, τι τιμωρούμε, γιατί τιμωρούμε και πως τελικά τιμωρούμε. Διατύπωσε την άποψη πως η φυλακή απέτυχε να ανταποκριθεί στους στόχους της ως ποινική πρακτική αλλά τα κατάφερε ως πολιτική πρακτική να εδραιώσει τον εξουσιαστικό της σκοπό.

Α5. Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ELIAS.N. ΚΑΙ ΤΟΥ BOURDIEU.P.

Ο Norbert Elias [17] αναφέρετε στη σημασία των ψυχολογικών και πολιτιστικών δομών των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών που επηρεάζουν και τον τρόπο τιμώρησης. Η τιμωρητική πρακτική που υιοθετείτε από το ποινικό σύστημα μιας κοινωνίας έχει να κάνει με το τι είναι ψυχολογικά και πολιτισμικά ανεκτό και ηθικά αποδεκτό. Άρα λοιπόν δεν είναι μόνο οι πολιτικές ελίτ και τα ισχυρά οικονομικά συμφέροντα[18], που επηρεάζουν το ποινικό σύστημα.

Οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο πολιτισμικό και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον επηρεάζουν και το ψυχοσυναισθηματικό επίπεδο των ανθρώπων η οποία αποτυπώνεται ως πτυχή του στο ποινικό σύστημα που θεσπίζεται. Αυτές οι μεταβολές δεν εσωτερικεύονται με τον ίδιο τρόπο από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες, εξαιτίας της διαφορετικότητας του κάθε κοινωνικού περιβάλλοντος που ανήκει η κάθε ξεχωριστή ομάδα.

Η ισχυρότερη από αυτές επιβάλλει τις δικές της αντιλήψεις για την τιμωρία, του φόβου, τα βασανιστήρια, την φυλακή.

Υπάρχει η τάση οι αποκλίνοντες – παρεκκλίνοντες (ψυχικά

---

[17] Βλ. Elias, N., ‘’State formation and civilization, The civilising process’’ vol.2, (Oxford: Blackwell U.K., 1982), σελ. 377.

[18] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, οπ.αν. παραπανω σελ., 24-25.

ασθενείς, εγκληματίες, ανίατες ασθένειες, χρήστες ναρκωτικών) να δημιουργούν συναισθήματα αποστροφής και να διαχέουν αυτές τις ομάδες μακριά από την δημόσια σφαίρα σε αποκλειστικούς ιδιωτικούς χώρους μακριά από την κοινωνία όπως νοσοκομεία, ψυχιατρεία, φυλακές.

Για τον Pierre Bourdieu [19] οι πράξεις του ανθρώπου λαμβάνουν χώρα –(επομένως και για πράξεις που αφορούν την τιμώρηση-φυλακή)- σε ένα κοινωνικό πεδίο άκρως ανταγωνιστικό για την επικράτηση των πόρων. Αυτό οδηγεί σε δυο συστήματα κοινωνικής ιεραρχίας. Ένα είναι το οικονομικό όπου το χρήμα και η περιουσία καθορίζουν την κοινωνική ιεραρχία ενώ το δεύτερο είναι το πολιτισμικό που καθορίζεται από το πολιτισμικό και συμβολικό κεφάλαιο που κατέχει κάποιος.

Η παγκοσμιοποίηση και ο νεοφιλελευθερισμός όπως αυτή κατευθύνεται από τις ισχυρές παγκόσμια οικονομικές δυνάμεις και από τις δεξαμενές σκέψεις της Αμερικανικής ελίτ, οδηγούν σε πολιτιστική υποβάθμιση και οικονομική καχεξία προς όφελος της «τέλειας» αγοράς μέσα από την απορρύθμιση του κοινωνικού κράτους.

Συνέπεια αυτής της τάσης, είναι ένα πιο αυταρχικό και καταπιεστικό ποινικό κράτος που αδιαφορεί για την εξάλειψη των κοινωνικών παραγόντων υπεύθυνων για την εγκληματογέννηση (όπως εκπαίδευση, υγεία, εργασία κλπ), εστιάζοντας στην κατασταλτική λειτουργία του (βλέπε υπερπληθυσμός στις φυλακές των ΗΠΑ περίπου 2 εκ. κρατούμενοι) και όχι σε γενικό -

[19] Βλ. P. Bourdieu, “Μικρόκοσμοι, τρεις μελέτες πεδίου”, (Αθήνα Εκδόσεις Στάχυ, 1999), σελ., 7-77.

προληπτικές και ειδικό-προληπτικές πολιτικές.

Β: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Η φυλακή ως τόπος εκτέλεσης ποινής είναι θεσμός πρόσφατος και παράλληλος με την εμφάνιση του νεωτερικού κράτους [20]. Η διαδεδομένη χρήση της φυλακής ως μέσο εκτέλεσης [21]της στερητικής της ελευθερίας ποινής άρχισε από τον 19ο αιώνα και έπειτα με την επιρροή που άσκησαν φιλόσοφοι του διαφωτισμού όπως (Μοντεσκιέ, Μπεκαρία, Μπένθαμ). Η Γαλλική Επανάσταση ως ένα ιστορικό και πολιτικό γεγονός που εξέφραζε τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που ανέδειξαν την αστική τάξη ως κυρίαρχη, όπως και το ιδεολογικό θεμέλιο της που αφορούσε την προστασία της ατομικής ελευθερίας, οδήγησε σε ένα ποινικό σύστημα προς το ανθρωπιστικότερο και με σαφή τάση εγκατάλειψης σωματικών ποινών ή θανατικών ποινών που ίσχυαν πρωτύτερα.[22]

Πριν από αυτή την περίοδο οι φυλακές χρησίμευαν ως υποκατάστατο της θανατικής ποινής (όπως για παράδειγμα τοποθέτηση του τιμωρημένου σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης που σήμαιναν την βέβαιη φυσική εξόντωση του) ή ως βοηθητικό μέσο

---

[20] Βλ. Giddens Anthony. Κοινωνιολογία, όπ. αν. παραπανω. σελ., 268-269.

[21] Βλ. Χάιδου Ανθ., Το σωφρονιστικό σύστημα – ζητήματα θεωρίας και πρακτική, όπ. αν. παραπανω. σελ., 29.

[22] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπανω. σελ., 41.

της ποινικής διαδικασίας που υποδεχόταν τους μελλοθάνατους μέχρι εκτελέσεων της ποινής.

Στους αρχαίους χρόνους όπως είδαμε και σε προηγούμενη αναφορά η πιο συνηθισμένη ποινή ήταν ο εξοστρακισμός, η εξορία και ο θάνατος για δημόσια αδικήματα ενώ στα ιδιωτικά ίσχυε η απεριόριστη αντεκδίκηση από την οικογένεια του θύματος ή και από το ίδιο το θύμα.[23]

Όπως είδαμε με την εμφάνιση μιας κάποιας κεντρικής εξουσίας αρχίζει να επικρατεί μια αναλογία μεταξύ προσβολής και αντεκδίκησης, ενώ η υπαιτιότητα και ο καταλογισμός παίζουν ρόλο στην απονομή της ποινής, ενώ η χρηματική αποζημίωση προς το θύμα και τα πρόστιμα προς την κοινότητα αρχίζουν να χρησιμοποιούνται ως εναλλακτικές ποινές.

Είναι φανερό από την εξέλιξη των ποινικών συστημάτων ότι αυτά πάντα διαμορφωνόταν σε συνάρτηση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που ίσχυαν κάθε φορά [24].

Έτσι για παράδειγμα από τον 15^{ο} αιώνα η μεταβολή των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που συνέβη με την άνοδο του μερκαντιλισμού, έπειτα από την ανακάλυψη νέων εδαφών, οδήγησε την περίοδο αυτή, τους Χωρικούς και τους ευγενείς, μαζικά στα αστικά κέντρα ως συνέπεια της κατάλυσης της φεουδαρχίας. Οι παραπάνω εξελίξεις, επανέφεραν την θανατική ποινή και τη φυσική τιμωρία (βασανιστήρια) ως τρόπο τιμωρίας

---

[23] Βλ. Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, τομ. Α΄, οπ.αν. παραπανω. σελ. ,157.

[24] Βλ. Λαμπρόπουλου Έφη Π., ‘’Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’’, (Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, 1994) σελ.226

από την απολυταρχική εξουσία [25] σε ένα περιβάλλον κοινωνικής αποδιοργάνωσης (στις πόλεις είναι έντονα φαινόμενα επαιτείας, αλητείας κλπ.)

Η σκληρότητα των ποινών αυτών δεν ίσχυε από τον 11ο αιώνα μέχρι και τον 15ο αιώνα όπου η χρηματική ποινή είναι πιο συχνή στην προσπάθεια διατήρησης της δημόσιας τάξης και κοινωνικής ειρήνης.

Τα χαμηλά στρώματα όμως λόγω αδυναμίας να πληρώσουν τα πρόστιμα αυτά υποχρέωσαν τις αρχές να εφαρμόσουν τις σωματικές ποινές.[26]

Τον 16ο αιώνα η ανακάλυψη νέων χωρών , οι εσωτερικές έριδες στην Ευρώπη και οι πολυάριθμοι πόλεμοι οδήγησαν στη μείωση του πληθυσμού. Το γεγονός αυτό δημιούργησε ως πραγματικότητα την έλλειψη εργατικών χεριών. Η οικονομική ακμή λόγω ανάπτυξης του εμπορίου και η εξάπλωση του προτεσταντισμού οδήγησαν στην υποκατάσταση της θανατικής ποινής [27] με την στερητική της ελευθερίας ποινή, με παράλληλη εκμετάλλευση της καταναγκαστικής εργασίας από τους καταδίκους.

Πρέπει να τονίσουμε εδώ ότι πέρα από τους κοινωνικοοικονομικούς συσχετισμούς και την φιλοσοφία του διαφωτισμού επίδραση στην εμφάνιση του θεσμού της φυλακής είχε και η εκκλησία.

---

[25] Βλ. ίδιο, σελ., 224.

[26] Βλ. Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου Α., Εγχειρίδιο εγκληματολογίας, τομ. Α., όπ. αν. παραπανω. σελ., 68.

[27] Βλ. Λαμπροπούλου Ε., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπανω. σελ. ,226. (Ο προτεσταντισμός ως πνεύμα ορθολογισμού και ρεαλισμού θεωρεί ως βασική αιτία του εγκλήματος την οκνηρία και την άγνοια λάθους και σωστού, λόγω χαμηλής μόρφωσης που τους εμπόδιζε να διαβάζουν την Αγία Γραφή).

Το κανονικό δίκαιο της δυτικής εκκλησίας [28] θεωρούσε την αντικοινωνική συμπεριφορά ως αμάρτημα και τον εγκληματία ως αμαρτωλό που έπρεπε να τον επαναφέρει με την μόνωση και την τιμωρία. Από τον 17ο αιώνα οι επιρροές αυτές αρχίζουν να επεκτείνονται στην περιρρέουσα αντίληψη για την τιμωρητικότητα των εγκληματιών.

Το 1690 ένας Βενεδικτίνος μοναχός από την Γαλλία ο Mabillon δημοσιεύει ένα έργο «Σκέψεις πάνω στις εκκλησιαστικές φυλακές» που θεωρείται η πρώτη εκδήλωση της σωφρονιστικής επιστήμης.[29]

Ο Mabillon κατήγγειλε το απομονωτικό σύστημα θεωρώντας ότι η απομόνωση από μονή της δεν αρκεί για την βελτίωση ενός εγκληματία. Απαιτείται μια σειρά μεταρρυθμίσεων στην μεταχείριση των κρατουμένων όπως καθιέρωση της εργασίας των κρατούμενων και των επισκέψεων σε αυτούς, την υγιεινή διαβίωση των κρατουμένων, την ιδιαίτερη μεταχείριση του κρατουμένου σύμφωνα με την προσωπικότητα του.

Η επιρροή του έργου του Mabillon υπήρξε σημαντική στην ίδρυση σωφρονιστικών θεσμών στην καθολική Ευρώπη, όπως ο Άγιος Μιχαήλ στην Ρώμη για ανήλικους [30] εγκληματίες που ιδρύθηκε από τον πάπα Κλήμη XI το 1703. Το 1735 ο Κλήμης XII ιδρύει στην Ρώμη φυλακή για γυναίκες ενώ προστεθήκαν νέες φυλακές στο Μιλάνο, Τορίνο, Βενετία.

Το κίνημα αυτό επεκτάθηκε στην Ισπανία και στις κάτω χώρες

---

[28] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτική, όπ. αν. παραπανω. σελ., 10-11.

[29] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπανω. σελ., 41.

[30] Βλ. ίδιο, σελ., 41-43.

με την ίδρυση της περίφημης φυλακής της Γάνδης το 1775 όπου εφαρμόστηκε το σύστημα απομόνωσης κατά τη νύχτα και κοινοβιακής εργασίας κατά την ημέρα.

Το κίνημα για την διάδοση των φυλακών ως βασικό τρόπο εκτέλεσης ποινής λάμβανε χώρα σε προτεσταντικές χώρες όπως Ολλανδία και Αγγλία ήδη από τα τέλη του 16ου αιώνα.[31]

Στην Ολλανδία το 1596 και 1597 λειτουργούν τα δυο πρώτα σωφρονιστικά ιδρύματα στο Άμστερνταμ, για άνδρες και γυναίκες αντίστοιχα. Οι κρατούμενοι στα ιδρύματα εργάζονται την ημέρα ενώ τη νύχτα ζουν σε θαλάμους 4 έως 12 ατόμων.

Επίσης η χριστιανική αγωγή επιδιώκει την ηθική βελτίωση των έγκλειστων. Το πρότυπο των φυλακών του Άμστερνταμ αποτέλεσε το έναυσμα για την Βελτιωτική σκοπιμότητα των σωφρονιστηρίων, επηρεάζοντας και τα σωφρονιστικά συστήματα στις ΗΠΑ και Ευρώπη κατά τον 20ο αιώνα. Πιο πριν, το 1557 στο Λονδίνο το φρούριο Bridewell, χρησιμοποιείτε ως νοσοκομείο και ίδρυμα εργασίας που εξελίσσεται σε σωφρονιστήριο το 1575. Εκεί συγκεντρώνεται το κοινωνικό περιθώριο της εποχής, εξαπλώνοντας την δημιουργία των houses of correction (χώροι συγκέντρωσης ανηλίκων). Την ίδια περίοδο [32] υφίσταται η ποινή της καταναγκαστικής εργασίας σε γαλέρες ως κωπηλάτες.

Το 1597 ψηφίζεται νόμος στην Αγγλία που επιτρέπει την εκτόπιση ως ποινή στις αποικίες.

Στο τέλος του 18ου αιώνα αυξάνει ο πληθυσμός σε Ευρώπη

---

[31] Βλ. Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπανω. σελ., 227.

[32] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παρ. σελ., 42. Βλέπε επίσης: Λαμπροπούλου Έφη Π. Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπανω. σελ., 226-228.

και στην Αμερική ενώ το χάσμα πλούσιων-φτωχών μεγαλώνει, αυτό οδηγεί σε αυστηροποίηση των ποινών με επαναφορά της θανατικής ποινής και σωματικών ποινών.

Οι νέες μέθοδοι παραγωγής δεν επιτρέπουν την αποδοτική εκμετάλλευση της εργασίας των κρατουμένων, οι άνεργοι διαφωνούν με αυτή την μορφή εργασίας, Το κράτος υποχρηματοδοτεί την λειτουργία των σωφρονιστηρίων, και αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ότι τα σωφρονιστήρια αφήνονται στην τύχη τους με άθλιες συνθήκες διαβίωσης για τους έγκλειστους. [33] Αυτές οι συνθήκες ενέπνευσαν τους στοχαστές του διαφωτισμού όπως (Μοντεσκιέ, Μπένθαμ, Μπεκάρια) να προτείνουν την αντικατάσταση των σωματικών ποινών με τον εγκλεισμό στην φυλακή ενώ θα συμπληρώνεται από την εργασία και την ηθική βελτίωση ως σκοπιμότητα.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στον Άγγλο John Howard ο οποίος πρόσφερε με την δράση του και το έργο του[34] πάρα πολύ στην ανάπτυξη του θεσμού της φυλακής. Ο ίδιος, που έζησε ως κρατούμενος, παρατηρώντας την κατάσταση των φυλακών στην Αγγλία καθώς και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες έγραψε ένα βιβλίο το 1777 που παρουσίασε τις απόψεις του.

Ο Howard συνέχισε το πνεύμα του Mabillon και συνηγορεί και αυτός στην αξία της εργασίας ως μέσο σωφρονισμού των εγκληματιών. Αυτός ήταν που έκανε οργανωτικές προτάσεις πάνω στην φυλακή, στην επιλογή του προσωπικού, στις συνθήκες

---

[33] .Giddens.A., Κοινωνιολογία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 269. (Οι φυλακές προήρθαν από τη διαφοροποίηση των πτωχοκομείων που συγκέντρωναν τους περιθωριακούς το 18ο αιώνα).

[34] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 42-43.

υγιεινής της φυλακής. Οι απόψεις αυτές δεν παύουν να είναι και σήμερα επίκαιρες.

Σε επίπεδο κρατικό πρώτες οι ΗΠΑ επιχειρούν σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις [35] με την επίβλεψη του William Penn (1644-1718). Στο τέλος του 18ου αιώνα αναθεωρεί τον ποινικό κώδικα της Πενσυλβάνια, όπου απαγορεύονται οι σωματικές τιμωρίες και τις υποκαθιστά με σκληρή εργασία, με πρόστιμα, και με δήμευση της περιουσίας.

Ο δράστης έπρεπε να αποκαταστήσει την βλάβη του θύματος και αν δεν είχε περιουσία έπρεπε να εργαστεί στην φυλακή για να επανορθώσει το κακό που προξένησε.

Ο Penn έφτιαξε ιδρύματα με καθαρά σωφρονιστικό χαρακτήρα με σκοπό την βελτίωση του κρατουμένου. Στις αρχές του 20ου αιώνα η κατάσταση στις φυλακές είναι μεταβαλλόμενη ως προς την λειτουργία της. Την περίοδο αυτή η ιταλική θετικιστική σχολή αμφισβητεί την σκοπιμότητα και αποτελεσματικότητα[36] της φυλακής, και προτείνονται μέτρα προστασίας (κοινωνική άμυνα) που αναφέρονται σε επανόρθωση της βλάβης, εκτόπιση σε αγροτικές αποικίες κλπ., ώστε να προφυλαχτεί η κοινωνία.

Την δεκαετία του ’30 αναζωπυρώνονται οι συζητήσεις για νέες μεταρρυθμίσεις που ξεκινάει πάλι από τις ΗΠΑ[37] και εισηγείται το άνοιγμα των φυλακών στην κοινωνία, την χαλάρωση

---

[35] Βλ. Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 228-229.

[36] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ.αν. παραπάνω. σελ., 33-34.

[37] Βλ. Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 236.

της πειθαρχίας, την ύπαρξη ελεύθερου προαυλισμού, χρήσης ραδιοφώνου, προβολής κινηματογραφικών ταινιών, ελαστικότητα στην επιτήρηση των επισκέψεων και στον έλεγχο της αλληλογραφίας και τέλος με την εξειδίκευση φυλακών ανάλογα με το είδος του αδικήματος.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι φυλακές μετακινούνται σε ένα ανθρωπιστικότερο τρόπο λειτουργίας, με σεβασμό στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα των κρατουμένων[38]. Οι στάσεις και οι αναταραχές στις φυλακές στις δεκαετίες του '50 και του '60 γνωστοποίησαν σε ευρύτερα τμήματα της κοινής γνώμης, τις συνθήκες διαβίωσης των φυλακών, και τις ψυχικές συνέπειες του εγκλεισμού. Όσον αφορά το αναμορφωτικό ιδεώδες της φυλακής, γίνεται πλέον αποδεκτό από ειδικούς και μη ότι δεν είναι επιτεύξιμο και μάλλον παρά τις όποιες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες η φυλακή λειτούργει σαν τιμωρητικός μηχανισμός, παρά επανένταξης και βελτίωσης.

[38] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπανω. σελ. 12-13.

Γ: ΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Με τον όρο σωφρονιστικά συστήματα εννοούμε τον τρόπο που είναι οργανωμένο το σύστημα λειτουργίας των φυλακών και αφορά τον τρόπο μεταχείρισης των κρατουμένων και διαβίωσης.[39]

Τα διάφορα τέτοια συστήματα που προταθήκαν θεωρητικά και εφαρμόστηκαν στην πράξη θα αναφερθούν ευθύς αμέσως :

[39] Βλ. ίδιο, σελ., 50.

Γ1. ΤΟ ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ [40]

Σύμφωνα με το σύστημα αυτό οι έγκλειστοι συναναστρέφονται ημέρα και νύχτα μαζί, κοιμούνται σε μεγάλους θαλάμους με πολλά άτομα μαζί, τρώνε και κοιμούνται σε κοινούς χώρους. Το σύστημα παρουσιάζει τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα.[41]

Ένα από τα πλεονεκτήματα είναι το μικρότερο οικονομικό κόστος λειτουργίας της φυλακής όπως επίσης και μικρότερο κόστος κατασκευής της φυλακής αν για παράδειγμα η φυλακή περιλάμβανε ατομικά κελία.

Πλεονέκτημα επίσης μπορεί να θεωρηθεί η δυνατότητα αναμόρφωσης του έγκλειστου, γιατί δεν αποκόπτεται από τις όποιες κοινωνικές σχέσεις μπορεί να έχει στο αυτό σύστημα. Έτσι καθότι εκτός της επίσημης λειτουργίας της κοινωνίας μπορεί να εκδηλώνει την κοινωνικότητά του, στα πλαίσια της μικροκοινωνίας της φυλακής στην κοινή επαφή του με άλλους κρατούμενους με τους οποίους συμβιώνει, και να φτάνει μέχρι την εφαρμογή αυτοδιοικητικού συστήματος. Τέλος διαμορφώνονται καλύτερα όροι παραγωγικότερης εργασίας.

Τα μειονεκτήματα συνδέονται με το γεγονός ότι είναι πολύ

---

[40] Βλ. ίδιο, σελ., 51-52.

[41] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπανω. σελ., 38. (Αναφορά στα πλεονεκτήματα-μειονεκτήματα του κοινοβιακού συστήματος).

πιθανό να συγχρωτιστούν με εγκληματικές προσωπικότητες, άτομα που βρίσκονται στην φυλακή από περίσταση και όχι με κατ' εξακολούθηση εγκληματική δραστηριότητα.

Αποτέλεσμα είναι κρατούμενοι αρχάριοι ως προς την εγκληματική κουλτούρα, να εμβαθύνουν σε τεχνικές εγκληματικής συμπεριφοράς, και μετά την αποφυλάκιση τους να μην μπορούν να ενταχθούν ομαλά στο κοινωνικό σύνολο.[42]

Επιπλέον αδίστακτοι κακοποιοί με μακροχρόνιες ποινές, (όπως ισοβίτες με ψυχρή συναισθηματικά ιδιοσυγκρασία) μπορούν να ασκούν εκβιασμούς σε κρατούμενους με τρόπο που να τους αναγκάζουν να λαμβάνουν μέρος σε εγκληματικές πράξεις εντός ή και εκτός φυλακής. Η συμβίωση και συνεύρεση των κρατούμενων μπορεί να ευνοεί την στάση ή απείθεια των κρατούμενων, είτε ακόμη και να διευκολύνει προσπάθειες απόδρασης.

Πάντως έχει σημειωθεί μια κριτική όσον αφορά τα μειονεκτήματα που επισημαίνουν επικριτές του κοινοβιακού συστήματος ότι οι εύλογες ανησυχίες που αφορούν την τάξη και ασφάλεια ενός καταστήματος κράτησης, μπορούν να καταπολεμηθούν αν οι διάφοροι κρατούμενοι ανάλογα με την βαρύτητα του αδικήματος και το είδος της ποινής και σύμφωνα με μια ψυχολογική και κοινωνιολογική εξιχνίαση της προσωπικότητας του κάθε έγκλειστου, να διαχωρίζονται οι κρατούμενοι σε ομάδες που έχουν να κάνουν με την επικινδυνότητα τους και άρα να αποφεύγεται η διαφθορά των πιο

---

[42] Βλ. ίδιο, σελ., 49-51. (Οι συνέπειες του εγκλεισμού- υποπολιτιστική κουλτούρα).

ακίνδυνων.[43]

Επίσης σε ευκαιρίες που παρουσιάζει το σύστημα αυτό για ομοφυλοφιλικές σχέσεις δε μπορεί να τις χρεωθεί το κοινοβιακό σύστημα, παρά στις περιορισμένες αντιστάσεις των έγκλειστων που δεν μπορούν να διαχειριστούν τις ορμές τους.

[43] βλ.: ίδιο, σελ., 52-63. (Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα απέχει πολύ από τον στόχο αυτό).

Γ2. ΤΟ ΑΠΟΜΟΝΩΤΙΚΟ Ή ΠΕΝΣΥΛΒΑΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ[44]

Στον αντίποδα του κοινοβιακού συστήματος βρίσκεται το απομονωτικό σύστημα. Ο κατάδικος ζει απομονωμένος σε κελί όπου κοιμάται, τρώει και εργάζεται. Ιστορικά εντοπίζεται στο τέλος του 18ου αιώνα (1778 και 1791) όπου , ιδρύονται στην Αγγλία δυο μικρές φυλακές με αντίθετο πνεύμα από αυτό του κοινοβιακού συστήματος. Την ίδια εποχή ο Bentham προτείνει την κυκλοειδή φυλακή (το πανοπτικό σχήμα) για αποτελεσματικότερο έλεγχο των κρατουμένων. Παράλληλα, στις ΗΠΑ στην Πολιτεία της Πενσυλβανία (στην αρχή της ανεξαρτησίας τους) οι πρωτεργάτες W. Penn και B. Franklin ιδρύουν στην Φιλαδέλφεια το 1776 εταιρεία φυλακών, με προσπάθειες της οποίας ιδρύεται το 1804 μια νέου τύπου φυλακή, εξέλιξη του πανοπτικού συστήματος [45] με χωρισμό των κρατουμένων κατά φύλο, ηλικία και ικανότητα να εργαστεί. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό ο κρατούμενος είναι απομονωμένος μέρα – νύχτα.

Το σύστημα αυτό επηρεάστηκε από το εκκλησιαστικό – μοναστικό πρότυπο που ίσχυε στις εκκλησιαστικές φυλακές. Η

---

[44] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 32-35. Βλέπε επίσης Χάϊδου Ανθ., "Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπανω. σελ., 38-41, όπως βλ. επίσης: Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπανω. σελ., 229-230. (Πενσυλβανικό ονομάστηκε λόγω πρώτης εφαρμογής στην πολιτεία Πενσυλβάνια των ΗΠΑ)

[45] Βλ. Αλεξιάδης – Στέργιος., "Σωφρονιστική" (Αθήνα – Θες/νίκη: Εκδόσεις Σάκουλα, 1997-2001 Β΄ έκδοση) σελ., 29 επ. (Το πανοπτικό δεν χτίσθηκε ποτέ, επηρέασε όμως την αρχιτεκτονική φυλακών σε Ιαπωνία, Ολλανδία, ΗΠΑ, Γερμανία).

απομόνωση ήταν τόσο απόλυτη ώστε ακόμη και στον εκκλησιασμό τα καθίσματα στην εκκλησία ήταν σαν κιβώτια. Στις πρώτες εφαρμογές του συστήματος όταν ο κατάδικος προαυλιζόταν φορούσε καλύπτρα.

Στα πλεονεκτήματα [46] αυτού του συστήματος είναι ότι η απομόνωση των κρατουμένων εμποδίζει το συγχρονισμό τους στην εγκληματική πρακτική η μετάδοσης ασθενειών ιδιαίτερα στο παρελθόν, η εξασφάλιση της τάξης και ασφάλειας του καταστήματος κράτησης, καθώς και η αποτροπή των αποδράσεων.

Στα μειονεκτήματα εντάσσονται ότι επηρεάζεται η σωματική υγεία των κρατουμένων λόγω έλλειψης επαφών και επικοινωνίας μεταξύ τους. Η αυστηρή απομόνωση τον αποπροσανατολίζει από την ομαλή ενσωμάτωση του στην κοινωνική ζωή όταν αποφυλακιστεί. Η οργάνωση της εργασίας γίνεται με όχι τον παραγωγικότερο τρόπο διότι εφαρμόζονται μόνο χειρωνακτικές εργασίες σε ατομικό επίπεδο στο κελί. Τέλος το κόστος διαμόρφωσης των κελιών και λειτουργίας είναι δαπανηρότερο.

Τα μειονεκτήματα αυτά οδήγησαν στην κατάργηση του συστήματος στις αρχές του 20ου αιώνα και την αντικατάσταση του από το μικτό σύστημα. Η απομόνωση πλέον εφαρμόζεται ως πειθαρχική ποινή σε ειδικούς χώρους μετά από σοβαρό πειθαρχικό παράπτωμα των κρατουμένων.[47]

---

[46] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 40-41. (Αναφορά στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του απομονωτικού συστήματος). Βλέπε επίσης: Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπανω. σελ., 53.

[47] Η απομόνωση στο πειθαρχείο σε απομονωμένο κελί προβλέπεται και από τον ισχύοντα κώδικα ΑΡΘΡ. 69-71 περί πειθαρχικής διαδικασίας. ‘’Νόμος 2776’’ 24.12.1999

Στην Ελλάδα το απομονωτικό σύστημα εφαρμόστηκε στην αμιγή μορφή του το 1911 στις δικαστικές φυλακές για την κράτηση των υποδίκων και των κατάδικων σε ποινές μέχρι 1 μήνα.

(ΦΕΚ.Α.291)

Γ3. ΜΙΚΤΟ Ή ΩΒΟΥΡΝΕΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ [48]

Το σύστημα αυτό, χρησιμοποιεί στοιχεία από τα δυο προηγούμενα. Το σύστημα αυτό προβλέπει απομόνωση του κατάδικου σε ατομικό κελί κατά την νύχτα ενώ την ημέρα οι κατάδικοι τρώνε όλοι μαζί και εργάζονται όλοι μαζί. Απαγορεύεται όμως αυστηρά να μιλήσουν και αν το κάνουν αυτό οδηγεί σε πειθαρχικό παράπτωμα. Ο κανόνας της σιωπής που ισχύει λοιπόν αποτελεί συστατικό στοιχείο του απομονωτικού συστήματος που αποσκοπεί στο να εμποδίσει τον κρατούμενο από την πιθανότητα διαφθοράς κατά την συναναστροφή του με άλλους κρατούμενους.

Η δυνατότητα που δίνει αυτό το σύστημα για επαφή μεταξύ των κρατουμένων δημιουργεί καλύτερη πνευματική υγεία αλλά η διατήρηση της σιωπής δεν την αποκαθιστά πλήρως, για τον λόγο αυτό όσες χώρες το εφαρμόζουν δεν τηρούν πλέον τον κανόνα της σιωπής.

---

[48] Βλ. Χάϊδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 41-42. Βλ. επίσης: Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 230-231. Όπως βλ.: Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 53-54.
(Ωβούρνειο ονομάστηκε λόγω πρώτης εφαρμογής στην φυλακή Auburn της Νέας Υόρκης)

Γ4. ΤΟ ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΟ Ή ΙΡΛΑΝΔΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ[49]

Στο σύστημα αυτό σε αντίθεση με τα τρία προηγούμενα γίνεται μια προσπάθεια να συμβάλει στην αναμόρφωση του κρατουμένου ή να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες της φυλακής και κυρίως το συγχρωτισμό του έγκλειστου με την υποκουλτούρα της φυλακής και την ενδεχόμενη διαφορά του. Με λίγα λόγια δίνεται κίνητρο στον κρατούμενο για την βελτίωσή του.

Το σύστημα αυτό οφείλεται στον Macconochie.A., [50] που το εφάρμοσε στο Norfolk ένα νησί στην Αυστραλία όπου ήταν διοικητής. Στη συνέχεια εφαρμόστηκε με επιτυχία από τον Crofton.W. στην Ιρλανδία για αυτό και ονομάστηκε Ιρλανδικό.

Η προοδευτική λειτουργία του συστήματος αυτού [51] έγκειται στο γεγονός ότι επιχειρείται το σταδιακό πέρασμα από το καθεστώς της πλήρως στέρησης της ελευθερίας στο καθεστώς της πλήρως απόλαυσης της ελευθερίας. Αυτό πετυχαίνεται με την κλιμάκωση της ποινής από τους βαρύτερους όρους εκτέλεσης της σε ελαφρύτερους. Το πέρασμα από την μια φάση στην άλλη

---

[49] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 54-55. Βλ. επίσης: Χάϊδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 42-44. Επίσης βλ.: Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 233-235.

[50] Βλ. Λαμπροπούλου Έφη Π., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 232-253. (Για την λεπτομερή περιγραφή του συστήματος που εφάρμοσε ο Macconochie στο Αυστραλιανό νησί Νόρφολκ).

[51] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 43. (Περιγραφή του συστήματος και των πλεονεκτημάτων)

εξαρτάται από το αν ο κατάδικος εμφανίσει με την συμπεριφορά του στοιχεία βελτίωσης που θα τον προάγουν σε ένα επόμενο ευνοϊκότερης μεταχείρισης, χωρίς να αποκλείεται η επιστροφή του σε προηγούμενο αν πέσει σε παράπτωμα.[52]

Με αυτό τον τρόπο ο κρατούμενος έχει κίνητρο να επιδείξει συμπεριφορά και να αποδείξει ότι έχει συναίσθηση της ευθύνης των πράξεων του και έμπρακτα αποδεικνύει ότι έχει μετανιώσει, επιθυμώντας να επιστρέψει με την αποφυλάκιση του στην κοινωνία διαφορετικός από όταν εισήρθε στην φυλακή.

Για να συμβεί αυτή η σταδιακή – προοδευτική βελτίωσή του κρατουμένου απαιτείται η εφαρμογή του σε μακροχρόνιες ποινές στέρησης της ελευθερίας.

[52] Στις ΗΠΑ το προοδευτικό σύστημα εφαρμόστηκε με καινούριο τρόπο από τον διευθυντή της φυλακής Elmira, Zebulon Brockway (1887) ο οποιος εισήγαγε την εξατομικευμένη μεταχείριση του κρατουμένου, την αόριστη διάρκεια της ποινής και την υπό όρους απόλυση.

2. ΑΝΟΙΧΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ

Α: ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ ΣΕ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Α1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λέγοντας ανοιχτό σύστημα σωφρονισμού[53] εννοούμε την διαδικασία με την οποία ο κοινωνικός έλεγχος που ασκείτε σε ένα άτομο που επέδειξε ποινική κολάσιμη συμπεριφορά να μην ασκείτε σε ένα κλειστό σύστημα εγκλεισμού δηλαδή στην φυλακή αλλά να δίνεται η δυνατότητα συμμόρφωσης στον παρεκκλίνοντα χωρίς να αποκόπτεται από το ελεύθερο κοινωνικό περιβάλλον.[54]

Η κρατική εξουσία και ο εξαναγκασμός υφίσταται αλλά σαφώς ο ετεροπροσδιορισμός που χαρακτηρίζει την εισαγωγή σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν έχει καμία σχέση με αυτή του είδους τη μεταχείριση.

Ξεκινάμε την περιγραφή των θεσμών που εκφράζουν το παραπάνω πνεύμα σωφρονιστικής μεταχείρισης με τον θεσμό της:

---

[53] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 66.

[54] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 84.

Α2. ΑΝΑΣΤΟΛΗ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Ο θεσμός κρίνεται ως χρήσιμος με την έννοια της ειδικής πρόληψης [55]. Τούτο επιδιώκεται με κίνητρο στον δράστη, να μην επαναλάβει την πράξη του, (υποτροπιάσει) προκειμένου να αποφύγει τον εγκλεισμό με τις αρνητικές συνέπειες που συνεπάγεται αυτό, καθώς και την πιθανότητα να του μεταβιβαστεί η υπολιτισμική κουλτούρα της φυλακής. Στην Ελλάδα ισχύει ο θεσμός της απλής αναστολής[56] σε αντιδιαστολή με το Αγγλοσαξονικό πρότυπο της αναστολής με δοκιμασία. Ο θεσμός αυτός στην Ελλάδα εφαρμόζεται μόνο σε άτομα που δεν έχουν υποστεί άλλη ποινική καταδίκη, και εφόσον η ποινή που επιβλήθηκε είναι σχετικά μικρή.[57]

Σύμφωνα με αυτόν ισχύει ένα άτυπο διάστημα καλής διαγωγής που πρέπει να δείξει ο δράστης ώστε να μην εκτελεστεί η ποινή που επιβλήθηκε. Είναι δηλαδή μια ποινή υπό αίρεση. Το διάστημα αυτό σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία είναι όχι μικρότερο των δυο ετών και όχι ανώτερο των πέντε ετών.

Αν ο ένοχος στο διάστημα της δοκιμασίας υποπέσει σε αδίκημα τότε αίρεται η αναστολή της εκτέλεσης [58] της ποινής και

---

[55] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 66-68.

[56] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., - Λάζου Γρ., Ποινικός Κώδικας για τον πολίτη, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 123-124.

[57] Βλ. ίδιο, σελ., 126-127.

[58] Βλ. ίδιο, σελ., 130-132.

μαζί με την ποινή του προηγούμενου αδικήματος εκτελείτε και η ποινή αθροιστικά του νέου αδικήματος. Αν το αδίκημα έλαβε χώρα μετά το διάστημα της καθοριζομένης δοκιμασίας (από τον δικαστή), το προηγούμενο αδίκημα είναι σαν να μην υπήρξε και δεν επιβάλλεται η ποινή, παρά μόνο αυτή του νέου αδικήματος. Στο Αγγλοσαξονικό δίκαιο ισχύει η αναστολή της ποινής με τυπική δοκιμασία.[59] Λέγοντας τυπική δοκιμασία εννοούμε κάποιους περιοριστικούς όρους ή ειδικές υποχρεώσεις που επιβάλλει ο δικαστής. Ο δικαστής δεν απαγγέλει την ποινή παρότι αναγνωρίζει την ενοχή του δράστη.

Ο δράστης βρίσκεται υπό την επιτήρηση ενός ειδικού οργάνου που επιβλέπει την τήρηση αυτών των όρων και την καλή διαγωγή που επιδεικνύει ο δράστης.

Η πιθανή κακή διαγωγή του αίρει την αναστολή της ποινής [60] αν αυτό κρίνει ο δικαστής αλλά δεν είναι απαραίτητο. Μπορεί δηλαδή ο δικαστής κρίνοντας τις περιστάσεις να επιβάλλει πρόσθετους όρους ή υποχρεώσεις δίνοντας δεύτερη ευκαιρία στον δράστη χωρίς να διατάξει την εκτέλεση της ποινής.

Στον προβληματισμό που υπάρχει για ποιους από τους δυο θεσμούς αναστολής της ποινής είναι καλύτερος [61] η απάντηση που δίνετε είναι ότι η απλή αναστολή ενδείκνυται για περιστασιακούς εγκληματίες διότι η απειλή της εκτέλεσης της

---

[59] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 67. (Η πρώτη νομοθετική ρύθμιση που καθιέρωσε την αναστολή υπό δοκιμασία είναι της πολιτείας της Μασαχουσέτης το 1878. Στην Αγγλία καθιερώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα) .

[60] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., “Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη” (Αθήνα: Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2004) σελ., 269-270. (Αναφορά σε Προγράμματα θεραπείας και βραχείες ποινές), .

[61] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 69.

ποινής είναι αρκετή για να τον αποτρέπει από επανάληψη της πράξης του.

Η αναστολή με τυπική δοκιμασία είναι καταλληλότερη για άτομα που διαπράττουν συχνά εγκλήματα. Σημαντική είναι η συμβολή του ειδικού οργάνου επίβλεψης που μπορεί να είναι επιμελητής ανηλίκων ή επιμελητής κοινωνικής αρωγής. Η εκπαίδευση του και η συνεργασία με τον επιβλέποντα παραβάτη παίζει αποφασιστικό ρόλο στην επιτυχία του θεσμού. Πάντως καλό θα είναι τέτοια όργανα κοινωνικής αρωγής [62] να συνδράμουν με τις υπηρεσίες τους και κατά την προεγκληματική περίοδο, εντοπίζοντας άτομα με συνθήκες ιδιαίτερα ωθητικές προς την εγκληματική πράξη.

[62] Στην Ελλάδα προβλέπεται ο θεσμός των επιμελητών κοινωνικής αρωγής αλλά στην πράξη δεν εφαρμόστηκε ποτέ λόγω μη στελέχωσης του.

Α3. ΗΜΙΕΛΕΥΘΕΡΗ ΔΙΑΒΙΩΣΗ

Το καθεστώς αυτό έκτισης της ποινής δίνει την δυνατότητα στον κρατούμενο να μην αποκόπτεται εντελώς από το ελεύθερο κοινωνικό περιβάλλον.[63]

Διακρίνουμε δυο τρόπους ημιελεύθερης διαβίωσης [64]. Ο ένας είναι ο τμηματικός τρόπος έκτισης της ποινής κατά τα Σαββατοκύριακα στο σωφρονιστικό κατάστημα ως έγκλειστος ή εργαζόμενος, ενώ κατά τις υπόλοιπες ημέρες ζει ελεύθερα με κάποιους αντίστοιχα περιορισμούς ή όρους.

Ο άλλος είναι η έκτιση της ποινής με ημιελεύθερο τρόπο. Στην περίπτωση αυτή ο κρατούμενος κατά τη διάρκεια της ημέρας ζει και αυτοκαθορίζεται εκτός σωφρονιστικού καταστήματος κυρίως για λόγους εργασίας ή συμμέτοχη του σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Την διάρκεια της νύχτας όμως υποχρεώνεται να επιστρέφει και να διαβιεί εντός του καταστήματος. Η μορφή αυτή ημιελεύθερης διαβίωσης εφαρμόζεται στην περίπτωση βραχυχρόνιων ποινών ή σε μακροχρόνιες ποινές στο τελευταίο στάδιο της εκτέλεσης τους.[65]

Η ημιελεύθερη διαβίωση ενισχύει το αίσθημα του

---

[63] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 70.

[64] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και Ποινικού Εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας. όπ. αν. παραπάνω. σελ., 92.

[65] Βλ. Αλεξιάδης Στ., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 334. Βλ. επίσης: Κουράκης Ν.Ε., Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 301.

κρατουμένου πως δε διαφέρει από το «νομιμόφρονες» πολίτες πράγμα που τον απομακρύνει από φαινόμενα ιδρυματοποίησης και εγκληματικού συγχρωτισμού με άλλους κρατούμενους. Στην Ελλάδα στον ισχύοντα σωφρονιστικό κώδικα προβλέπεται η ημιελεύθερη διαβίωση [66] για λόγους επαγγελματικούς και εργασίας. Στο Αρθ 59 όπως και μέχρι το Αρθ. 63,οριζονται οι όροι εφαρμογής της ημιελεύθερης διαβίωσης.

[66] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και Ποινικού Εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπανω. σελ., 92 επ. (Ο θεσμός της ημιελεύθερης διαβίωσης προβλέπεται ήδη από το 1989 αλλά δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί).

Α4. ΑΠΟΛΥΣΗ ΥΠΟ ΟΡΟΥΣ

Σύμφωνα με αυτό το θεσμό [67] ο κατάδικος σε στερητική της ελευθερίας ποινής, αφού εκτίσει ένα μέρος της ποινής όπως ορίζεται από τον νόμο, τότε μπορεί να αιτηθεί να εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής ελεύθερος αλλά με όρους υποχρεωτικούς και περιοριστικούς.

Ο κρατούμενος κατά το στάδιο της υπό όρων απόλυση οφείλει να δείξει καλή διαγωγή, μέχρι το χρονικό όριο της κανονικής έκτισης της ποινής και να τηρεί ορισμένους όρους.[68] Αν παραβεί αυτούς τους όρους μπορεί να ανακληθεί η υπό όρους απόλυση και να επιστρέψει στην φυλακή, χωρίς να υπολογίζεται στον χρόνο έκτισης της ποινής το διάστημα που βρισκόταν εκτός φυλακής. Αν μάλιστα ο κρατούμενος που είναι ελεύθερος με υπό όρους απόλυση διαπράξει νέο έγκλημα, τότε φυσικά ανακαλείτε η απόλυση του, επιστρέφει στην φυλακή και εκτίει αθροιστικά και την ποινή του νέου αδικήματος.

Η υπεράσπιση της χρήσης αυτού του θεσμού έχει να κάνει με μια πιο ανθρωπιστικότερη μεταχείριση[69] του κρατουμένου που του δίνει κίνητρα να βελτιώσει την προσωπικότητα του ώστε να κάνει χρήση του δικαιώματος αυτού, του επιτρέπει μια καλύτερη

---

[67] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., - Λάζος Γρ., Ποινικός Κώδικας για τον πολίτη, όπ. αν. παραπανω. σελ., 135-136.

[68] Βλ. ίδιο, σελ., 137-138.

[69] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπανω. σελ., 72.

κοινωνική επανένταξη ενώ παράλληλα δίνεται ανάσα στο ήδη υπερφορτωμένο σωφρονιστικό σύστημα από υπερπληθυσμό εγκλείστων. Η αποσυμφόρηση που προέρχεται από αυτό τον θεσμό βελτιώνει και τις συνθήκες κράτησης των υπολοίπων κρατούμενων.[70]

Ισχύουν δυο συστήματα απόλυσης υπό όρους στις περισσότερες νομοθεσίες. [71]

Το πρώτο λειτουργεί έχοντας ως κριτήριο εφαρμογής την συμπεριφορά του κρατουμένου κατά την κράτηση του. Η καλή του διαγωγή όπως αυτή πιστοποιείται από τα όργανα της φυλακής (συμβούλιο της φυλακής).

Το δεύτερο σύστημα το οποίο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες θεσπίζει ένα κατώτερο όριο έκτισης ποινής [72] και έπειτα με κριτήριο την μελλοντική του συμπεριφορά, δηλαδή κατά πόσο είναι πιθανή η διάπραξη εγκλήματος στο μελλοντικό ελεύθερο βίο του δίνεται ή όχι η υφ' όρων απόλυση. Η κριτική που ασκείται είναι ότι ο θεσμός της υπό όρους απόλυση επιτρέπει στο κοινωνικό έλεγχο μέσω της φυλάκισης την χειραγώγηση του κρατουμένου που ενδεχομένως η συμπεριφορά του να είναι πλαστή ως προς την ποιότητα της προσωπικότητας του.[73] Παρόλα αυτά το κίνητρο αυτό συμβάλλει στην διατήρηση της πειθαρχίας της τάξης και της ασφάλειας του καταστήματος κράτησης.

---

[70] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και Ποινικού Εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπανω. σελ., 92 επ.

[71] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστική – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπανω. σελ., 70-71.

[72] Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Η Ποινική Καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπανω. σελ., 299.

[73] Χαιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα-ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ. αν. παραπανω. σελ.,72.

Β: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΤΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΤΕΡΗΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΩΝ

Β1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προβληματική κατάσταση των φυλακών σε σχέση με τον πληθυσμό που επηρεάζει και τις συνθήκες διαβίωσης των κρατούμενων, τις απαραίτητες υποδομές που απαιτούνται, για μια αξιοπρεπή διαβίωση για τους κρατούμενους και το ανάλογο οικονομικό κόστος που συνεπάγεται αυτό οδήγησε τους επιστήμονες στη χρησιμοποίηση της τεχνολογίας για την ηλεκτρονική επιτήρηση των κρατούμενων, την έκτιση της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε κατ' οίκον περιορισμό και την κοινωνική εργασία ως εναλλακτικό τρόπο σωφρονιστικής μεταχείρισης σε ελεύθερο περιβάλλον συνεισφέροντας στους προηγούμενους τρόπους ελεύθερου σωφρονισμού που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα.[74]

[74] Ιδιο, σελ., 32επ.

Β2.ΚΑΤ΄ ΟΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ

Ηλεκτρονική επιτήρηση :[75] το 1969 ο καθηγητής του πανεπιστημίου Harvard, Ralph Schwitzgebel δημιούργησε ένα σύστημα παρακολούθησης για τη μεταχείριση ψυχασθενών και εγκληματιών. Σε ένα πείραμα που περιλάμβανε 16 άτομα για 55 ημέρες ο καθένας από αυτούς έφερνε ένα μηχάνημα [76] του ενός κιλού σε καθορισμένο χώρο.

Το σήμα που έστελνε το μηχάνημα αυτό μεταδιδόταν στην κεντρική μονάδα λήψης κάνοντας γνωστή τη θέση του ατόμου ανά πάσα στιγμή. Το σύστημα αυτό ανέπτυξαν περαιτέρω το 1972 οι εγκληματολόγοι Ingraham.B και Smith.G Το ονόμασαν τηλεμετρικό σύστημα επιτήρησης το οποίο θα λειτουργούσε με ένα εμφυτευμένο ραδιοτηλέμετρο στο άτομο και μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή που θα εκπέμπει ένα σήμα με μορφή ραδιοκυμάτων στον εγκέφαλο του με τρόπο που θα το αποτρέψει από την εγκληματική ενέργεια. Το μέτρο αυτό προτάθηκε στην δοκιμασία που έχει ο κρατούμενος κατά την υπό όρους απόλυση ώστε να μην γίνει υπότροπος.

Μια άλλη ακραία περίπτωση χρήσης της τεχνολογίας με σκοπό την αχρήστευση του εγκληματία είναι αυτή της M. Lehtinen

---

[75] Τεκίδου Σοφία, ‘’Διπλωματική εργασία: Τεχνολογία και επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος (Αθήνα: Πάντειο πανεπιστήμιο 2003) σελ.,84-85

[76] Ας σημειωθεί ότι το πείραμα κατόρθωσαν να το τελειώσουν μόνο δυο άτομα.

με παροχή ηλεκτρικών εκκενώσεων, ή ακόμη και φαρμάκων στην κυκλοφορία του αίματος που να ελέγχουν την συμπεριφορά του παρεκκλίνοντα. Το επιχείρημα για την χρήση των τεχνολογικών αυτών μεθόδων [77] είναι η αποσυμφόρηση των φυλακών, η δυνατότητα εκφοβισμού και συνετισμού όσον αφορά την ειδική πρόληψη του εγκληματία καθώς και την εξουδετέρωση του εφόσον ανά πάσα στιγμή μπορεί να εντοπιστεί

Τα συστήματα αυτά δε βρήκαν ανταπόκριση για λόγους πολιτικούς, νομικούς, οικονομικούς, ιδεολογικούς. Ως εκ τούτου ως προτιμότερη τεχνική λύση [78] προτάθηκε η κατ' οίκον επιτήρηση. Τα συστήματα αυτά λειτουργούν με την βοήθεια τηλεφώνου και διακρίνονται σε ενεργητικό και παθητικό τρόπο επιτήρησης.[79]

Το ενεργητικό σύστημα (γνώρισε ιδιαίτερη εξέλιξη μετά το 1983), λειτουργεί με τρία εξαρτήματα: τον πομπό στο σώμα του επιτηρουμένου, την συσκευή λήψης του σήματος στο τηλέφωνο και ο υπολογιστής στο κέντρο παρακολούθησης ο οποίος είναι συνδεδεμένος με το τηλέφωνο. Συναγερμός σημαίνει στο κέντρο όταν χάνεται το σήμα του πομπού (στο πόδι περασμένος) και αυτό συμβαίνει όταν απομακρύνεται από την συσκευή του τηλεφώνου.

Το παθητικό σύστημα: αποτελείται και αυτό με τρία εξαρτήματα: τον αποκωδικοποιητή που βρίσκεται σταθερά στον

---

[77] Χάιδου. Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα-Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, οπ.αν. παραπάνω. σελ.,87επ

[78] Στη Μεγάλη Βρετανία δοκιμαστικά, ενώ στις ΗΠΑ εφαρμόστηκε κυρίως για καταδίκους ως αυτοτελή κύρωση είτε ως όρος κατά την αναστολή της ποινής με όρους. Το συμπέρασμα όσον αφορά το κόστος έδειξε ότι ήταν υψηλό.

[79] Βλ. Τεκίδου Σοφία, Διπλωματική εργασία: Τεχνολογία και επίσημος Κοινωνικός έλεγχος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 84-85.

εποπτευόμενο (συνήθως με την μορφή κολάρου), το εξάρτημα επαλήθευσης στο τηλέφωνο του κατάδικου και τον υπολογιστή στο κέντρο παρακολούθησης. Σε αντίθεση με το ενεργητικό σύστημα η δόνηση δεν μεταφέρεται μέσω του σώματος του ελεγχόμενου ατόμου. Ο υπολογιστής είτε τυχαία είτε κατόπιν παρεμβολής του επόπτη καλεί τον κατάδικο ο οποίος πρέπει να απαντήσει. Η απάντηση μέσω των εξαρτημάτων που αναφέραμε καταγράφεται στον υπολογιστή. Μια πιο εξελιγμένη μορφή του παθητικού συστήματος είναι η υποκατάσταση του ηλεκτρονικού κολάρου με την φωνή ή το μόνιτορ μιας οθόνης και εδώ ο κατάδικος καλείτε με τον τρόπο που περιγράψαμε.[80]

Ένα άλλο εναλλακτικό μέτρο έναντι της φυλάκισης είτε της προσωρινής κράτησης ως υπόδικου είναι η κατ' οίκον κράτηση ή περιορισμός.[81] Σύμφωνα με αυτή το άτομο μπορεί να υποχρεώνεται να μένει στο σπίτι μερικές ώρες κυρίως τη νύχτα είτε να φεύγει από το σπίτι μόνο μερικές ώρες. Υπάρχει τέλος και ο απόλυτος εγκλεισμός όπου μόνο κατ' εξαίρεση φεύγει από το σπίτι. Σε αυτή την περίπτωση ο έλεγχος γίνεται αιφνιδιαστικά ή με μόνιμο έλεγχο από την αστυνομία.

Αυτού του είδους η εντατική επιτήρηση απέβλεπε στην αποσυμφόρηση των φυλακών, στην διατήρηση της δημόσιας ασφάλειας, στην συνέχιση της κοινωνικής ζωής των ατόμων και την βελτίωση τους, στην αποτροπή εγκλημάτων και στην εξοικονόμηση χρημάτων.

---

[80] Βλ. ίδιο, σελ., 85. (Προγράμματα ηλεκτρονικής επιτήρησης εφαρμόζονται κυρίως στην Οκλαχόμα των ΗΠΑ)

[81] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 88-89.

Β3. ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η κοινωφελής εργασία χρησιμοποιείται στην διεθνή πρακτική, ως εναλλακτικός τρόπος εκτέλεσης της ποινής με σκοπό να αποφεύγεται ο εγκλεισμός σε κατάστημα κράτησης με τις όποιες συνέπειες επιφέρει αυτό. Επιβάλλεται συνήθως για μικρής βαρύτητας ποινές με βραχυχρόνια διάρκεια.

Η κοινωφελής εργασία βασίζεται σε εθελοντική εργασία σε διάφορες δημόσιες υπηρεσίες υπέρ του κοινωνικού συνόλου με ένα συνολικό αριθμό ωρών που καθορίζεται δικαστικώς.[82] Η κοινωφελής εργασία στις ευρωπαϊκές νομοθεσίες εφαρμόζεται ως αυτοτελής ποινή, ως εναλλακτική έκτιση ποινής στέρησης της ελευθερίας, είτε ως ποινή μετατροπής άλλης ποινής (πχ χρηματική).

Στην Ελλάδα νομοθετήθηκε το 1991, και από το 1996 αφορά και περιπτώσεις ποινών στέρησης [83] της ελευθερίας (μέχρι ενός έτους) που έχουν μετατραπεί σε χρηματικές. Παρά την ύπαρξη νομοθετικής ρύθμισης η εφαρμογή τους είναι σπάνια σε ανήλικους και ανύπαρκτη σε ενηλίκους λόγω έλλειψης επιμελητών κοινωνικής αρωγής που θα επιτηρεί την κοινωφελή εργασία τους.[84]

---

[82] Βλ. ίδιο, σελ., 90.

[83] Βλ. Αλεξιάδης Στ., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 342 επ., Βλ. επίσης: Κουράκης Ν.Ε., Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 305 επ.

[84] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν.

3. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΟΥ

Η σωφρονιστική νομοθεσία στην Ελλάδα διήλθε από τρεις φάσεις :[85]

Α. ***1836-1953***: με το ψήφισμα 278 του 1830 ‘’περί φυλακών’’[86] του Καποδίστρια. Σκοπός της φυλάκισης κατά αυτό τον νόμο ήταν η ανταπόδοση και ο εκφοβισμός. Προβλεπόταν σε κάθε φυλακή τρία τμήματα: για χρεοφειλέτες, υπόδικους και καταδίκους. Στις φυλακές υπήρχαν άθλιες συνθήκες, και η κτιριακή υποδομή αφορούσε παλιά ενετικά κάστρα. Ουσιαστικά η πρώτη ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία καθιερώθηκε με το οθωνικό διάταγμα της 31.12.1836’’περί σωφρονιστικής φυλακής’’ η οποία ακολουθεί το τιμωρητικό πρότυπο[87]. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό ο κρατούμενος πρέπει να τιμωρηθεί για το έγκλημα που διέπραξε και για τους κινδύνους που δημιούργησε στην κοινωνία και στους συνάνθρωπους του. Με το διάταγμα αυτό και με βάση τα άρθρα (18,29,65,67) τα οποία αφορούν την πειθαρχική διαβίωση είναι αυτά που εισάγουν τον κανόνα της

παραπάνω. σελ., 91.

[85] Βλ. Ελευθερίου. Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, και Ποινικού Εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 59-60.

[86] Βλ Αρχιμανδρίτου Μ., “Η ανοιχτή έκτιση της ποινής”, (Αθήνα: Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000) σελ., 338-390.

[87] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 19-24.

σιωπής. Έτσι για παράδειγμα σύμφωνα με το άρθρο 29 «κατά τον καιρό της εργασίας πρέπει να βασιλεύει η σιωπή πέρα από την αναγκαία επικοινωνία για την διασάφηση των εργασιών». Όσον αφορά την πρόβλεψη για κάποιου είδους θετικής επέμβασης στην προσωπικότητα του κρατουμένου [88] αυτή συνδεόταν με την περίπτωση της κακής διαγωγής σύμφωνα με την οποία αν ο κρατούμενος μεταχειριστεί απειλές, ύβρεις ή βία είτε προς υπάλληλους είτε προς άλλους φυλακισμένους τότε ο φύλακας μπορεί να τον «ασφαλίσει ακόμη και με σίδερα». Σημαντική είναι επίσης κατά το Αρθ. 27 παρ1 ο θεσμός του επιθεωρητή φυλακής όπου κατέγραφε σε βιβλίο κατ' επιλογή τις άξιες επαίνου ή ψόγου πράξεις του. Αυτές οι πράξεις δεν έπαιξαν κάποιο ρόλο σε μια μελλοντική στάση απέναντι στον κρατούμενο, αλλά αποτελεί ένα μικρό βήμα θετικής πρόβλεψης από αυτό τον νόμο.

Οι νέες ιδέες της ιταλικής θετικιστικής σχολής που διαδίδονται στην Ευρώπη μετά το 1876[89] (κοινωνική άμυνα Βλέπε Ferri) δημιουργούν τις προϋποθέσεις για σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις, και κυρίως ένα ενδιαφέρον για την βελτίωση των φυλακών ως προς τις συνθήκες διαβίωσης που συνέχιζαν να ήταν άθλιες από την οθωνική περίοδο και μετά.[90]

Αυτός που ανέλαβε μια σημαντική ευθύνη για την μεταρρύθμιση της καταστάσεως των ελληνικών φυλακών είναι ο

---

[88] Βλ. Λαμπροπούλου Εφ., Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 252 επ. (Η θετική επέμβαση αναφέρεται στις ενέργειες του κράτους πέραν αυτών της εξουδετέρωσης του εγκληματία -τιμωρητικό πρότυπο- και αφορούν το θεραπευτικό-προνοιακό πρότυπο, για την αναμόρφωση της προσωπικότητας του). .

[89] Βλ. Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., Στοιχεία εγκληματολογίας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 87 επ.

[90] Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 204-205. (Κείμενο του Παύλου Καλλίγη από διάλεξη που χαρακτηρίζει τις φυλακές εστίες ψυχοφθόρου μιάσματος).

Αριστείδης Οικονόμος, εισαγγελέας του εφετείου Αθηνών κατά τα έτη[91] 1875-1878 δηλαδή κατά την περίοδο κυβέρνησης του Τρικούπη. Πιο πριν στην οθωνική περίοδο η ελληνική πολιτεία έστειλε ως απεσταλμένο επιτηρητή των διεθνών εξελίξεων το μετέπειτα καθηγητή πανεπιστήμιου Κωνσταντίνο Κωστή [92] που εξέθεσε τις παρατηρήσεις του σε τεκμηριωμένη εργασία με τίτλο «μελέται περί φυλακών».

Το 1862 ακόμη πιο προηγούμενα ο γενικός επιθεωρητής φυλακών του Βελγίου τον οποίο προσκάλεσε η ελληνική πολιτεία πρότεινε την υιοθέτηση του απομονωτικού συστήματος η οποία τελικά δεν έγινε αποδεκτή. Το 1880 [93] ιδρύεται στην Αθήνα η εταιρεία φυλακών με αντικείμενο την μελέτη των φυλακών. Το 1884 [94] επί Τρικούπη προετοιμάζεται με τον νόμο Α.Ρ.Π.Η./19.4.1889 η διάκριση των φυλακών σε εξεταστικές ή φυλακές υποδίκων και σε σωφρονιστήρια. Ο νόμος αυτός όμως δεν εφαρμόζεται λόγω νέας κυβέρνησης που προέκυψε με πρωθυπουργό τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη. Την περίοδο αυτή η ιδιωτική πρωτοβουλία είναι σημαντική με την μορφή δωρεών [95] όπως αυτή του Ανδρέα Συγγρού με την οποία κτίζονται οι φυλακές Αβέρωφ στην Καλλιθέα (το κτίριο καταστράφηκε στα Δεκεμβριανά) όπως επίσης από τον ίδιο το 1891 ιδρύθηκε τμήμα για ανήλικους κάτω των 14 ετών. Ο Γεώργιος Αβέρωφ ίδρυσε το

---

91 Βλ. ίδιο, σελ., 206-209.

92 Βλ. ίδιο, σελ., 208.

93 Η μεταρρυθμιστική προσπάθεια στην Ελλάδα είναι επηρεασμένη από τις διεθνείς εξελίξεις : διεθνή σωφρονιστικά συνέδρια στο Λονδίνο 1872 και Στοκχόλμη 1875

94 Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 9-10.

95 Βλ. ίδιο, σελ., 210. Οι φυλακές αυτές υπήρξαν κατά τους ξένους παρατηρητές της περιόδου οι μοναδικές φωτεινές περιπτώσεις στην ελληνική πραγματικότητα

1896 φυλακή ανηλίκων και μια γυναικεία φυλακή. Το 1911, η κυβέρνηση Βενιζέλου, με επικεφαλή υπουργό δικαιοσύνης τον νομομαθή Νικόλαο Δημητρακόπουλο, [96] εισάγει μεταρρυθμίσεις με ιδιαίτερο προοδευτικό χαρακτήρα. Το πνεύμα προοδευτισμού της μεταρρύθμισης αυτής βασίστηκε σε σοβαρό βαθμό, στην γνωμοδοτική εισήγηση του 1905 από τον Αρεοπαγίτη Αντώνιο Πεταλά [97] «για την πρακτική μεθόδευση μιας σωφρονιστικής μεταρρυθμίσεως».

Στο σωφρονιστικό τομέα ο Δημητρακόπουλος εισηγήθηκε και πέτυχε την εισαγωγή στη χώρα μας για πρώτη φορά θεσμών όπως η απόλυση προφυλακισμένων με εγγύηση, η αναστολή εκτέλεσης της ποινής μέχρι 3 μήνες, η μετατροπή μικρών ποινών κρατήσεως ή φυλάκισης μέχρι 1 έτους σε χρηματικές ποινές, την υφ' όρων απόλυση.

Η κυριότερη όμως συνεισφορά υπήρξε ο θεσμός των αγροτικών φυλακών και μια μορφή προοδευτικής έκτισης της ποινής.[98] Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ο θεσμός της αγροτικής φυλακής δεν εφαρμόστηκε λόγω ελλιπούς υλικοτεχνικής υποδομής και επιπλέον αφορούσε μόνο άνδρες στο τελευταίο στάδιο έκτισης της ποινής που είχαν καλή διαγωγή. Με νομοθετικό διάταγμα του 1925 αρχίζουν να λειτουργούν οι αγροτικές φυλακές και αρχίζει η εφαρμογή ποιοτικής διαφοροποίησης έκτισης των ποινών.

---

[96] Βλ. Αρχιμανδρίτου Μ., Η ανοιχτή έκτιση της ποινής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 398 επ. Βλ. επίσης: Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 60-61.

[97] Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 211. (Ο Αντώνης Πεταλάς επηρεάστηκε από την ιταλική θετικιστική σχολή και υπήρξε ο ίδιος παρατηρητής των σωφρονιστικών εξελίξεων στο εξωτερικό).

[98] Βλ. ίδιο, σελ., 213-217.

Έτσι μαζί με την εργασία στις αγροτικές φυλακές εμφανίζεται και η μορφή εργασίας σε κοινωφελή και επίμοχθα δημόσια υπαίθρια έργα. Τέλος πρέπει να επισημανθεί την περίοδο αυτή η συμβολή των καθηγητών Τιμολέων Ηλιόπουλου και Νικόλαου Χωραφά καθηγητές του ποινικού δικαίου στα σχέδια αναθεώρησης του ποινικού νόμου 1924-1933 και 1935-1937 αντίστοιχα.[99]

Β. ***1953-1989:*** το 1953 γίνεται μια πρώτη απόπειρα αναγνώρισης ανοιχτών καταστημάτων κράτησης. Ο νόμος 3312/1955[100] ρυθμίζει το θέμα των ανοιχτών φυλακών στη χώρα, όπου κεντρικό ρόλο παίζει ο έλεγχος κατά την εκτέλεση της εργασίας με αγροτικό χαρακτήρα, και με διακριτική ευκαιρία της διεύθυνσης να επιβραβεύει (άδειες, επισκέψεις) με κριτήριο την απόδοση στην εργασία, και την καλή διαγωγή.

Υπό την επίδραση των αντιλήψεων της σχολής της νέας κοινωνικής άμυνας καθώς των στοιχειωδών κανόνων για την μεταχείριση των κρατούμενων του Ο.Η.Ε. ψηφίζεται ο σωφρονιστικός κώδικας του 1967 [101] ο οποίος ενστερνίστηκε το προνοιακό ή θεραπευτικό πρότυπο σύμφωνα με το οποίο σκοπός της στέρησης της ελευθερίας ποινής δεν είναι η ανταπόδοση – τιμωρία, αλλά η αναμόρφωση της προσωπικότητας και η ηθική βελτίωση του.[102]

---

[99] Βλ. ίδιο, σελ., 220-227.

[100] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 60.

[101] Βλ. Δασκαλάκης Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 12 επ. Βλ. επίσης: Αλεξιάδη Στ., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 90-91.

[102] Βλ. Αρχιμανδρίτου Μαρ., Η ανοιχτή έκτιση της ποινής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 193-196. (Αναφορά σε κείμενο της Α. Πιτσελή ‘’οι σύγχρονες διεθνείς τάσεις σωφρονιστικής πολιτικής για τα πρότυπα έκτισης της ποινής’’).

Η αναμόρφωση αυτή βασίστηκε στην ιδιαίτερη προσωπικότητα του κρατουμένου, στην εργασία του κρατουμένου με επιδίωξη παιδευτική και ηθικοπλαστική, και εφαρμογή μέτρων δίκαιης ανθρωπιστικής και εξατομικευμένης έκτισης της ποινής. Το προνοιακό – θεραπευτικό πρότυπο (κώδικας του 1967) διαπνέεται από αυταρχικό πνεύμα που εκλαμβάνει τους κρατούμενους ως δυσπροσάρμοστα άτομα, τα οποία έχουν ανάγκη από ειδική αγωγή, με στόχο την διάπλαση πειθαρχημένων πολιτών. Ο σωφρονιστικός κώδικας δεν εφαρμόστηκε ποτέ λόγω της διδακτορίας.[103]

Γ.***1989-Μεχρι- σήμερα:*** η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την θέσπιση του κώδικα μεταχείρισης κρατούμενων [104], ο οποίος είναι επηρεασμένος από τους ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες του 1973 και 1987. Ο κώδικας αυτός διακατέχεται από προσπάθεια [105] κατοχύρωσης του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των κρατούμενων. Ο κώδικας πέρα από το νομικό πολιτισμό των διεθνών κειμένων (όπως αναφέρθηκαν) ο οποίος και αφομοίωσε, ήταν αποτέλεσμα[106] προβλημάτων του σωφρονιστικού συστήματος, έτσι όπως εξελίχθηκε την δεκαετία του ’70 με τις διώξεις των πολιτικών κρατούμενων. Έτσι απαιτήθηκε και προβλήθηκε ως αίτημα ο σεβασμός των δικαιωμάτων των κρατούμενων. Χαρακτηριστικές είναι οργανωμένες απεργίες

[103] Για τον σωφρονιστικό κώδικα του 1967 Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 60 επ.

[104] Βλ. ίδιο, σελ., 75-76.

[105] Βλ. Αλεξιάδης Στ., “Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής – Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική”, (Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα, 2001), σελ., 220 επ.

[106] Βλ. Αλεξιάδη Στ., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 75 επ.

πείνας και εξεγέρσεις που σημειωθήκαν το 1976 και 1980[107]. Με την «σοσιαλιστική» κυβέρνηση μετά το 1981 σημειωθήκαν επιπλέον εξεγέρσεις με αίτημα την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Η κυβέρνηση έκλεινε ορισμένες φυλακές όπως αυτές της Αίγινας, Κέρκυρας, Επταπυργίου («Γεντί Κουλέ»), αλλά ακόμη οι παρεμβάσεις της είναι επιφανειακές. Το 1983 έως το 1987 μια νομοπαρασκευαστική επιτροπή προετοιμάζει ένα νομοθέτημα που τελικά ψηφίζεται το 1989 ως κώδικας μεταχείρισης των κρατούμενων. [108] ο κώδικας αυτός από το πρώτο άρθρο τονίζει ότι ο σκοπός της ποινής είναι η κοινωνική επανένταξη του κρατουμένου εγκαταλείποντας το ιδεώδες του σωφρονισμού και της ηθικής βελτίωσης ως κυρίαρχη προτεραιότητα. Προέβλεπε επίσης ειδικές διατάξεις για την εκπαίδευση των κρατούμενων, την εργασία (προαιρετικά), την χορήγηση τακτικών, έκτακτων και εκπαιδευτικών αδειών, την ημιελεύθερη διαβίωση. Όλα αυτά σκόπευαν στην άμβλυνση των συνεπειών της στέρησης της ελευθερίας, στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ενίσχυση του αυτοσεβασμού και της ηθικής ευθύνης του κρατουμένου.

Πέρα από αυτή την προοδευτική οπτική του κώδικα κράταγε τις πειθαρχικές ποινές και ορισμένες αυστηρές μεθόδους τήρησης της τάξης και ασφάλειας του καταστήματος και την πειθαρχική ποινή της απομόνωσης χωρίς τις συνταγματικές εγγυήσεις εφόσον η διακριτική ευκαιρία του προσωπικού και της

---

[107] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών σχέσεων και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 74 επ.

[108] Βλ. Αλεξιάδη Στ., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 172 επ. (κριτική του κώδικα αυτού).

διεύθυνσης ήταν μεγάλη ως προς την μεταχείριση των κρατούμενων.[109]

Ο τελευταίος κώδικας που υιοθετήθηκε από την ελληνική πολιτεία και αφορά το σύγχρονο παρόν είναι ο σωφρονιστικός κώδικας (ν. 2776/1999). Αυτή η μεταρρύθμιση κρίθηκε απαραίτητη ώστε να αντιμετωπίσει την σοβαρή κρίση που εκτυλίχτηκε την δεκαετία του ’90 με εξεγέρσεις, αποδράσεις, αυτοκτονίες. Ο υπερπληθυσμός [110] των φυλακών, η ελλιπής υποδομή, το κλίμα ανομίας που διακατείχε την κοινωνία σε σχέση με αυτά τα γεγονότα οδήγησε το επίσημο κράτος να επεξεργαστεί ένα κώδικα εφαρμόσιμο που θα ζωντάνευε τις πιο καινοτόμες διατάξεις του κώδικα μεταχείρισης των κρατούμενων που είχαν πέσει σε αχρησία.[111]

Στην αμέσως επόμενη ενότητα θα επιχειρηθεί μια παρουσίαση του σωφρονιστικού κώδικα με μια κριτική ματιά ως προς την αποτελεσματικότητα των στόχων που έχει ανακηρύξει.

---

[109] Βλ. ίδιο, σελ. 61.

[110] Βλ. Μαστούρη Γαρ. Ε., “Η εισαγωγή και εξέλιξη της απόλυσης υπό όρους ενηλίκων στην Ελλάδα ως ιδιότυπο χάριτος”, (Αθήνα: Εκδ. Σάκκουλα, 2006) σελ., 273-277.

[111] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 90-91.

4. ΜΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (Ν. 2776/1999)

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο συγκεκριμένος σωφρονιστικός κώδικας ψηφίστηκε για να μπορέσει να αντιμετωπίσει την νέα πραγματικότητα των φυλακών [112] όπως δημιουργήθηκε με αφορμή την αύξηση της εγκληματικότητας, την παράνομη είσοδο μεταναστών και την δράση του οργανωμένου εγκλήματος, που διευκολύνθηκε από την γενίκευση του φαινόμενου της παγκοσμιοποίησης και την κατάρρευση των σοσιαλιστικών χωρών. Ο κώδικας αυτός ήρθε να αναθεωρήσει τον προηγούμενο κώδικα μεταχείρισης κρατουμένων του 1989 ο οποίος αποσπασματικά μεταρρύθμισε με αντιφατικές διατάξεις και νεφελώδη περιεχόμενο που οδηγούσε ουσιαστικά στην παράλληλη και συμπληρωματική λειτουργία διατάξεων τόσο του (ν. 195/1967) όσο και του (ν. 1851/1989) [113] .

Ο σωφρονιστικός κώδικας του (ν. 2776/1999) αποτελεί ένα συστηματοποιημένο κείμενο που αποτελείτε από 14 κεφάλαια και

---

[112] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 191-193. Επίμετρο του Hans – Jorg – Albrecht, “Εξελίξεις του σύγχρονου σωφρονισμού”.

[113] Βλ. Μητρούλη Μ., - Φρόνιμου Ε., “Οικογενειακή, κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη ειδικών ομάδων πληθυσμού. Η περίπτωση των γυναικών κρατουμένων”, (Αθήνα: Ε.Κ.Κ.Ε., 2006), σελ., 10.

87 άρθρα. [114]

Οι βασικές ενότητες αναφέρονται [115] πέρα από τις γενικές αρχές που ορίζουν τα σχετικά με την μεταχείριση των κρατουμένων, στα όργανα άσκησης σωφρονιστικής πολιτικής, στην μεταχείριση των κρατουμένων κατά κατηγορίες, στα καταστήματα κράτησης, στα μορφωτικά προγράμματα και στον ελεύθερο χρόνο των κρατουμένων, στην εργασιακή τους κατάσταση, στην επικοινωνία με το περιβάλλον, στις εναλλακτικές μορφές έκτισης της ποινής κατά της ελευθερίας, μέτρα για την εύρυθμη λειτουργία των καταστημάτων κράτησης, τις μεταγωγές κρατουμένων, την λήξη της εκτέλεσης της ποινής, την μετά σωφρονιστική μέριμνα και την εποπτεία εκτέλεσης των ποινών.

[114] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 92.

[115] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 117.

Β. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (2227/Ν1999)

Ειδικότερα καταγράφονται στα (Άρθρα 1-7) οι γενικότερες αρχές σχετικά με τον σκοπό που επιδιώκεται με τις στερητικές ποινές της ελευθερίας, την μεταχείριση των κρατουμένων, την ισότητα μεταχείρισης θυτών, τα βασικά δικαιώματα τους, τις υποχρεώσεις τους και περιορισμούς και τα καθήκοντα της πολιτείας πριν και μετά την αποφυλάκιση τους.

Σχετικά με τον σκοπό της ποινής αυτός αναφέρεται στην αγωγή των κρατουμένων και στην κοινωνική τους επανένταξη.[116] Καθορίζεται ρητά ο σεβασμός της αξιοπρέπειας της προσωπικότητας και η ενίσχυση της προσωπικότητας του.

Αναφέρεται ότι απαγορεύεται οποιαδήποτε διάκριση εντός της φυλακής για λόγους χρώματος, φυλής, γλώσσας, τη θρησκεία, την κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τις ιδεολογικές πεποιθήσεις.

Το μόνο δικαίωμα που περιορίζεται είναι αυτό της προσωπικής ελευθερίας, ενώ δεν αίρονται τα δικαιώματα της έννομης προστασίας τους.[117]

Παράλληλα όμως, δίνεται η δυνατότητα στην διοίκηση της

---

[116] Βλ. Τσαλίκογλου Φ., Μυθολογίες της βίας και καταστολής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 187-188.

[117] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 58-65. (Δικαιώματα των κρατουμένων. Διεθνή προστασία τους.)

φυλακής (Αρ 7) για περιπτώσεις ομαλής λειτουργίας να καθορίζει διαφορετικά τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων.

Στα (Αρ 8-10) καθορίζονται τα όργανα της σωφρονιστικής πολιτικής τα οποία είναι : [118]

1. Το κεντρικό επιστημονικό συμβούλιο φυλακών [119] (Κ.Ε.Ε.Φ) που είναι 11μελες όργανο, το οποίο εισηγείται

Α) την σωφρονιστική και αντεγκλητική πολιτική.

Β) εισηγείται στον υπουργό δικαιοσύνης σχέδια λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης

Γ) υποβάλλει εισηγήσεις στις περιφερειακές διοικήσεις για την λειτουργία των κοινωνικών επιτροπών υποστήριξης (Αρ 81)

Δ) συντάσσει εκθέσεις για την κατάσταση των φυλακών μετά από ελέγχους.

Ε) προτείνει μέτρα για την επιμόρφωση του προσωπικού.

Στ) παρακολουθεί τα προγράμματα απασχόλησης, επιμόρφωσης και κατάρτισης των κρατουμένων.

2. Κεντρική επιτροπή μεταγωγών (Κ.Ε.Μ.) που είναι όργανο (τριμελές Βλ. αρθρ 9) το οποίο παραγγέλλει τις μεταγωγές κρατουμένων μετά από εισήγηση του συμβούλιου της φυλακής [120] χωρίς την ψήφο του διευθυντή ο οποίος και την προτείνει.

3. Το συμβούλιο της φυλακής. [121] Το όργανο αυτό είναι σημαντικότατο σχετικά με την εύρυθμη λειτουργία της φυλακής, καθώς και της διαβίωσης των κρατουμένων. Το όργανο αυτό είναι

---

[118] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών σχέσεων και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 89 επ.

[119] Το (Κ.Ε.Σ.Φ.) αποτελεί γνωμοδοτικό και όχι αποφασιστικό όργανο

[120] Έχει κυρωθεί διεθνής σύμβαση με τον νόμο 1708/87 που καθορίζει τους όρους μεταγωγής κρατουμένου .

[121] Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερέχει η ψήφος του προέδρου

τριμελές και αποτελείτε από τον διευθυντή, τον κοινωνικό λειτουργό, και τον εισαγγελικό λειτουργό επόπτη του καταστήματος.

Το συμβούλιο της φυλακής [122] παρέχει τα προνόμια στην διαβίωση των κρατουμένων (όπως χορήγηση αδειών), επιβάλλει τις πειθαρχικές ποινές, εισηγείται μεταγωγή κρατουμένου, κρίνει την συμπεριφορά του κρατουμένου ως προϋπόθεση χορήγησης υφ' όρων απόλυση από το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο (Αρθ. 11-17) κανονίζεται η μεταχείριση των κρατουμένων κατά κατηγορίες [123]. Μια πρώτη κατηγοριοποίηση αναφέρεται σε αυτούς που εκτίουν ποινή φυλάκισης και διαμένουν σε καταστήματα τύπου Α, ενώ αυτά που διαμένουν σε καταστήματα τύπου Β είναι αυτοί που εκτίουν ποινή καθείρξεως. Επίσης προβλέπονται ειδικά καταστήματα κράτησης[124] για τους ανήλικους, τις γυναίκες, τους άνδρες όπως και στις περιπτώσεις ψυχασθενών- τοξικοεξαρτημένων. Ιδιαίτερη σημασία έχει το (Αρθ. 15) για την κατάσταση των υποδίκων η οποία δεν πρέπει να απέχει πολύ από τις συνθήκες ελεύθερης διαβίωσης.[125]

Στο κεφάλαιο τρίτο (Αρθρ. 18-21) καθορίζονται τα είδη

---

[122] Το συμβούλιο της φυλακής και οι αποφάσεις του όσον αφορά τον κρατούμενο τελούν υπό τη δικαστική εγγύηση τήρησης της νομιμότητας.

[123] Βλ. Χάιδου Ανθ., "Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής", όπ. αν. παραπάνω. σελ., 75.

[124] Προβλέπονται επίσης ως ειδικά καταστήματα κράτησης τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης που προς το παρόν δεν έχουν ιδρυθεί.

[125] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 240. (Στην Ελλάδα το ποσοστό προφυλάκισης είναι πολύ μεγάλο σε βαθμό που να τίθεται ζήτημα τήρησης του κράτους δικαίου στον βαθμό που ισχύει το τεκμήριο της αθωότητας. Η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο χρόνο προφυλάκισης που φτάνει τον 1 χρόνο κατά μέσο όρο ενώ το 1/3 των έγκλειστων είναι υπόδικοι πράγμα που θέτει σε αμφιβολία την εφαρμογή του Αρ.15 του σωφρονιστικού κώδικα).

καταστημάτων κράτησης που ισχύουν κατά τον ελληνικό σωφρονιστικό κώδικα καθώς και τις προδιαγραφές των κτιριακών εγκαταστάσεων και των χώρων διαβίωσης των κρατουμένων.[126]

Σύμφωνα με το (Αρ 19) τα καταστήματα διακρίνονται σε :

Α) γενικά

Β) ειδικά

Γ) θεραπευτικά

Τα γενικά καταστήματα κράτησης διακρίνονται σε Α και Β τύπου.[127] Στα Α τύπου κρατούνται υπόδικοι, οι κρατούμενοι για χρέη και οι κατάδικοι σε ποινή φυλάκισης (μέχρι 5 έτη). Στα Β τύπου κρατούνται όλοι οι υπόλοιποι κρατούμενοι. Ως ειδικά καταστήματα κράτησης ορίζονται οι :

Α) αγροτικές φυλακές

Β) η κεντρική αποθήκη υλικού φυλακών (Κ.Α.Υ.Φ)

Γ) τα καταστήματα νέων και

Δ) τα κέντρα ημιελεύθερης διαβίωσης καταδίκων.

Τα θεραπευτικά καταστήματα διακρίνονται :

Α) σε γενικά νοσοκομεία

Β) σε θεραπευτήρια για ψυχασθενείς και

Γ) σε καταστήματα για τοξικομανείς

Στο κεφάλαιο τέταρτο του κώδικα (Αρ 22-33) ορίζονται οι διαδικασίες εισαγωγής και οι προϋποθέσεις αξιοπρεπούς διαβίωσης και έχουν να κάνουν με την χορήγηση υλικών [128]

---

[126] Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Σωφρονιστική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 153 επ.

[127] Είναι γνωστό από τις εκθέσεις που συντάσσει η ευρωπαϊκή επιτροπή για τον έλεγχο βασανιστηρίων και ταπεινωτικής μεταχείρισης των κρατουμένων ότι όσον αφορά τις κτιριακές προδιαγραφές και την εξειδίκευση της κράτησης στις φυλακές η κατάσταση δεν είναι και η καλύτερη.

[128] Και η αξιοπρεπής διαβίωση όπως φιλοδοξείτε σε αυτές τις διατάξεις τίθεται εν

προσωπικής χρήσης (ενδυμασία, κλινοσκεπάσματα), την νοσοκομειακή του περίθαλψη, τις συνθήκες υγιεινής στο κατάστημα κράτησης, όπως και η ποιότητα της διατροφής. Ιδιαίτερο άρθρο (Αρ 31) ορίζει την αντιμετώπιση του επισήμου κράτους στην περίπτωση διαμαρτυρίας με απεργία πείνας και την δυνατότητα παρέμβασης του προς αποφυγή θανατηφόρου περιστατικού.

Στο πέμπτο κεφάλαιο θίγονται ζητήματα μορφωτικών ζητημάτων και αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου από τους κρατούμενους (Αρ 34-39). Σε αυτά τα άρθρα εντοπίζεται ως υποχρέωση της πολιτείας για ψυχοκοινωνική και πνευματική ανάπτυξη του κρατουμένου [129]. Προβλέπεται υποχρέωση δημιουργίας συνθηκών σωματικής άσκησης, ψυχαγωγίας, θρησκευτικών καθηκόντων, υποχρέωσης σε ανήλικους να περατώσουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, προβλέπεται η κατά το (αρθρ. 46) ευεργετικός υπολογισμός στην ποινή αν περατωθεί τρίμηνος κύκλος σπουδών. Επιπλέον, προβλέπονται εκπαιδευτικές άδειες κατά το (αρ.58) αν κάποιος θέλει να συνεχίσει τις εγκύκλιες σπουδές.

Στο κεφάλαιο έκτο (Αρ. 40 – 50) περιλαμβάνονται διατάξεις που αφορούν την οργάνωση της εργασίας μέσα και έξω από το κατάστημα. Σύμφωνα με αυτές τις διατάξεις ο κρατούμενος μπορεί να εργάζεται και εκτός καταστήματος είτε εντός

αμφιβόλω. Ο υπερπληθυσμός στις φυλακές, ο συνωστισμός στα κελιά, η έλλειψη συνθηκών υγιεινής, η απουσία ενασχολήσεων εκθέτουν διαρκώς την χώρα στην Ευρώπη. Περιττό να μιλήσουμε για τις ελάχιστες νοσοκομειακές και ιατρικές υποδομές που λειτουργούν στις φυλακές.

[129] Είναι εμφανή η έλλειψη κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, κοινωνιολόγων μέσα στις φυλακές ώστε να ανταποκριθούν στην αποστολή της ψυχοκοινωνικής και πνευματικής ανάπτυξης των κρατουμένων.

καταστήματος. Η εργασία δεν επιβάλλεται με καταναγκασμό ενώ προβλέπεται παροχή αμοιβής. Τα θέματα της οργάνωσης της εργασίας [130] και το ποιοι κρατούμενοι θα ενταθούν σε καθεστώς εργασίας εξαρτώνται από το συμβούλιο της εργασίας που απαρτίζεται από 5 μέλη: εισαγγελικός λειτουργός, διευθυντής, αρχιφύλακας, κοινωνικός λειτουργός, γεωπόνος (για αγροτικές φυλακές). Μεγάλη αξία για την λήξη της ποινής έχει κατά το αρ. 46 ο τρόπος ευεργετικού υπολογισμού της εργασίας [131] στο σύνολο της ποινής σε συνδυασμό με τις προϋποθέσεις των Π.Δ. 342/2000 , Π.Δ. 107/2001, Π.Δ. 378/2001, Π.Δ. 240/2007,(βλέπε παράρτημα) και διαφοροποιείται (στα πλαίσια του προοδευτικού συστήματος σωφρονισμού).

Και ξεκινάει 1 ημέρα εργασίας με μισή ημέρα ποινής έως και 2 ημέρες ποινής (αυτό εξαρτάται από το είδος και την φύση της εργασίας Βλ. τα προαναφερόμενα Π.Δ. στα παραρτήματα).[132]

Στο κεφάλαιο έβδομο ορίζεται η δυνατότητα επικοινωνίας με το ευρύτερο περιβάλλον. Αυτό αφορά την δυνατότητα επισκεπτηρίου μέχρι τετάρτου βαθμού συγγενείας ή κατ' εξαίρεση και από άλλα φιλικά πρόσωπα, δυνατότητα τηλεφωνικής – τηλεγραφικής επικοινωνίας [133] καθώς τέλος της δυνατότητας

---

[130] Η αμοιβή της εργασίας καθορίζεται με απόφαση του υπουργού δικαιοσύνης. Η αμοιβή αυτή δε λογίζεται ως μισθός γιατί δεν υφίσταται σύμβαση μεταξύ κρατουμένων και δημοσίου ή ιδιωτικού φορέα.

[131] Η εργασία στις φυλακές βοηθάει κατά αυτόν τον τρόπο στην προοδευτικότητα του συστήματος, ενώ απομακρύνει, την πιθανότητα συγχρωτισμού με την υποκουλτούρα της φυλακής και συμβάλλει στην πειθαρχεία.

[132] Βλέπε για λεπτομερέστερη ανάλυση για τα είδη της εργασίας και το ύψος του ευεργετικού υπολογισμού στο παράρτημα .

[133] Αυτή προστατεύεται από το Αρ. 19 του Συντάγματος, περί απορρήτου των επικοινωνιών.

χορήγησης τακτικών – έκτακτων – εκπαιδευτικών αδειών [134]έπειτα από προϋποθέσεις τυπικές που έχουν να κάνουν με το είδος της ποινής και το κατώτερο όριο είναι το 1/5 της ποινής χωρίς του ενεργητικού υπολογισμού της εργασίας και η κράτηση έχει διαρκέσει τουλάχιστον 3 μήνες. Αν υπάρχει ποινή ισόβιας κάθειρξης τότε ο λιγότερος χρόνος που πρέπει να έχει περάσει είναι τα 8 χρόνια. Αν ο κρατούμενος εκτίει ποινή για λόγους παράβασης του νόμου περί ναρκωτικών τότε για περίπτωση κάθειρξης απαιτούνται τα 2/5, ενώ αν εκτίει ποινή ισόβιας κάθειρξης τότε ο λιγότερος χρόνος είναι τα 10 έτη.

Αν είναι άτομο εφηβικής ή μετεφηβικής ηλικίας τότε απαιτείτε το 1/3 της ποινής.[135] Να σημειώσουμε εδώ ότι αρμόδιο όργανο για την παροχή οποιασδήποτε άδειας είναι κατά το (αρθρ. 70 παρ.1) το πειθαρχικό συμβούλιο που συνεκτιμά την προσωπικότητα του κρατουμένου, και την πιθανότητα ο κρατούμενος κατά την άδεια του να κάνει κακή χρήση αυτής είτε να μην επιστρέψει κατά τη λήξη της. Τέλος, η έκτακτη άδεια είναι 24ωρης διάρκειας και δίνεται αν έχει εξαντληθεί η τακτική.[136]

Στο κεφάλαιο όγδοο (Αρ 59-64) οι διατάξεις διευκρινίζουν το καθεστώς της ημιελεύθερης διαβίωσης,[137] το οποίο χορηγείτε σε αυτούς που θέλουν να συνεχίσουν την προηγούμενη εργασία τους ή αποδεδειγμένα έχουν βρει απασχόληση σε ιδιώτη ή στο

---

[134] Οι άδειες βοηθούν τον κρατούμενο στην ομαλότερη ένταξη του στην κοινωνία και αποτελεί μέτρο άμβλυνσης των δυσμενών συνεπειών της κράτησης.

[135] Οι επιεικέστερες προϋποθέσεις κράτησης για τους ανήλικους προβλέπεται επίσης από τους στοιχειώδεις κανόνες για την απονομή της δικαιοσύνης στους νέους του οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

[136] Η άδεια δεν μπορεί να υπερβεί τις 40 ημέρες ετησίως.

[137] Η ημιελεύθερη διαβίωση δεν εφαρμόζεται στην πράξη, μόνο σπάνια έχει εφαρμοστεί η κοινωφελής εργασία.

δημόσιο είτε σε κέντρο επαγγελματικής κατάρτισης. Οι προϋποθέσεις έχουν ως εξής ο κρατούμενος που έχει φυλάκιση απαιτείτε το 1/5 της ποινής χωρίς ενεργητικό υπολογισμό της εργασίας ή τα 2/5 σε περίπτωση πρόσκαιρης κάθειρξης. Και στις δυο περιπτώσεις η κράτηση πρέπει να έχει διαρκέσει 2 μήνες.

Σε περίπτωση χρηματικής ποινής ο κρατούμενος έχει δικαίωμα να ζητήσει τμηματική έκτιση της ποινής σε καθεστώς ημιελεύθερης διαβίωσης ή παροχής κοινωφελούς εργασίας κατά το (Αρ. 64). Το αίτημα για ημιελεύθερη διαβίωση απευθύνεται στο πειθαρχικό συμβούλιο (Αρ 70 παρ.1) ή σε περίπτωση απόρριψης από το συμβούλιο εκτέλεσης των ποινών.

Στο κεφάλαιο ένατο αναφέρεται στα άρθρα 65-71 στα μέτρα για την εύρυθμη λειτουργία του καταστήματος.[138] Σε αυτές τις διατάξεις ενδιαφέρον παρουσιάζει το Άρθρο 70παρ.1 που ορίζει ότι πειθαρχικό όργανο είναι το πειθαρχικό συμβούλιο που αποτελείται από τον εισαγγελικό λειτουργό, τον διευθυντή, τον κοινωνικό λειτουργό. Οι ποινές που μπορεί να επιβάλλει είναι βαθμοί 1-30, απομόνωση σε κελί 1 έως 10 ημέρες, απώλεια της εργασίας στο κατάστημα, εισήγηση για μεταγωγή σε άλλο κατάστημα, απώλεια σε συμμέτοχη σε εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης. Πάντως ο κρατούμενος μπορεί να αμφισβητήσει την απόφαση του πειθαρχικού συμβούλιου με προσφυγή στο δευτεροβάθμιο όργανο που είναι το συμβούλιο εκτέλεσης των ποινών. Εκτός από πειθαρχικές ποινές ο κώδικας προβλέπει [139]

[138] Η κριτική που ασκείται είναι ότι προβλέπεται μεγάλο εύρος διακριτικής ευκαιρίας η οποία στο όνομα της ασφάλειας και της τάξης είναι δυνατό να καταπατηθούν δικαιώματα των κρατουμένων.

[139] Παρά τον δικαστικό έλεγχο του σωφρονιστικού συστήματος από τον εισαγγελέα της

και αμοιβές. (Αρθ. 67) Τέλος στις διατάξεις αυτές ρητά αναφέρονται τα είδη παραπτώματος που επιφέρουν και τις ανάλογες ποινές (Αρ 68-69).

Το κεφάλαιο δέκατο (Αρθ 72 – 77) όπου καθορίζονται οι λόγοι μεταγωγής ενός κρατουμένου, τα όργανα που μπορούν να την εισηγηθούν ή διατάξουν (Αρ 72-76-75) καθώς και ο αξιοπρεπής τρόπος εκτέλεσης τους. (Αρ 77).

Το κεφάλαιο έντεκα (αρ. 78-80) ενημερώνει για τον τρόπο λήξης της ποινής (αρ. 78) ενώ το (αρ. 80) περιγράφει τις ενέργειες του διευθυντή κατά τον φυσικό θάνατο του κρατουμένου.

Το κεφάλαιο δωδέκατο περιγράφει μέτρα μετασωφρονιστικής αρωγής (αρ.80-82) που προβλέπει την ίδρυση Ν.Π.Ι.Δ. (μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα) που εποπτεύεται από τον υπουργό δικαιοσύνης και σκοπό έχει την οικονομική και κοινωνική υποστήριξη του αποφυλακισθέντος στην προσπάθεια κοινωνικής επανένταξης τους [140]. Επίσης σε περιφερειακό επίπεδο προβλέπονται επιτροπές κοινωνικής υποστήριξης που συμπαραστέκονται συμβουλευτικά ή υλικά στη νέα του ζωή.

Τέλος, το επίσημο κράτος μέσω του (Ο.Α.Ε.Δ) έχει θεσπίσει κίνητρα για την πρόληψη τους από επιχειρήσεις ή τους βοηθά με ειδικευμένα προγράμματα επιχειρηματικότητας.

φυλακής, η τήρηση της νομιμότητας στην φυλακή, πολλές φορές κινείται σε τυπικό επίπεδο.

[140] Η μετασωφρονιστική μέριμνα δημιουργεί τους εξής προβληματισμούς, το αν θα είναι παρεχόμενη από δημοσίους ή ιδιωτικούς φορείς. Επικρατεί η άποψη ότι πρέπει να είναι παρεχόμενη από κρατικά όργανα. Επίσης υποστηρίζετε ότι για τους οριστικά απολυόμενους πρέπει να είναι προαιρετική ενώ για τους απολυόμενους υπό όρο να είναι υποχρεωτική μέχρι να συμπληρωθεί η χρονική διάρκεια της ποινής που υπολείπεται.

Το κεφάλαιο δέκατο τρίτο Αρ (83-86) που αναφέρει τις δικαστικές εγγυήσεις εποπτείας της τήρησης της νομιμότητας και του κράτους δικαίου. Τελειώνοντας το κεφάλαιο δεκατέσσερα αποσαφηνίζει τις δικαιοδοτικές διατάξεις που ισχύουν σε σχέση με την εφαρμογή διατάξεων προγενέστερων διατάξεων. (Αρ. 87)

Γ. ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ (2227/Ν1999)

Για τον ελληνικό σωφρονιστικό κώδικα την φιλοσοφία του και το περιεχόμενο των διατάξεων μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν καθυστερημένη εισαγωγή των διεθνών συνθηκών και των δεδομένων των δυτικών χωρών που αποτελούν πραγματικότητα για αυτές εδώ και 30 χρόνια.[141]

Ανεξάρτητα από το επιστημονικό πνεύμα και τον συντηρητικό ή προοδευτικό προσανατολισμό του οι διατάξεις του δεν εφαρμόζονται εξ' ολοκλήρου στην πράξη ενώ παράλληλα η διακριτική ευκαιρία της διοίκησης της φυλακής στην εφαρμογή της σωφρονιστικής νομοθεσίας μπορεί να ακυρώσει πολλές από αυτές.

Οι αδυναμίες που εμφανίζει ο σωφρονιστικός κώδικας (ν.2776/1999) έχουν να κάνουν με την απόκλιση θεωρίας και πράξης, προθέσεων και πραγματικότητας και εντοπίζονται κυρίως :[142]

- Εκλείπει σε σχέση με τους παλιότερους σωφρονιστικούς κώδικες η θεραπευτική ορολογία που έχει να κάνει με τον σωφρονισμό, αναμόρφωση της προσωπικότητας,

[141] Βλ. Κουράκης Ν.Ε., Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 240-241.

[142] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 92 επ.

επανακοινωνικοποίησης ή κοινωνικής επανένταξης του κρατουμένου. Η ποινή καλείται απλά να τιμωρήσει με σεβασμό της αξιοπρέπειας του έγκλειστου και με μόνη την προσωπική ελευθερία να περιορίζεται ενώ όλα τα άλλα δικαιώματα ασκούνται ανεμπόδιστα (Αρ. 4-7) όσο ατομικά όσο και πολιτικά.

- Η παραπάνω αρχή και επιδίωξη ουσιαστικά αναιρείται στα επόμενα άρθρα αφού δίνει την διακριτική ευκαιρία στην διοίκηση των φυλακών και του σωφρονιστικού προσωπικού για ειδική μεταχείριση (Αρ. 3,7,65,68,69) καταστρατηγώντας έτσι πολλά από τα δικαιώματα των κρατουμένων.
- Παρατηρείται η έλλειψη ασφαλιστικής κάλυψης ενώ στο (Αρ 27) προβλέπεται η ιατρική και φαρμακευτική κάλυψη του κρατουμένου ως υποχρέωση του κράτους, δεν προβλέπεται νομοθετικά η ασφαλιστική – συνταξιοδοτική κάλυψη του. Ενώ στο Αρ. 40 προβλέπεται η οργάνωση του δικαιώματος του [143] για εργασία είτε εντός, είτε εκτός καταστήματος. Παραβλέπεται η πρόβλεψη για ασφαλιστική κάλυψη παρ' ότι το 1/3 της αμοιβής του παρακρατείται υπέρ του δημοσίου για δαπάνες διαβίωσης.
- Το θέμα της επικοινωνίας του κρατουμένου με το φιλικό του περιβάλλον όπου του επιτρέπονται επισκέψεις σε άτομα μέχρι 4^{ου} βαθμού συγγενείας κατά το (Αρ 52) ενώ μπορεί κατ' εξαίρεση το συμβούλιο της φυλακής να επιτρέψει σε μη συγγενείς επισκεπτήριο αφού κρίνει ότι δε θα ασκήσουν κακή επίδραση πάνω του.

---

[143] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 44-46.

- Το θέμα της πειθαρχίας και της τάξης όπως ορίζονται από τα (Αρ. 65,66,68,69) δίνει μεγάλη ευκαιρία στην διοίκηση της φυλακής να εφαρμόσει μέτρα τάξης, ασφάλειας και εύρυθμης λειτουργίας κατά την δική της αυθαίρετη κρίση για την απειλή της εύρυθμης λειτουργίας και μπορεί να επιβάλλει την χρήση χειροπεδών, περιορισμό σε κελί. (Βλ. Αρ.65)[144]
- Αόριστος και ασαφής είναι ο τρόπος που ασκείτε το δικαίωμα της ενημέρωσης (αρ. 37) του σωφρονιστικού κώδικα και εδώ είναι διακριτική ευκαιρία της διοίκησης να καθορίσει το πλαίσιο άσκησης του δικαιώματος αυτού.
- Ένα άλλο σοβαρό ζήτημα είναι αυτό της προσωρινής κράτησης και αφορά τους υπόδικους όπου σύμφωνα με το (Αρ 15) του κώδικα πρέπει η κράτηση τους να προσεγγίζει το ελεύθερο περιβάλλον διαβίωσης εφόσον στην περίπτωση τους ισχύει το τεκμήριο της αθωότητας. Στην πραγματικότητα όμως η ελληνική πολιτεία δεν έχει εξασφαλίσει αυτούς τους όρους.[145]
- Η μετασωφρονιστική μέριμνα που σκοπεύει κατά το (Αρ 81) [146] στην ομαλή προσαρμογή του κρατουμένου στο κοινωνικό περιβάλλον στερείται επαρκής χρηματοδότησης στήριξης των αποφυλακισθέντων όπου τα πενιχρά και μικρής διάρκειας επιδόματα δεν επαρκούν, ενώ εμφανή είναι η έλλειψη

---

[144] Όπως αναφέρθηκε εξαιτίας της φύσης της φυλάκισης ως κατασταλτικός μηχανισμός δύσκολα μπορεί να τηρηθούν οι ισορροπίες σε σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων των κρατουμένων.

[145] Βλ. Χαιδου ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – ζητηματα θεωρίας και πρακτικής οπ.αν. παραπανω. Σελ.,78. Παραπομπή αρ. 40. (Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία στην περίπτωση που ο προσωρινά κρατούμενος αθωωθεί δικαιούται αποζημίωση από το κράτος αυτό είναι πλέον πιο εφικτό, μετά τις τελευταίες δίκαιες και θετικές παρεμβάσεις).

[146] Βλ. ίδιο, σελ., 80-82.

εξειδικευμένου προσωπικού και η υλικοτεχνική υποδομή υποστήριξης.

- Στο κεφάλαιο 2 Αρ 11-17 γίνεται λόγος για διαχωρισμό των κρατουμένων σε κατηγορίες ανάλογα με την νομική τους κατάσταση και απώτερο σκοπό την διαφοροποιημένη μεταχείριση τους. Η πράξη δείχνει όμως ότι δεν τηρούνται αυτοί οι διαχωρισμοί παρά μόνο μεταξύ ανδρών, γυναικών και οι φυλακές διαχωρίζονται σε δικαστικές όπου κρατούνται υπόδικοι, χρεοφειλέτες και κατάδικοι σε ποινές μέχρι 18 μήνες και στις σωφρονιστικές – κλειστές που κρατούνται όλοι οι υπόλοιποι.
- Αναφορικά με τα Αρ (20-21) σχετικά με τις κτιριακές εγκαταστάσεις [147] και τους χώρους διαβίωσης των κρατουμένων είναι γνωστή σε όλους από τον τύπο η κατάσταση που επικρατεί. Ιδιαίτερα για τις προδιαγραφές χωρητικότητας και υγιεινής των κελιών.
- Επίσης στα (Αρ. 25-28 και 32) που αναφέρονταν στην υγειονομική περίθαλψη και διατροφή των κρατουμένων ισχύουν τα ανάλογα. Το Νοσοκομείο «Άγιος Παύλος» στο συγκρότημα Κορυδαλλού προκαλεί με την υποστελέχωσή του, την έλλειψη υποδομής και την αναποτελεσματικότητά του.
- Τα αρ. 34-39 Πέμπτου Κεφαλαίου που αναφέρονται στην άθληση, την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, την ενημέρωση και σωματική άσκηση παραμένουν κατά το πλείστον κενό

[147] Προς αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, βρίσκεται σε εξέλιξη κατασκευαστικό πρόγραμμα φυλακών τα τελευταία χρόνια παραδοθήκαν οι φυλακές Τρικάλων, Δομοκού, Γρεβενών, Σερρών. Στα άμεσα σχέδια του υπουργείου είναι να θέσει σε λειτουργία τις φυλακές Δράμας, Χανιών. Παρόλα αυτά όμως η επιβολή ποινών εγκλεισμού από τα δικαστήρια και η αύξηση της εγκληματικότητας μας απογοητεύει και οδηγεί στην βεβαιότητα ότι και πάλι θα δημιουργηθούν συνθήκες συνωστισμού και υπερπληθυσμού.

γράμμα. Κενό γράμμα παραμένουν και τα κεφάλαια 7 και 8 που αφορούν τις εκπαιδευτικές άδειες148 και το καθεστώς της ημιελεύθερης διαβίωσης. Χαρακτηριστική είναι επίσης η αχρησία που έχει περιπέσει στο άρθρο 67 σχετικώς με τους επαίνους, τις αμοιβές, βραβείων κλπ. που αποδίδονται στους κρατουμένους από την διοίκηση της φυλακής. Μια άλλη περίπτωση διακριτικής ευκαιρίας της διοίκησής σας που μπορεί να εξελιχθεί σε άνιση μεταχείριση από μέρος της είναι ότι δεν δίνει σε όλους τους κρατούμενους η δυνατότητα να εργαστούν όταν το επιθυμούν κάνοντας χρήση του προνομίου ευεργετικού υπολογισμού της ποινής τους.

- Αν και με τον νέο σωφρονιστικό κώδικα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά εκσυγχρονιστικά ο όρος «κατάστημα κράτησης» αντί του όρου φυλακή θέλοντας να δηλώσει με αυτό τον τρόπο, την προσπάθεια αποφυγής στιγματισμού των κρατουμένων, αδιαφορεί όμως στην πράξη για τις πραγματικές συνθήκες ποινικού εγκλεισμού, αποδεικνύοντας το χάσμα που υπάρχει μεταξύ θεωρητικής επιδίωξης του Σωφρονιστικού Κώδικα και Πράξης. Τα όποια προοδευτικά μέτρα προβλέπει ο εν λόγω Σωφρονιστικός Κώδικας (ν. 2776/99) σκοντάφτει στην έλλειψη υποδομής, της υποστελέχωσης, της αδιαφορίας της επιστημονικής κοινότητας αλλά και τις συντηρητικές αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας όπου όποτε αντιληφθεί ότι κάποιο θεραπευτικό κέντρο στην περιοχή θα φιλοξενούσε υπηρεσίες για αποκλεισμένες κοινωνικές ομάδες όπως φυλακισμένους,

[148] Αξίζει να σημειωθεί ότι τα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας ιδρύθηκαν με τον ν. 2225/1997.

τοξικοεξαρτημένους ή μετανάστες δεν χάνουν την ευκαιρία με ζήλο και εκφράζουν τις διαμαρτυρίες τους.

- Τέλος μετά από διάφορα γεγονότα που έλαβαν χώρα στα καταστήματα κράτησης όπως αποδράσεις, αυτοκτονίες, δολοφονίες, εισαγωγή ψυχοτρόπων ουσιών με συνέργεια του σωφρονιστικού προσωπικού δημιουργήθηκε ένας ακόμη ελεγκτικός μηχανισμός το Σώμα Επιθεώρησης Καταστημάτων Κράτησης, που ελέγχει φαινόμενα διαφθοράς στα καταστήματα κράτησης.149

149 Το Σώμα αυτό ιδρύθηκε με τον. 3090/2002 ΦΕΚ 326.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ– ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα νέα δεδομένα που διαμορφώθηκαν με την κατάρρευση των χωρών του πρώην σοσιαλιστικού στρατοπέδου, την αύξηση του μεταναστατευτικού ρεύματος από τις χώρες αυτές, καθώς της Αφρικής και της Ασίας.[150] Η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου και του παραγωγής όπως και της μετακίνησης των προσώπων και των κεφαλαίων, δεν άφησε ανεπηρέαστες τις εξελίξεις τόσο στο έγκλημα και την αντεγκληματική πολιτική, όσο και στην λειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος.[151] Τα συμπεράσματα αυτά μπορούν να συνοψιστούν στις εξής παραμέτρους, όσον αφορά την σύγχρονη αντεγκληματική και σωφρονιστική πολιτική

[150] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 243-247.

[151] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 93-97. Επίμετρο: H. J. Albrecht, “Εξελίξεις του σύγχρονου σωφρονισμού”.

Α. ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Το κράτος αναγνωρίζοντας ουσιαστικά την αδυναμία του να αντιμετωπίσει την έκρηξη της εγκληματικότητας[152] και την δράση του οργανωμένου εγκλήματος απεμπλέκεται από το πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής με διάχυση αρμοδιοτήτων και ευθυνών τόσον προς την Κοινότητα και τους πολίτες όσο και ως προς ιδιωτικές επιχειρήσεις και φορείς.[153]
- Διαδίδεται όλο και περισσότερο το συμμετοχικό πρότυπο πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος.[154] Το συμμετοχικό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής αναφέρεται στην συμμετοχή τόσο του δημόσιου όσο και ιδιωτικών φορέων μέσα από την τοπική αυτοδιοίκηση[155] σε συνεργασία με τις αστυνομικές, δικαστικές, σωφρονιστικές αρχές, την ιδιωτική αστυνόμευση,[156] ως μεθόδου κοινωνικού ελέγχου σε επίπεδο τοπικό μετά από συλλογική πρωτοβουλία ενώσεως πολιτών.

---

[152] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., "Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας", (Αθήνα: Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007) σελ., 27-28.(Η αποτυχία του κατασταλτικού συστήματος).

[153] Βλ. Κοξαρά Ευαγ., "Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας ως σύστημα διαχείρισης τη ανασφάλειας", (Αθήνα: Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2003), σελ., 69-77.

[154] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., Η πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 14 επ. .

[155] Βλ. Κοξαρά Ευαγ., Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας ως σύστημα διαχείρισης της ανασφάλειας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 48. (Η νομοθετική πρόβλεψη ίδρυσης σε επίπεδο αυτοδιοικητικό, των Συμβουλίων Πρόληψης της Εγκληματικότητας στην Ελλάδα, δεν καρποφόρησε).

[156] Βλ. ίδιο, σελ., 67-69.

- Μαζί με το συμμετοχικό πρότυπο και σε άμεση συνάρτηση με αυτό, αναπτύχθηκαν τα τελευταία χρόνια και με την βοήθεια της τεχνολογίας οι «προδραστικές μέθοδοι πρόληψης του εγκλήματος.[157] Λέγοντας προδραστικές μέθοδοι πρόληψης της εγκληματικότητας εννοούμε την μέριμνα που πρέπει να ληφθεί είτε σε ατομικό, είτε σε συνολικό επίπεδο (τοπικά) με την χρήση σχεδιασμού ή υλικών μέσων ώστε να δυσχερανθεί, η απόπειρα εγκληματικής ενέργειας από τον οποιοδήποτε αν το επιχειρήσει ενώ παράλληλα οι συνθήκες να είναι εκ των προτέρων αποτρεπτικές στην οποιαδήποτε σκέψη για εγκληματική δράση. Στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής αναπτύσσονται σχέδια ελέγχου του χώρου[158], με σκοπό την διαμόρφωση αντεγκληματικών συνθηκών διαβίωσης. Τέτοια μέτρα μπορεί να είναι η χρήση συναγερμών, κλειδαριές ασφαλείας, φωτισμός των οδών, ή ακόμη η ηλεκτρονική επιτήρηση με κάμερες και άλλων εποπτικών μέσων όπως ελέγχου των κινητών τηλεφώνων ελέγχου της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, με σκοπό την προληπτική συλλογή πληροφοριών[159] από τους επίσημους φορείς του κοινωνικού ελέγχου (αστυνομία, δικαστικές αρχές, σωφρονιστικές αρχές) ώστε να αξιολογηθούν και να καταστρώσουν σχέδια προληπτικής και κατασταλτικής αντεγκληματικής πολιτικής.

---

[157] Βλ. ίδιο, σελ., 59-60.
[158] Βλ. ίδιο, σελ., 70-71.
[159] Βλ. ίδιο, σελ., 58-62, (περιγραφή για το πώς αίρεται η προστασία του τηλεφωνικού απορρήτου και του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων).

- Μία ξεχωριστή κατηγορία προδραστικής αντεγκληματικής πολιτικής είναι ο σχεδιασμός κοινωνικής πρόληψης[160] που αφορούν μέτρα κοινωνικής πολιτικής από το κράτος ώστε να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικο-οικονομικές ανισορροπίες. Η ανεργία, οι υποβαθμισμένες συνοικίες, προβλήματα κοινωνικοποίησης (διαλυμένες οικογένειες, μειωμένες πολιτισμικές ευκαιρίες) κλπ. Η αντιμετώπιση αυτών των κοινωνικών συνθηκών, εξουδετερώνει την ύπαρξη βασικών εγκληματογόνων παραγόντων με άμεση επίπτωση στους δείκτες εγκληματικότητας. Δυστυχώς όμως η υιοθέτηση νεοσυντηρητικών πολιτικών[161] όσον αφορά την στάση και την αντιμετώπιση του εγκλήματος, οδήγησαν σε υποχρηματοδότηση αρμοδίων υποστηρικτικών κοινωνικών υπηρεσιών καθώς και ελλιπούς στελέχωσης με επιστημονικό προσωπικό.
- Η νέα τάση, αντεγκληματικής πολιτικής όπως διαμορφώνεται στον δυτικό κόσμο είναι συνέπεια της κυριαρχίας των φόβων του εγκλήματος στην καθημερινή ζωή[162] και ο έντονος φόβος θυματοποίησης των πολιτών[163] όπως αυτός πολλαπλασιάζεται και από την δραματοποιημένη παρουσίαση της εγκληματικότητας από τα ΜΜΕ και της ευρύτερης δημόσιας

---

[160] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., Η πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 26-34. (Τέτοια προγράμματα εφάρμοσε πρώτη η οικολογική σχολή του Σικάγου).

[161] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας. όπ. αν. παραπάνω. σελ., 48 επ.

[162] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ., "Τιμωρητικότητα – Σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις, και Εγκληματολογικοί προβληματισμοί" (Αθήνα: Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2008), σελ., 106 επ. (Εμπειρική έρευνα για την ανίχνευση των παραγόντων διαμόρφωσης των τιμωρητικών στάσεων).

[163] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη όπ. αν. παραπάνω. σελ., 237-254. . (Διεθνές συμπόσιο θυματολογίας: ''Προβλήματα και προοπτικές".)

συζήτησης, δημιουργώντας κατά τον ορισμό του St. Cohen έναν ηθικό πανικό στην κοινωνία[164] μία κοινωνική ανασφάλεια, που μεταφράζεται με την σειρά της σε πίεση της κοινής γνώμης για αυταρχικότερες μορφές διαχείρισης του εγκληματικού φαινομένου, γενικευμένης κοινωνικής καταστολής και φυσικά την παραβίαση θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων.[165]

- Ο στόχος της κρατικής παρέμβασης δεν είναι αναμορφωτικός αλλά διαχειριστικός, ενώ ο εγκληματίας δεν συνιστά πλέον μία αυτόνομη προσωπικότητα με εξατομικευμένη μεταχείριση παρά μια κατάσταση επικινδυνότητας που πρέπει να εξουδετερωθεί.[166] Η επικινδυνότητα αυτή εντοπίζεται και ομαδοποιείτε με αντικειμενικά χαρακτηριστικά όπως είναι συλλογικές ιδιότητες ομάδων πληθυσμών όπως οι μετανάστες οι τοξικοεξαρτημένοι, οι φέροντες την ανάμιξή τους σε τρομοκρατικές οργανώσεις. Οι ομάδες αυτές στοχοποιούνται[167] ποινικά με δυσανάλογες ποινές σε σχέση με τις πράξεις τους.
- Η τεχνολογική πρόοδος όσον αφορά στις τηλεπικοινωνίες, την πληροφορική και τη βιοτεχνολογία, έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ειδικής επιστημονικής και τεχνικής γνώσης που

---

[164] Βλ. Τεκίδου Σ., “Τεχνολογία και επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος”, (Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Διπλωματική εργασία, 2003), σελ., 46.

[165] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., “Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου”, (Αθήνα: Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2004) σελ., 16-27.(Κείμενο ‘’Καταστολή και εναλλακτικά μέτρα’’.)

[166] Βλ. Τσαλίκογλου Φ., Μυθολογίες της βίας και καταστολής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 191-194.

[167] Βλ. Παρασκευόπουλος Ν., “Οι πλειοψηφίες στο στόχαστρο”, (Αθήνα: Εκδ. Σάκουλα, 2003) σελ., 44-45, Βλ. επίσης: Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 174 επ. , (Οι μετανάστες και τοξικοεξαρτώμενοι, οι πλέον θυματοποιημένοι πληθυσμοί. Βλ. σχετικούς πίνακες).

επιτρέπει την συλλογή, αποθήκευση και επεξεργασία[168] πληροφοριών προς χρήση από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο. Σκοπός είναι η αξιοποίησή τους, για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Επειδή είναι σοβαρός ο κίνδυνος παραβίασης θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων ιδρύθηκαν από την ελληνική πολιτεία, Ανεξάρτητες διοικητικές αρχές όπως: Η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων και η αρχή διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών με τους Νόμους Ν. 2427/91 και Ν. 3115/2003 αντίστοιχα.[169] Η άρση του απορρήτου μπορεί να αρθεί σε περιπτώσεις διακρίβωσης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Οι ανακριτικές αρχές μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες συντάσσοντας μέχρι και δημόσιο αρχείο, για μια ιδιαίτερη κατηγορία κακουργηματικών πράξεων που αναφέρονται στο Αρ. του Ν. 2225/94. Τέλος μια νέα κατηγορία εγκλημάτων βρίσκει διέξοδο μέσω της χρήσης του διαδικτύου τα οποία είναι γνωστά ως εγκλήματα του Κυβερνοχώρου,[170] και στα οποία για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν προβλέπεται επίσης άρση του απορρήτου.

- Οι προδραστικές δράσεις αντεγκληματικής πολιτικής δημιουργούν ανησυχία για την καταχρηστική άσκηση εξουσίας στην περίπτωση διαχείρισης προσωπικών δεδομένων από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές. Ένας επιπρόσθετος κίνδυνος είναι

---

[168] Βλ. Τεκίδου Σ., Τεχνολογία και επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 61-71, (κεφ. ‘’Τεχνολογία και καταστολή’’.)

[169] Βλ. Κοξαρά Ευαγ., Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας ως σύστημα διαχείρισης της ανασφάλειας, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 59-62.

[170] Βλ. Πανούσης Γ., “Το ζητούμενο στην εγκληματικότητα”, (Αθήνα: Εκδ. Σάκουλα, 1988), σελ., 420-421.

αυτός της εξάπλωσης των αντεγκληματικών προδραστικών μεθόδων σε πολλαπλά επίπεδα της καθημερινής ζωής.[171]

- Η αντεγκληματική πολιτική και τα διάφορα κυρωτικά συστήματα των εθνικών κρατών άρα και της Ελλάδας ενσωματώνονται σε διεθνείς δομές όλο και περισσότερο, ιδιαίτερα, αφορούν την ομογενοποίηση της Ποινικής Νομοθεσίας[172] σε ζητήματα οργανωμένου εγκλήματος (εμπορία ναρκωτικών, όπλων γυναικείας πορνείας, τρομοκρατίας, ζητήματα διαφάνειας και ξεπλύματος βρώμικου χρήματος) και παράνομης μετανάστευσης, όπως και σε δυνατότητα διεθνούς αστυνομικής συνεργασίας. Η Ελλάδα για τις ανάγκες πρόληψης και καταπολέμησης της διεθνούς εγκληματικότητας[173] συμμετέχει από το 1956 στον Διεθνή Οργανισμό Εγκληματολογικής αστυνομίας (Interpol). Η συμμετοχή της Ελλάδας και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) μετά την συνθήκη του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ στα πλαίσια του Τρίτου Πυλώνα της (Ε.Ε.) της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, και σε συνδυασμό με την συνθήκη του Σένγκεν για τον διασυνοριακό έλεγχο των συνόρων της (Ε.Ε.) για τον εντοπισμό και την πρόληψη αξιόποινων

---

[171] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, όπ. αν. παραπανω. σελ., 175. (Περιλαμβάνει βιβλιοκρισία στο βιβλίο του Στ. Αλεξιάδη ‘’Ανθρώπινα δικαιώματα και ποινική καταστολή’’, Σάκκουλας 1990 ο οποίος επισημαίνει τον κίνδυνο επέμβασης του κράτους στον τομέα των ατομικών δικαιωμάτων υπό το πρόσχημα της χάραξης αντεγκληματικής πολιτικής).

[172] Βλ. Νικολόπουλος Γ. Π., “Κράτος, ποινική εξουσία και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση”, (Αθήνα: Εκδ. Κριτική, 2002), σελ., 69-70, Βλ. επίσης: Παρασκευόπουλος Ν., “Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα”, (Αθήνα , Θεσ/νίκη: Εκδ. Σάκκουλα 2010), σελ., 3-7.(Διεθνής συνθήκες που ισχύουν στην χώρα μας και είναι κατά των ναρκωτικών).

[173] Βλ. Κοξαρά Ευαγ., “Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας ως σύστημα διαχείρισης της ανασφάλειας, όπ. αν. παραπανω. σελ., 62-66.

πράξεων και δραστών επιβάλλει στην χώρα μας την συνεργασία και με άλλους ευρωπαϊκούς θεσμούς αστυνόμευσης και δικαστικής συνεργασίας όπως είναι η Eurojust για την δικαστική συνεργασία των χωρών της Ε.Ε. και της Europol αστυνομική ευρωπαϊκή υπηρεσία της οργανωμένης εγκληματικότητας[174] με ενδεικτικότερες το εμπόριο ναρκωτικών, την παράνομη μετανάστευση και την τρομοκρατία.

- Είναι φανερό λοιπόν ότι με τις ανακατατάξεις που προήλθαν από τις αρχές του 90 και έπειτα, όπως αναφέρθηκαν εισαγωγικά στην αρχή της ενότητας δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα συμπτώματα Κοινωνικής αποδιοργάνωσης, διατάραξης της κοινωνικής συνοχής και της συλλογικής ταυτότητας. Η Ελλάδα πλέον ως χώρα υποδοχής μεταναστών από χώρα εξαγωγής που ήταν, μαζί με την γεωγραφική της θέση ως περάσματος του μεταναστευτικού ρεύματος από τις χώρες της Ασίας όσο και της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών καθιστά την ανάγκη επαναχάραξης της στρατηγικής για την αντεγκληματική πολιτική.[175] Η πολυπλοκότητα όμως του σύγχρονου εγκληματικού φαινομένου μέσα από το διάχυτο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας που συνεπάγεται και την διάχυση της εγκληματικότητας στις χώρες υποδοχής υποχρεώνουν την

[174] Βλ. Giddens A., Κοινωνιολογία, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 290-294, Βλ. επίσης: Μαγγανάς Αντ. Δ., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, όπ. αν. παραπάνω σελ., 264-268. (κείμενο διάλεξης, που εξηγεί ότι πολλές φορές η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος απαιτεί όχι την πιστή τήρηση της αρχής της νομιμότητας).

[175] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας. όπ. αν. παραπάνω. σελ., 185 επ.

Ελλάδα να χαράξει μία πολιτική ποινικής καταστολής σε Ευρωκοινοτικό επίπεδο που εφαρμόζονται όμως από τις Εθνικές Κυβερνήσεις.[176] Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της στρατηγικής είναι η υψηλή προτεραιότητα που έχουν τα κράτη στην διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Αυτό σε συνδυασμό με την αύξηση της εγκληματικότητας, την κοινωνικο-οικονομική κρίση, την ετερογένεια των πληθυσμών, οδηγεί σε πιέσεις της κοινής γνώμης για μια πιο αυταρχική και μονομερώς κατασταλτική αντιμετώπιση του θέματος στοχοποιώντας ειδικές ομάδες του πληθυσμού,[177] όπως οι μετανάστες και οι τοξικό-εξαρτημένοι, δίνοντας παράλληλα και μια ιδεολογική κατεύθυνση στις εξελίξεις του σύγχρονου σωφρονισμού τόσο στις δυτικές χώρες όσο και στην Ελλάδα.

[176] Βλ. Κοξαράς Ευαγ., Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας ως σύστημα διαχείρισης της ανασφάλειας, όπ. αν. παραπάνω. Βλ. επίσης: Νικολοπούλου Γ. Π., Κράτος Ποινική εξουσία και ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 69-70.

[177] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπανω. σελ., 370-378., (Κείμενο ‘’εθνική καταγωγή και εγκληματικότητα’’.)

Β. ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Την δεκαετία του ’70 αναπτύχθηκε ένα κίνημα που ενεθάρρυνε την καταργητική στάση των φυλακών[178] θεωρώντας ότι δεν είχε ανταποκριθεί στην αποστολή της για αναμόρφωση της προσωπικότητας του κρατουμένου και να επανεντάξει σωφρονισμένους τους αποφυλακισθέντες στην κοινωνία. Για την κίνηση αυτή υπό την επήρεια των στοχαστών όπως ο Mathiesen, Foucault και Hulsman η κοινωνικοθεραπευτική προοπτική του σωφρονιστικού συστήματος κατά την δεκαετία του ’50 και του ’60 είχε καταστεί άνευ νοήματος πλέον.[179] Στόχος πλέον πρέπει να είναι η μεταχείριση του εγκληματία εξωιδρυματικά,[180] ώστε να αποφευχθεί η εκμάθηση εγκληματικών συμπεριφορών μέσω της υποπολιτισμικής κουλτούρας που κυριαρχεί μέσα στην φυλακή.[181] Άλλωστε ούτε η αυστηροποίηση των ποινών ούτε ο εγκλεισμός συνέβαλε στην μείωση της εγκληματικότητας.[182] Παρότι οι

---

[178] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρία και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 92-93, 2002. Η τάση για κατάργηση της φυλακής κορυφώθηκε στις Σκανδιναβικές χώρες από τις οργανώσεις KROM (Νορβηγία) KRUM (Σουηδία) και KRIM (Φινλανδία).

[179] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 16-38. (κείμενο ‘’Η επανορθωτική δικαιοσύνη ως μέσου επίτευξης κοινωνικής ειρήνης’’.)

[180] Βλ. ίδιο, σελ., 340-346.. (κείμενο ‘’Η αρχή του τέλους της φυλακής’’.)

[181] Βλ. Λαμπροπούλου Εφ., Κοινωνιολογία του Ποινικού δικαίου και των θεσμών της Ποινικής δικαιοσύνης, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 40.

[182] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπανω. σελ. 503, . (Κείμενο της κοινωνικής ανθρωπολόγου Μαρίας Ζάννη. ‘’Η αποτελεσματικότητα των ποινών στην πρόληψη των εγκλημάτων’’.)

απογοητευτικές αυτές διαπιστώσεις για τον ρόλο της φυλακής δεν έγινε εφικτό στην πορεία του χρόνου, η υιοθέτηση ριζοσπαστικότερης παρέμβασης στα θέματα σωφρονισμού.

- Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του ’80 με αφορμή το δόγμα «της μηδενικής ανοχής»[183] που εφαρμόστηκε στις Η.Π.Α. και επηρέασε αργότερα και την Ευρώπη η πάταξη της εγκληματικότητας επιχειρείται μέσα από την διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της Ποινικής νομοθεσίας, την αυστηροποίηση των ποινών, την ευρεία χρήση της προληπτικής κράτησης.
- Συνέπεια των παραπάνω είναι ότι παρατηρείται αύξηση των ποσοστών εγκλεισμού στις φυλακές της Ευρώπης και της Ελλάδας.[184]
- Η ισόβια κάθειρξη ως υποκατάστατο της θανατικής ποινής που καταργήθηκε στην Ευρώπη, θεωρείται εκείνη η μακροχρόνια ποινή που διασφαλίζει πλέον την επιστροφή στην ανταποδοτική –τιμωρητική φιλοσοφία της Ποινικής νομοθεσίας.[185] Η απειλή αυτής της ποινής καθίσταται αναγκαία τόσο από την κοινή γνώμη, όσο και από το κράτος, για την αποτροπή του υπερεθνικού και οργανωμένου εγκλήματος που λόγω της φύσης του είναι δύσκολο να εξουδετερωθεί.[186]

---

[183] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας. όπ. αν. παραπάνω. σελ., 48 επ., 185 επ.

[184] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 197-200. Επίμετρο του A. J. Albrecht: “Η εξέλιξη του σύγχρονου σωφρονισμού”, διεθνή στατιστικά στοιχεία.

[185] Βλ. ίδιο, σελ. 207-210.

[186] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., “Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας”, (Αθήνα: Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2007), σελ., 317. Επίμετρο: ‘’Οργανωμένο έγκλημα θεωρία και πράξη μέσα από τις βιοαφηγήσεις βαρυποινητών, στην Δρ. Σβουρδάκου. Δ.’’

- Λόγω της εντατικοποίησης της χρήσης των μακροχρόνιων ποινών έναντι των βραχυχρόνιων, το υψηλό ποσοστό προφυλάκισης[187] της αδυναμίας εκτέλεσης εναλλακτικών ποινών, την διστακτικότητα της υφ' όρου απόλυση και της αναστολής της ποινής ο πληθυσμός των φυλακών έχει αυξηθεί δραματικά με άμεσες συνέπειες για τις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων και την δυνατότητα αναμόρφωσης και επανένταξης.
- Η προτίμηση στις ποινές στέρησης της ελευθερίας από τα συστήματα κυρώσεων συνάδει με τους υψηλούς δείκτες εγκλεισμού. Αυτό οφείλεται σε διάφορα αίτια όπως η ισχυρή δημόσια υποστήριξη από τα ΜΜΕ και την κοινή γνώμη για αυστηρά επίπεδα τιμώρησης[188] ως ένδειξη ενός ηθικού πανικού και φόβου για την εγκληματικότητα και την ασφάλεια. Παράλληλα λόγω των ραγδαίων κοινωνικοοικονομικών αλλαγών των αρχών της δεκαετίας του '90 ορισμένες ομάδες πληθυσμού όπως οι μετανάστες και οι τοξικοεξαρτώμενοι δεν εμπίπτουν σε εναλλακτικές μορφές εκτέλεσης ποινής ή ενδιάμεσες ποινές. Στην Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό εγκλείστων ανήκει σε αυτές τις δύο κατηγορίες.[189]

---

[187] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, όπ. αν. παραπανω σελ., 162-169. Κείμενο της(Revue Criminologie) Καναδικής εγκληματολογικής επιθεώρησης1995." Η προφυλάκιση. ''

[188] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπανω. σελ., 521-524,. (Κείμενα: ''Πορίσματα από την έρευνα με θέμα εγκλήματα ποινές και ελληνική κοινή γνώμη'' Γεωρ. Αρβανίτη Επιτ. Εισαγγελία Αρείου Πάγου όπως επίσης ,παρατηρήσεις στην επιστημονική έρευνα με θέμα ''εγκλήματα ποινές και ελληνική κοινή γνώμη'' Εμ. Ανδριανάκη Προέδρου Ελληνικής Θυματολογικής Εταιρείας).

[189] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 65-72, 78-86, 144, 191-198, 201-208. (Τα εξαιρετικά στατιστικά στοιχεία που παρουσιάζει μέχρι και το 2006 δείχνοντας την τάση που εμφανίζει ο εγκλεισμός στην Ελλάδα).

- Η τάση που υπάρχει για αποποινικοποίηση ή και αποεγκληματοποίηση[190] ορισμένων συμπεριφορών και την εξωποινική διευθέτησή τους όπως χρήση της χρηματικής ποινής, αναστολή της ποινής (απλή ή υπό επιτήρηση) ή ακόμη και διοικητική διευθέτηση όπως π.χ. αστικές αποζημιώσεις ή αποκατάσταση της ζημιάς από τον θύτη στο θύμα βοηθάει στην υποκατάσταση των ποινών εγκλεισμού[191] αλλά από την άλλη μεριά η τάση για μεγαλύτερης διάρκειας ποινές εγκλεισμού[192] σε περιπτώσεις εμπορίας ναρκωτικών κατ' επάγγελμα εγκληματιών και βίαιης εγκληματικότητας προερχόμενη από το οργανωμένο έγκλημα δεν επιφέρει μεταβολές ποσοτικές στους πληθυσμούς των έγκλειστων.
- Μεγάλη σημασία για την ποιότητα και τους στόχους του σωφρονιστικού συστήματος παίζει η ενσωμάτωσή τους στις διεθνείς και ευρωπαϊκές κανονιστικές δομές[193] τέτοιες δομές αφορούν την ευρωπαϊκή σύμβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η σύμβαση του συμβουλίου της Ευρώπης για

---

[190] Η απεγκληματοποίηση συνεπάγεται ότι ένα κοινωνικό γεγονός παύει να θεωρείται έγκλημα και δεν υπόκειται στην ποινική δικαιοσύνη. Αποποινικοποίηση είναι ένα κοινωνικό γεγονός που ορίζεται ως έγκλημα αλλά αντιμετωπίζεται εξωποινικά.

[191] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., 2007, Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 27-28. (κείμενο ''Εναλλακτικές μορφές απονομής της δικαιοσύνης''.)

[192] Βλ. Ελευθερίου Ν.Ε., Σχέση Κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και ποινικού εγκλεισμού. Η περίπτωση της Ελλάδας, όπ. αν. παραπανω. σελ., 178-180. (Τα στατιστικά στοιχεία της Διδακτορικής του διατριβής). Βλ. επίσης Αντ. Δ. Μαγγανά θέματα Εγκληματολογικά και Ποινικού δικαίου σελ., 50. (Βιβλιοκρισία στο βιβλίο του M. Cusson ''Αύξηση και υποχώρηση του εγκλήματος'' όπως βλέπε, ''απόψεις από τον M. Cusson για την ποινική εξέλιξη των δυτικών χωρών στα τελευταία τριάντα χρόνια'' στο Στοιχεία εγκληματολογίας Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, οπ. αν. παραπανω. σελ. 67-68.

[193] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 210-214. Επίμετρο: H. J. Albrecht, "Η εξέλιξη του σύγχρονου σωφρονισμού". Βλ. επίσης: Αλεξιάδης Στ., Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 92 επ. Βλ. επίσης: Δασκαλάκη Ηλ., Η μεταχείριση του εγκληματία, όπ. αν. παραπάνω. σελ. 175-180. όπως βλ.: Οικονομίδη Κ., "Η Ευρωπαϊκή επιτροπή σε ζητήματα κρατουμένων και ανθρώπινων δικαιωμάτων", (Αθήνα, Εκδ. Σάκκουλα 1996).

την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης καθώς και οι ευρωπαϊκοί σωφρονιστικοί κανόνες του 1973 και τους αναθεωρημένους του 1987, όπως επηρεάστηκαν από τα ελάχιστα πρότυπα μεταχείρισης κρατουμένων του Ο.Η.Ε. το 1955. Ιδιαίτερη αξία για την τήρηση των ατομικών δικαιωμάτων των κρατουμένων και το εν γένει έλεγχο του σωφρονιστικού συστήματος και των συνθηκών διαβίωσης αποτελεί η εξουσιοδοτημένη επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης που ελέγχει και συντάσσει εκθέσεις για την κατάσταση των φυλακών και περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων των κρατουμένων, καθώς και απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης.[194]

- Μια άλλη πτυχή του σύγχρονου σωφρονισμού είναι η ιδιωτικοποίηση ως εναλλακτικός τρόπος εφαρμογής των ποινικών κυρώσεων στο σύστημα των φυλακών.[195] Στην εργασία των φυλακών, στην κατασκευή των φυλακών και στην συνολική λειτουργία των φυλακών. Το φαινόμενο ανάμιξης του ιδιωτικού τομέα στην σωφρονιστική διαδικασία εμφανίζεται στην Βόρεια Αμερική (κυρίως στις Η.Π.Α.) ενώ στην Ευρώπη η Γαλλία και η Αγγλία είναι χώρες που ενσκήπτουν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση εκχώρησης αρμοδιοτήτων σε ιδιωτικούς φορείς κυρίως για λόγους χαμηλότερου

[194] Από τις επισκέψεις αυτής της επιτροπής διαπιστώθηκαν σύμφωνα με τις εκθέσεις τους παρατηρήσεις επάνω στις κτιριακές υποδομές των φυλακών ως ελλείπεις, και περιπτώσεις ταπεινωτικής μεταχείρισης από το προσωπικό της φυλακής, ενώ επισημαίνεται διαρκώς ο συνωστισμός των κρατουμένων στα κελιά και οι κακές συνθήκες διαβίωσης.

[195] Βλ. Wacqvant Luic., “Οι φυλακές της μιζέριας” (Αθήνα: Εκδ. Πατάκη, 1999) σελ. 189 επ. Βλ. επίσης: Τεκίδου Σ., Τεχνολογία και επίσημος κοινωνικός έλεγχος, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 72-84. (Περιγραφή του ρόλου του ιδιωτικού τομέα στην πρόληψη της εγκληματικότητας).

οικονομικού κόστους διαχείρισης των φυλακών, καθώς επίσης στην περίπτωση κατασκευής φυλακών, και διάθεσης χώρων κράτησης παράνομων μεταναστών. Είναι γεγονός ότι μια τέτοια συζήτηση συναντά πολλές επιφυλάξεις για το χαμηλό οικονομικό κόστος λειτουργίας και για ενδεχόμενη υποχώρηση του κράτους δικαίου.[196]

- Τελειώνοντας θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η συζήτηση για την φύση το περιεχόμενο και τους στόχους του σωφρονιστικού συστήματος κινείται μεταξύ δύο άκρων:[197] αφενός της εξουδετέρωσης του εγκληματία και του εγκλήματος προς ικανοποίηση της κοινής γνώμης με αυστηρότητα ποινών και εφαρμογής ποινών εγκλεισμού ώστε να εμπεδωθεί το αίσθημα ασφάλειας και άμβλυνσης του φόβου του εγκλήματος και αφετέρου της επανόρθωσης και επανένταξης του εγκληματία, μέσω ελαστικότερης ποινής και ανοιχτής φύσης έκτιση της ποινής, ο οποίος θα εμποδίζει την ενσωμάτωση των κρατουμένων στην έτσι και αλλιώς αναπόφευκτη υποπολιτισμική κουλτούρα της φυλακής με τα αρνητικά της χαρακτηριστικά. Η εμπειρία έχει δείξει ότι σωφρονιστικές πολιτικές με εξουδετερωτικό χαρακτήρα[198] προκαλούν βλάβες στα άτομα και μακροπρόθεσμα απειλούν την κοινωνική

---

[196] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 231-232. Επίμετρο: H. J. Albrecht, “Η εξέλιξη του σύγχρονου σωφρονισμού”.

[197] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 17 επ.

[198] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπανω. σελ., 232. Επίμετρο: H. J. Albrecht, “Η εξέλιξη του σύγχρονου σωφρονισμού”.

συνοχή δημιουργώντας ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού που αναπαράγουν την εγκληματικότητα.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο πληθυσμός των φυλακών στην δυτική Ευρώπη όπως και στην Ελλάδα κινείται ανοδικά. Η στερητική της ελευθερίας ποινή, η με ζήλο πολλές φορές από τα ποινικά συστήματα ποινή της ισόβιας κάθειρξης εξαντλεί την ουσία της και την αποτελεσματικότητά της στην ανταπόδοση και την τιμωρητικότητα χωρίς όμως να κάμπτεται η τάση για αύξηση της εγκληματικότητας.[199] Άρα η γενικοπροληπτική σκοπιμότητα του εγκλεισμού δηλαδή η αποτροπή εγκληματικών πράξεων μέσω του εκφοβισμού απέτυχε. Αποτυχημένη επίσης φαίνεται ότι είναι η ειδικοπροληπτική πρόθεση της ποινής του εγκλεισμού. Τα άτομα που βρίσκονται στην φυλακή δεν αναμορφώνονται ούτε διαμορφώνουν ψυχοπνευματικές προϋποθέσεις κοινωνικής επανένταξης όταν αποφυλακίζονται. Η φυλακή είναι απλή διαχείριση, ιδιαίτερα ειδικών ομάδων πληθυσμού, όπως των μεταναστών και των τοξικοεξαρτημένων που αποτελούν το αντικείμενο της φοβικής αντίδρασης της κοινωνίας με επιλεκτική επίλυσή τους από το ποινικό σύστημα.[200] Το ίδιο το ποινικό σύστημα βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία που με την αργοπορία του και το ευθυνόφοβο - νομικίστικο τρόπο εφαρμογής της προφυλάκισης[201] οδήγησε σε ανεξέλεγκτο υπερπληθυσμό τις φυλακές.

---

[199] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 96-97.

[200] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 17 επ.

[201] Ιδιαίτερα μετά τα σκάνδαλα του παραδικαστικού κυκλώματος οι προφυλακίσεις στην Ελλάδα αυξήθηκαν αλματωδώς.

Οι επίσημοι λοιπόν κρατικοί στόχοι της μεταχείρισης και της αποκατάστασης των κρατουμένων έχουν αποτύχει. Η ατομοκεντρική προσέγγιση που προσπαθεί να αναδομήσει την ιδιαίτερη προσωπικότητα του κρατουμένου δεν ευόδωσε. Μεγαλύτερη σημασία έχει η εκπόνηση υποστηρικτικών προγραμμάτων εκτός φυλακής που θα συμβάλλουν στην θετική εξέλιξή τους σε ζητήματα που αφορούν την οικογένεια, την εκπαίδευσή τους και την εργασιακή τους κατάσταση[202] οργανωμένα κοινωνικά δίκτυα σε συνεργασία με κρατικούς φορείς θα συνδράμουν στην συμπαράσταση του κρατουμένου από την στιγμή της φυλάκισής του έως και τα πρώτα στάδια μετά την αποφυλάκισή του για την ομαλή επανένταξή του. Η επιλογή εναλλακτικών μέτρων έκτισης ποινής[203] όπως κοινωφελή εργασία, ημιελεύθερη διαβίωση ή ακόμη και θεσμών εξωποινικής διευθέτησης (όπως αποζημίωση στο θύμα, αποκατάσταση της βλάβης συμφιλίωση θύματος θύτη, βρίσκονται σε θεωρητική αναζήτηση παρά εφαρμόζονται στην πράξη. Δεν απέχει και πολύ από την πραγματικότητα η άποψη ότι ο θεσμός της φυλακής δεν δρα ανασχετικά στο έγκλημα παρά πολλαπλασιαστικά μέσω της υποκουλτούρας του εγκλήματος[204] που δημιουργεί νέες εγκληματικές προσωπικότητες και τον υποτροπιασμό των κατά συνήθεια εγκληματιών.

Τέλος όσον αφορά την αντιμετώπιση του εγκλήματος

---

[202] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 94-95.

[203] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 23-24. (κριτική ‘’Καταστολή και εναλλακτικά μέτρα”.)

[204] Βλ. Χάιδου Ανθ., Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής, όπ. αν. παραπάνω. σελ., 49-57. (Οι συνέπειες του εγκλεισμού).

σχετικά με την καταστολή του διωκτικού μηχανισμού και μηχανισμού απονομής της δικαιοσύνης, η αποτυχία τους είναι οφθαλμοφανή. Η μόνη ελπίδα είναι η πρόληψη του εγκλήματος[205] σε κρατικό συγκεντρωτικό επίπεδο αλλά και αποκεντρωτικό σε τοπικό και κοινοτικό επίπεδο με την συμμετοχή του κοινού. Στα πλαίσια αυτά η επανορθωτική στάση του Ποινικού συστήματος λειτουργεί προληπτικά στον βαθμό που εξανθρωπίζει τον θύτη και τον καθιστά υπεύθυνο απέναντι στην κοινωνία και οδηγεί ριζικά στην μεταμέλειά του άρα και στην πιθανότητα να μην γίνει υπότροπος, αποφεύγοντας την φυσική του ένταξη σε μια κοινωνικά αποκλεισμένη ομάδα κύτταρο φαινομένων εγκληματικότητας.

[205] Βλ. Μαγγανάς Αντ. Δ., Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου, όπ. αν. παραπάνω σελ., 1. (Σύγχρονες τάσεις -Προληπτική αντεγκληματική πολιτική.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- Αλεξιάδης Στ., “Κείμενα αντεγκληματικής Πολιτικής, Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική”. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, Θεσ/νίκη 2001
- Αλεξιάδης Στέργιος., “Προς αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος”. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1983.
- Αλεξιάδης Στέργιος., “Σωφρονιστική”.Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, Θεσ/νίκη 1997-2001Β έκδοση.
- Αλεξιάδης Στέργιος., “Εγχειρίδιο εγκληματολογίας“. Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα 1996.
- Αρχιμανδρίτου Μαρία., “Ανοιχτή έκτιση της ποινής“. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- Αντωνοπούλου Μ. Ν. “Οι κλασικοί της κοινωνιολογίας“. Εκδ. Σαββάλα, Αθήνα2008.
- Aithusser L., “Θέσεις 1964-1975“. Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999.
- Bourdieu P., “Μικρόκοσμοι, τρεις μελέτες πεδίου“. Εκδ. Στάχυ, Αθήνα 1999.
- Cusson M., “Σύγχρονη Εγκληματολογία“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.
- Δασκαλάκης Ηλίας., “Η μεταχείριση του εγκληματία“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1985.
- Δασκαλάκης Ηλίας., “Η εγκληματολογία της Κοινωνικής αντίδρασης“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1985.
- Delmas M., - Murty, “Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής”. Εκδ. Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004.

- Digneffe F., “Ηθική και εγκληματικότητα“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000.
- Durkheim E., “Δύο νόμοι για την Ποινική εξέλιξη“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη,.Αθήνα 2005
- Ελευθερίου Νικ. Ε., Διδακτορική διατριβή: “Σχέση κοινωνικοοικονομικών Συνθηκών και Ποινικού Εγκλεισμού η περίπτωση της Ελλάδος“. Πάντειο Πανεπιστήμιο ,Αθήνα, 2008.
- Ζαραφωνίτου Χ., “Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1996.
- Ζαραφωνίτου Χ., “Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009.
- Ζαραφωνίτου Χ., “Τιμωρητικότητα – Σύγχρονες τάσεις διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί“. Εκδ. Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008.
- Giddens A., “Κοινωνιολογία“. Εκδ. Gutenberg. Αθήνα, 2002.
- Graib I., “Σύγχρονη Κοινωνική θεωρία από τον Πάρσονς στον Χαμπερμας“. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009.
- Κουράκης Ν.Ε., “Ασφάλεια, τιμωρικότητα και αντεγκληματική πολιτική“. Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα 2009.
- Κουράκης Ν.Ε., “Εγκληματολογικοί ορίζοντες“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1991.
- Κουράκης Ν.Ε., “Η ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1997.
- Κουράκης Ν.Ε., “Ο μετέωρος ρόλος του εγκληματολόγου στην χάραξη αντεγκληματικής πολιτικής“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2006.
- Κοξαρά Ευαγγελία., Διπλωματική εργασία: “Γενική πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο ως σύστημα διαχείρισης της ανασφάλειας“. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003.
- Λαμπροπούλου Έφη., “Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος“. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994.

- Λαμπροπούλου Έφη., “Κοινωνιολογία του Ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης“. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα 1999.
- Μαγγανάς Αντ. Δ., “Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα 2004.
- Μαγγανάς Αντ. Δ., “Ιδιαίτερα ζητήματα Ποινικού δικαίου και Ποινικής δικονομίας“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007.
- Μαγγανάς Αντ. Δ., “Θέματα εγκληματολογικά και Ποινικού δικαίου“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004.
- Μαγγανάς Αντ. Δ., – Γρ. Λάζου, “Ο ποινικός Κώδικας για τον πολίτη“. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1998.
- Μουσούρη Γαρουφαλιά Ε., “Η εισαγωγή και η εξέλιξη της απόλυσης υπό όρους των ενηλίκων στην Ελλάδα ως ιδιότυπος χάριτος“. Εκδ. Σάκκουλα, Κομοτηνή 2006.
- Μητρούλη Μ. – Ε. Φρόνιμου., Ερευνητική εργασία του ΕΚΚΕ: “Οικογενειακή κοινωνική και επαγγελματική επανένταξη ειδικών ομάδων πληθυσμού. Η περίπτωση των γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού“. Αθήνα 2006
- Μαραγκοπούλου – Γιωτοπούλου., “Εγχειρίδιο εγκληματολογίας Μέρος Α΄ Εισαγωγικά. Εκδ. Νομ. Βιβλιοθήκη“, Αθήνα 1984.
- Νικολόπουλος Γ. Π., “Κράτος, Ποινική εξουσία και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση“. Εκδ. Κριτική, Αθήνα 2002.
- Nietzsche. F., “Η γενεαλογία της ηθικής“. Εκδ. Νησίδες, Αθήνα, 2001.
- Οικονομίδης Κων/νος., “Η ευρωπαϊκή επιτροπή σε ζητήματα κρατουμένων και ανθρώπινων δικαιωμάτων“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1996.
- Παρασκευόπουλος Ν., “Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα“. Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα, Θεσ/νίκη 2010.
- Παρασκευόπουλος Ν., – Μαργαρίτης Λ. “Κώδικας για την μεταχείριση των κρατουμένων και άλλα νομοθετήματα“. Εκδ. Σάκουλα, Αθήνα.1961

- Παρασκευόπουλος Ν., “Οι πλειοψηφίες στο στόχαστρο“. Εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2003.
- Πανούσης Γ., “Η σωφρονιστική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1989.
- Πανούσης Γ., “Το ζητούμενο στην εγκληματικότητα“. Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1988.
- Σπινέλη Καλλιόπη Δ., - Κουράκη Νέστωρ. “Σωφρονιστική νομοθεσία“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1995.
- Τεκίδου Σοφία., Διπλωματική εργασία με θέμα: “Τεχνολογία και επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος“ – Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003.
- Τσαλίκογου Φωτεινή., “Μυθολογίες της βίας και καταστολής“. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989.
- Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., “Στοιχεία εγκληματολογίας“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005.
- Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., “Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας“. Εκδ. Νομ. Βιβλιοθήκη, Αθήνα.1990
- Φαρσεδάκης Ιακ. Ι., “Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1991.
- Foucault M., “Επιτήρηση και τιμωρία η γέννηση της φυλακής“. Εκδ. Κέδρος 1976. Εκδ. Ράππα Αθήνα 1974.
- Χάϊδου Ανθοζωή., “Το σωφρονιστικό σύστημα ζητήματα θεωρίας και πρακτικής“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.
- Χάϊδου Ανθοζωή., “Θετικιστική εγκληματολογία – Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.
- Χάϊδου Ανθοζωή., “Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείρηση των Ανηλίκων στην Ελλάδα“. Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990.
- Winfried R., “Φυλακή. Ιστορική εξέλιξη και ο ρόλος της αρχιτεκτονικής“. Αυτόνομες Εκδόσεις. Αθήνα, 1983.
- Wacqvant L., “Οι φυλακές της μιζέριας“. Εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 1999.

Ξένη:

- Cohen Stanley. “Visions of Social control. Crime, punishment and Classification”. Polity press, Cambridge 1985. Against criminology, Transaction Books, New Brunswick 1988.
- De Giorgi A., “Rethinking the political economy, of economy, of punishment”, Aldershot, Ashgate 2006.
- Elias Norbert, “State information and civilization”, Oxford, Oxford Blackwell U.K. 1982.
- Garland D., “Sociological perspectives on punishment”, Crime and Justice, t. 14, 1991. “Concepts of culture in the sociology of punishment” Theoretical criminology, t. 10, 2010.
- Jankovic I., “Labor Market and Imprisonment”, Crime and Social Justice, t. 8, 1977.
- Kaiser Gunther, “Kriminologie”, 3η έκδοση C.F. Muller, Heidelberg 1996.
- Lehtinen Marlene. W., “Technological Incapacitation”: A Neglected Alternative” Quarterly journal of Corrections, t 2 1978.
- Mathiesen Thomas, “Prison on trial, A critical Assessment Sage”, London, Newbury Park, 1990.
- Melosi D., - Pavarini M., “The prison and the factory, origins of the penitentiary system”. London, Macmillan 1981.

- Pashukanis. E. B., “Law and Marxism, A General theory”, London, ink Links 1978.
- Rushe. G. – Kirchheimer, O., “Punishment and social structure”, New York, Russell and Russell 1968.
- Schwitzgebel Ralph K., “Development of an Electronic Rehabilitation system for parolles, Law and computer technology”, t 2 1969.
- Schneider Hans Joachim, “Criminologie, ‘’Walter de Cruyter”, Berlin, New York 1987.
- Smith Gerald. W., Ingraham Barton L., “The use of electronics in the observation and control human behaviour and its possible use in Rehabilitation and corrections, ‘’issues in criminology’’, t 7 1972.
- Turk., A., “Criminality and legal order”, Little Brown, Boston 1970.
- Wilson James, Q., - Herrnstein Richard J ’’Crime and human nature “The definitive study of causes of crime, Touchstone, New York 1986.